

Національна академія правових наук України
Науково-дослідний інститут інтелектуальної власності НАПрН України

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ЗАСОБІВ
ОХОРОНИ ТА ЗАХИСТУ
ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ**

монографія

Київ
Інтерсервіс
2026

Рекомендовано до видання вченою радою Науково-дослідного інституту інтелектуальної власності НАПрН України (протокол № 12 від 27 листопада 2025 року)

Колектив авторів: Коваль І. Ф. (підрозділ 1.1), Мироненко Н. М. (передмова, підрозділ 1.2), Улітіна О. В. (підрозділ 2.1), Кодинець А. О. (підрозділ 2.2), Тверезенко О. О. (підрозділ 2.3), Андричук Г. О. (підрозділ 2.4), Дорошенко О. Ф. та Литвин С. Й. (підрозділ 2.5)

Рецензенти:

Потоцький Микола Юрійович — д. ю. н., заступник директора Державної організації «Український національний офіс інтелектуальної власності та інновацій»

Крупчан Олександр Дмитрович — д. ю. н., проф., радник при дирекції НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України

Актуальні проблеми використання адміністративно-правових засобів охорони та захисту прав інтелектуальної власності: монографія; за заг. ред. д. ю. н., проф., член-кореспондента НАПрН України Мироненко Н. М., к. ю. н., ст. дослідника Дорошенка О. Ф.; Науково-дослідний інститут інтелектуальної власності НАПрН України. К.: Інтерсервіс, 2025. 160 с.

ISBN 978-617-95636-1-4

У монографії висвітлюються загальні теоретичні підходи до розумінні адміністративно-правової охорони і захисту прав інтелектуальної власності в умовах євроінтеграції; з'ясовується зміст та межі застосування таких категорій, як «адміністративна послуга», «адміністративна процедура» та «адміністративне провадження» в контексті їх застосування та співвідношення у сфері промислової власності; розглядаються особливості адміністративно-правової охорони в контексті забезпечення прав суб'єктів авторського права; розкриваються особливості здійснення адміністративної процедури захисту прав інтелектуальної власності Апеляційною палатою НОІВ, аналізуються питання розмежування повноважень Апеляційної палати та суду у контексті запозичення досвіду зарубіжних країн при вирішенні цього питання; досліджуються процедури відмови від прав на об'єкти промислової власності в аспекті відповідності законодавства України законодавству ЄС, а також особливості експертизи заявок на секретні винаходи.

Монографія друкується в авторській редакції

ЗМІСТ

Передмова	4
 Розділ І.	
Теоретичні засади використання адміністративно-правових засобів охорони та захисту прав інтелектуальної власності	
1.1. Загальні засади адміністративно-правової охорони і захисту прав інтелектуальної власності в умовах євроінтеграції	7
1.2. Адміністративно-правова охорона та захист прав на об'єкти промислової власності через призму адміністративно-процедурної та адміністративно-процесуальної діяльності	31
 Розділ ІІ.	
Проблеми використання адміністративно-правових засобів охорони та захисту у сфері авторського права та промислової власності	
2.1. Реєстрація авторського права як інструмент охорони прав автора	52
2.2. Захист прав інтелектуальної власності в адміністративному порядку Апеляційною палатою Національного органу інтелектуальної власності	67
2.3. Відмова від прав на об'єкти промислової власності	84
2.4. Секретні винаходи в системі національної безпеки: проблеми експертизи заявок	96
2.5. Захист прав на об'єкти промислової власності в Україні та в Угорщині: порівняльний аналіз та перспективи розвитку	123

ПЕРЕДМОВА

Адміністративно-правові засоби охорони та захисту прав інтелектуальної власності посідають одне з провідних місць в механізмі правового регулювання відносин, пов'язаних із набуттям та здійсненням особистих та майнових прав на об'єкти інтелектуальної власності. В Україні триває процес приведення національного законодавства у відповідність до *acquis* ЄС і, особливо у частині його виконання.

При цьому доробок (*acquis*) Спільноти включає в себе не лише правові настанови директив, регламентів, а й інших актів ЄС, який постійно удосконалюється та розвивається. Зокрема, концептуальні засади становлення і розвитку процедур публічного адміністрування у сфері інтелектуальної власності в країнах ЄС формувалися поступово і сьогодні цей процес ще триває. Значна частина законодавства у сфері інтелектуальної власності пов'язана із визначенням правового режиму здійснення адміністративних процедурних та процесуальних дій щодо набуття охорони та захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності. Саме тому удосконалення організації та функціонування інституційної складової державної системи охорони інтелектуальної власності України залишається однією з актуальних проблем її сталого розвитку.

Адміністративний порядок захисту прав інтелектуальної власності має на меті зменшити навантаження на судову систему, що є одним із основних пріоритетів удосконалення національного законодавства та правозастосування в країнах ЄС. Підвищення стандартів захисту прав інтелектуальної власності в адміністративному порядку є також невід'ємною складовою розвитку провідних економік світу, орієнтованих на широке впровадження інноваційних технологій.

Беручи до уваги зобов'язання, взяті Україною під час вступу до СОТ та підписання Угоди про асоціацію України з ЄС, набуття статусу кандидата до вступу в ЄС, прискорення адаптації вітчизняних управлінських процедур до відповідних процедур ЄС набуває сьогодні особливого значення.

Ефективність даного процесу та його результативність значною мірою залежать від якісного наукового супроводження, розробки та впровадження результатів наукових, у тому числі і порівняльно-правових, досліджень у практику нормотворення.

Дане монографічне дослідження є одним з перших, присвячених виявленню та аналізу основних тенденцій розвитку законо-

давства щодо умов та підстав порушення адміністративних процедурних та процесуальних проваджень стосовно набуття та припинення прав на об'єкти права інтелектуальної власності, їх захисту.

Удосконалення правового регулювання механізму використання адміністративних засобів охорони та захисту прав інтелектуальної власності впливає на ефективності всієї системи охорони та захисту інтелектуальної власності України. Так, дослідження особливостей порушення окремих видів адміністративних процедурних проваджень щодо набуття, обмеження чи припинення прав на об'єкти інтелектуальної власності дозволяє виявити склад їх учасників, визначити їх правовий статус та особливості прийняття відповідних актів, оцінити ефективність розподілу компетенції між суб'єктами, на які покладений обов'язок здійснення адміністративних процедурних та процесуальних дій, а також відповідність законодавства України у цій частині законодавству ЄС, сформулювати напрями його подальшої гармонізації.

Структура монографії побудована таким чином, що надає уяву про коло питань теоретичного та практичного характеру, що складають зміст проблеми удосконалення та розвитку правового регулювання механізму адміністративно-правових засобів охорони та захисту прав інтелектуальної власності.

Авторський колектив прагнув до органічного поєднання теоретичного обґрунтування та розкриття змісту категоріального апарату проблеми, визначення змісту базових категорій, меж їх застосування та відмежування від споріднених, з виявленням та аналізом практичних проблем правозастосування, оцінкою якості та ефективності нормативно-правового забезпечення у досліджуваній сфері.

Зокрема в монографії дістали свого подальшого розвитку теоретичні положення щодо співвідношення категорій «адміністративно-правова охорона» та «адміністративно-правовий захист» через призму механізму адміністративно-правового регулювання; з'ясований зміст та межі застосування таких категорій, як «адміністративна послуга», «адміністративна процедура» та «адміністративне провадження» в контексті їх застосування та співвідношення у сфері промислової власності; виявлене співвідношення між категоріями «адміністративний процес», «адміністративне процесуальне провадження» та «адміністративне процедурне провадження», з'ясована можливість та межі їх застосування у контексті досліджуваної проблеми.

Серед практичних проблем, які вимагають свого теоретичного вирішення та удосконалення правового регулювання увагу авторів привернули питання удосконалення державної реєстрації авторського права в аспекті здійснення адміністративного процедурного провадження, захист прав інтелектуальної власності в адміністративному порядку Апеляційною палатою НОІВ, проблеми формування складу та організації діяльності Апеляційної палати, особливості експертизи секретних винаходів, а також проблеми відмови від прав на об'єкти промислової власності. У монографії сформульовані також пропозиції авторів щодо вирішення вказаних проблем. Дана монографія відкриває цикл монографічних досліджень, присвячених дослідженню проблемам використання адміністративно-правових засобів охорони та захисту прав інтелектуальної власності в умовах набуття Україною статусу кандидата на членство в Європейському Союзі.

РОЗДІЛ І.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ЗАСОБІВ ОХОРОНИ ТА ЗАХИСТУ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

1.1. Загальні засади адміністративно-правової охорони і захисту прав інтелектуальної власності в умовах євроінтеграції

Сучасний цивілізаційний розвиток пов'язаний зі збільшенням ролі і значення результатів інтелектуальної діяльності у всіх сферах життєдіяльності людини. Для України ця тенденція поєднується також з активізацією євроінтеграційних процесів, загостренням економічної конкуренції, прискоренням інноваційних перетворень, що відповідно вимагає суттєвого покращення правової охорони і захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності, які є чинниками розвитку інновацій. Поряд із значними конкурентними перевагами, як-то висока ємність ринку, людський капітал, в країні залишається багато бар'єрів для якісного інноваційного зростання, серед яких проблеми комерціалізації інтелектуальних продуктів, значні масштаби правопорушень у сфері інтелектуальної власності, складнощі захисту прав.

Фахівці звертають увагу на негативний дестабілізуючий вплив порушень прав інтелектуальної власності на загальний рівень поваги до інтелектуальної власності, погіршення економічної безпеки держави¹.

Відповідно до Глобального інноваційного індексу 2024 Всесвітньої організації інтелектуальної власності, який ранжує світові економіки за інноваційним потенціалом, Україна посіла у рейтингу 60-те місце, опустившись на п'ять позицій порівняно з минулорічним звітом².

¹ Плугатир М.В., Запотоцька О.В., Гуржій А.В. Адміністративна відповідальність за порушення прав на об'єкти інтелектуальної власності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. №1. С.659.

² Глобальний інноваційний індекс 2024: як Україна зберігає інноваційний потенціал в умовах війни. IP OFFICE. URL: <https://nipo.gov.ua/globalnyj-innovatsijnyj-indeks-24/> (дата звернення: 30.04.2025).

У Стратегії розвитку інноваційної діяльності на період до 2030 року, схваленій Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 10.07.2019 р.³, зазначається, що для виправлення складної ситуації в інноваційній системі необхідно сприяти розвитку видів діяльності з високою наукоємністю, тобто перейти від низькотехнологічної ресурсної до високотехнологічної інноваційної економіки, а державна політика має створювати сприятливі умови насамперед для розвитку виробництва інтелектуальних продуктів, включаючи можливість їх комерціалізації як в Україні, так і у решті світу. Серед проблем функціонування інноваційної системи зазначається в тому числі низький рівень обізнаності інноваторів у сфері правової охорони та захисту інтелектуальної власності.

Стан законодавчого регулювання охорони і захисту прав інтелектуальної власності є важливим чинником ефективного правового забезпечення інноваційного розвитку країни, в тому числі в умовах євроінтеграційних процесів. Як слушно зазначають Г. О. Андрощук і О. Ф. Дорошенко законодавство України у сфері промислової власності характеризується низкою негативних ознак: суперечливістю, наявністю прогалин, розпорошеністю по різних нормативно-правових актах, дублюванням законодавчих норм тощо. Вчені вказують на потребу усунення суперечливості окремих правових положень національного законодавства України щодо охорони та захисту прав на об'єкти промислової власності, наслідком чого є суперечлива судова та адміністративна практика розгляду спорів з питань захисту прав промислової власності⁴. Вади властиві і національному законодавству з питань охорони і захисту авторського права та суміжних прав. Зокрема, А. С. Штефан, досліджуючи якість цього законодавства з позиції принципу правової визначеності, доводить, що в Законі України «Про авторське право і суміжні права» містяться норми, які є неясними, неоднозначними, мають нечіткий зміст, що призводить до формування різної правозастосовчої практики і не сприяє стабільності розвитку відповідних правовідносин⁵.

³ Стратегія розвитку інноваційної діяльності на період до 2030 року, схваленій Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 10.07.2019 р. *Офіційний вісник України*. 2019 р. № 57. Ст. 1983.

⁴ Андрощук Г., Дорошенко О. Кодифікація права промислової власності Польщі: аналіз основних положень нового законопроекту. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2022. № 4. С. 89–99. С. 92.

⁵ Штефан А. Якість законодавства у сфері авторського права і суміжних прав з позиції принципу правової визначеності. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2023. № 6. С. 13–22. С. 20 <http://uran.inprojournal.org/article/view/293212>

Під впливом євроінтеграційних процесів, цифровізації, інноваційних перетворень система правової охорони інтелектуальної власності динамічно реформується, удосконалюється, в тому числі в частині гармонізації з європейськими стандартами.

Європейський Парламент 1 березня 2022 р. ухвалив резолюцію про підтримку надання Україні статусу кандидата на членство в ЄС, а 10–11 березня 2022 року на неформальному саміті Європейської Ради у Версалі лідери ЄС визнали європейські прагнення України, як зазначено в Угоді про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (далі — Угода про асоціацію). 17 червня 2022 р. Європейська Комісія оприлюднила Висновок, в якому рекомендувала надати Україні статус кандидата в члени ЄС. Позитивна оцінка Європейської Комісії створила передумови для прийняття 23 червня 2022 р. відповідного рішення Європейською Радою. Це історичне рішення відкрило перед Україною широкі можливості та водночас поклало на українську владу додаткові зобов'язання щодо адаптації законодавства України до права ЄС та здійснення докорінних політичних, соціально-економічних, правових та інституційних реформ, спрямованих на розбудову розвиненої та сталої демократії та ринкової економіки⁶.

Інтеграція до європейського правового простору створює великі можливості для України як держави-кандидата на вступ до ЄС. Досвід ЄС, країн ЄС в питаннях правової охорони і захисту інтелектуальної власності потребує ретельного вивчення і опрацювання з метою визначення особливостей реалізації в нашій країні європейських стандартів у цій сфері. Подальше наближення системи правової охорони інтелектуальної власності в Україні до стандартів права ЄС сприятиме підвищенню ефективності захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності і створенню умов для їх якісної комерціалізації⁷.

До наукової розробки та вирішення актуальних питань, пов'язаних із правовою охороною і захистом прав на об'єкти інтелектуальної власності, прикута увага багатьох дослідників пра-

⁶ Звіт за результатами проведення первинної оцінки стану імплементації актів права Європейського Союзу (Acquis EC). Україна — Європа. 2023. С. 37. URL: https://eu-ua.kmu.gov.ua/wp-content/uploads/Zvit_UA.pdf.

⁷ Коваль І.Ф., Глазков Є.С. Запровадження в Україні європейських стандартів охорони і захисту прав інтелектуальної власності. *Правничий часопис Донецького національного університету імені Василя Стуса*. 2025. № 1. С. 168–182. С. 170.

вознавіців сучасної доби розвитку України, зокрема, Г. О. Андрощука, О. Ф. Дорошенка, Т. С. Демченко, Н. П. Капітаненко, Т. В. Ярошевської, А. О. Кодинця, І. М. Коросташової, О. М. Коротун, Н. М. Мироненко, Г. Є. Миджин, М. Ю. Потоцького, К. В. Оверковського, О. П. Орлюк, О. П. Світличного, О. І. Харитонової, Р. Б. Шишки, А. С. Штефан та інших.

Нааявний науковий доробок створює теоретико-методологічне підґрунтя цього дослідження, на підставі якого потребує подальшого дослідження потенціал і особливості застосування засобів адміністративно-правової охорони і захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності, враховуючи високу динаміку чинної системи правової охорони інтелектуальної власності в Україні і світі, а також той факт, що у фокусі уваги сучасних науковців переважає проблематика цивільно-правового і господарсько-правового регулювання відносин інтелектуальної власності, що цілком зрозуміло, з огляду на високу затребуваність на практиці процесів комерціалізації цих прав. Натомість публічно-правовий аспект правової охорони і захисту зазначених об'єктів справляє важливий вплив на забезпечення правопорядку у сфері комерційного здійснення прав інтелектуальної власності як в частині створення умов для більшої ефективності реалізації цих процесів, так і завдяки встановленню відповідальності за правопорушення і захисту прав. Проблематику адміністративно-правової охорони і захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності не можна вважати вичерпаною.

З огляду на вище зазначене, доцільним є проведення поглибленого аналізу адміністративно-правової охорони й захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності і надання характеристики цих поняття та їх змісту.

Ефективна система правової охорони інтелектуальної власності необхідна Україні для побудови економіки, заснованої на знаннях, залучення інвестицій та повноцінної участі в Єдиному ринку ЄС. Зобов'язання України за напрямом «Інтелектуальна власність» передбачені Главою 9 «Інтелектуальна власність» Розділу IV «Торгівля і питання пов'язані з торгівлею» Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони⁸.

⁸ Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. *Офіційний вісник України*. 2014 р. № 75. Ст. 2125.

Строк виконання зобов'язань, передбачених Угодою про асоціацію у сфері інтелектуальної власності, визначено Планом заходів з виконання Угоди про асоціацію на кінець 2023 року⁹.

Угода про асоціацію передбачає, що зобов'язання у сфері інтелектуальної власності передбачають дві цілі:

- 1) спрощення процедури створення та комерційного використання інноваційних продуктів та продуктів творчої діяльності на території України та держав-членів ЄС,
- 2) досягнення належного та ефективного рівня охорони і захисту прав інтелектуальної власності.

У 2024 році Міністерство цифрової трансформації України презентувало Глобальну інноваційну візію України до 2030 року. Вона окреслює ключові напрями розвитку країни у внутрішньо-та зовнішньополітичному контекстах. До стратегічних цілей реалізації Стратегії визначено, серед іншого, створення сприятливого нормативно-правового поля для суб'єктів господарювання, що провадять інноваційну діяльність, включно з дієвими механізмами захисту авторського права та інтелектуальної власності. Також поставлена мета привести законодавство України про захист інтелектуальної власності у відповідність до стандартів Європейського Союзу¹⁰.

За останні роки український законодавець зробив значні кроки щодо європеїзації національної системи правової охорони і захисту інтелектуальної власності. Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 28 березня 2025 року № 300-р «Про затвердження плану заходів з виконання рекомендацій Європейської Комісії, представлених у Звіті про прогрес України в рамках Пакета розширення Європейського Союзу 2024 року» визначено подальші кроки, які мають забезпечити приведення законодавства України у відповідність з актами права ЄС про авторське право та право промислової власності, а також про комерційну таємницю¹¹.

⁹ Про виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Постанова Кабінету Міністрів України від 25 жовтня 2017 р. № 1106. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1106-2017-%D0%BF#Text>.

¹⁰ Проект Стратегії розвитку інноваційної діяльності України до 2030 року. URL: <https://surl.li/hphdem>.

¹¹ Про затвердження плану заходів з виконання рекомендацій Європейської Комісії, представлених у Звіті про прогрес України в рамках Пакета розширення Європейського Союзу 2024 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 28 березня 2025 року № 300-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/300-2025-%D1%80#n11>.

Так, заплановано до липня-серпня 2025 року розроблення законопроектів про внесення змін до чинів законі про охорону авторських і суміжних прав, прав на винаходи і корисні моделі, прав на знаки для товарів і послуг, розроблення законопроекту про комерційну таємницю та надіслання вказаних законопроектів до Європейської Комісії для отримання рекомендацій та/або зауважень. Також заплановано продовжувати вдосконалення системи захисту прав інтелектуальної власності, зокрема шляхом боротьби з піратством та контрафактною продукцією, створення суду з питань інтелектуальної власності та посилення співпраці з Відомством з інтелектуальної власності Європейського Союзу (EUIPO), в тому числі продовження функціонування Центру спостереження з питань порушення прав інтелектуальної власності у складі державної організації «Український національний офіс інтелектуальної власності та інновацій», посилення заходів щодо боротьби з піратством та контрафактною продукцією, а саме проведення національної інформаційної кампанії проти контрафакту на маркетплейсах, збір та аналіз статистичних даних, а також ведення звітності щодо розслідувань і розгляду справ, пов'язаних з питаннями інтелектуальної власності.

В національному законодавстві вихідні правові засади охорони і захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності закладені в нормах Конституції України¹². Так, стаття 41 закріплює, що кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності; стаття 42 передбачає, що держава забезпечує захист конкуренції у підприємницькій діяльності. Не допускаються зловживання монополієм становичем на ринку, неправомірне обмеження конкуренції та недобросовісна конкуренція; стаття 54 — громадянам гарантується свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності. Кожний громадянин має право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності; ніхто не може використовувати або поширювати їх без його згоди, за винятками, встановленими законом. Важливою в контексті охорони і захисту будь-яких прав є норма ч. 2 ст. 3 Конституції України, яка виз-

¹² Андрощук Г., Дорошенко О. Кодифікація права промислової власності Польщі: аналіз основних положень нового законопроекту. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2022. № 4. С. 89–99.

начає гарантії захисту з боку держави: права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

Реалізуючи свій обов'язок щодо забезпечення правової охорони і захисту прав інтелектуальної власності держава використовує широкий юридичний інструментарій, важливе місце в якому належить засобам адміністративно-правової охорони і захисту.

Теоретико-методологічну основу дослідження адміністративно-правової охорони і захисту прав суб'єктів промислової власності складають розроблені загальною теорію права, галузевими правовими науками доктринальні положення про сутність, зміст захисту суб'єктивних прав, відмежування цього поняття від інших правових категорій, які опосередковують виконання правом охоронної функції.

Поняття «охорона прав» і «захист прав» є категоріями міжгалузевого значення, які широко використовуються на законодавчому рівні та в наукових дослідженнях у галузі права. З'ясування сутності цих категорій ускладнюється не тільки через багатоаспектність сфер їх вживання, а й з огляду на тісний взаємозв'язок із цілою низкою суміжних понять, серед яких «правове забезпечення», «правове регулювання», «юридична відповідальність» тощо.

Насамперед доцільно розмежувати поняття охорони і захисту прав між собою, що дозволить визначити їх зміст стосовно особливостей адміністративно-правового регулювання. Більшість дослідників, так чи інакше, виходять із співвідношення вказаних понять як загального (охорона прав) і частини (захист прав). Також поняття «захист прав» тлумачать як вузьке значення терміну «охорона прав». Загалом охорона прав розглядається як сукупність заходів, за допомогою яких забезпечується розвиток правовідносин в їх непорушеному стані, а також відновлення порушених або оспорюваних прав і інтересів.

Спираючись на ці уявлення, науковці розмежовують поняття охорони і захисту прав стосовно правовідносин інтелектуальної власності загалом або їх видів — правовідносин промислової власності та авторських правовідносин. Так, правова охорона об'єктів інтелектуальної власності вважається «більш широким поняттям у порівнянні з поняттям «захисту» та містить в собі перелік мір державно-правового регулювання, що дозволяють забезпечити нормальний розвиток суспільних відносин у сфері

інтелектуальних ресурсів та направлених на реалізацію прав та законних інтересів осіб, що є як виробниками інтелектуального продукту, так і його споживачами»¹³.

Визначення охорони прав на об'єкти промислової власності наводить Р. Б. Шишка, який визначає її як «широкий комплекс засобів правового, організаційного та іншого характеру, що встановлюють правовий режим об'єктів права промислової власності, визначають правове становище суб'єктів, порядок набуття, реалізації і припинення суб'єктивних прав і юридичних обов'язків, способи й порядок захисту прав суб'єктів у разі їх порушення, перешкоджають технічними (програмними) засобами порушенню цих прав»¹⁴. У цьому визначенні конкретизовано види засобів, що становлять зміст правової охорони (правові, організаційні тощо), а також їх функціональне призначення.

Поряд із наведеним — широким — трактуванням, поняття правової охорони стосовно правовідносин промислової власності розкривається науковцями і у вузькому значенні — з точки зору діяльності органів державного управління, яка спрямована на ідентифікацію, визнання, реєстрацію й видачу охоронного документа на об'єкт промислової власності, а також забезпечення організаційно-правового режиму його правомірного використання¹⁵. Слід зазначити, що саме в такому контексті законодавець вживає поняття «державна система правової охорони інтелектуальної власності», визначаючи його як центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері інтелектуальної власності, Національний орган інтелектуальної власності і сукупність наукових, освітніх, інформаційних та інших відповідної спеціалізації державних підприємств, установ, організацій, що належать до сфери управління центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері інтелектуальної власності (ст. 1 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі»¹⁶).

¹³ Єщенко М. Г., Скалянська О. В. Інтелектуальна власність як об'єкт адміністративно-правового захисту під час євроінтеграції України. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 4. Ч.1. С. 220-225. С. 222.

¹⁴ Шишка Р. Б. Охорона прав суб'єктів інтелектуальної власності у цивільному праві України: автореф. дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.03. Національний університет внутрішніх справ. Харків, 2004. 37 с. С. 22.

¹⁵ Галантич М. Актуальні питання охорони та захисту прав на об'єкти промислової власності. *Юридична Україна*. 2003. № 3. С. 22–33. С. 24.

¹⁶ Про охорону прав на винаходи і корисні моделі: Закон України від 15 грудня 1993 року № 3687-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 7. Ст. 32.

Наведене розуміння найближче відноситься до адміністративно-правової охорони промислової власності, яка, між тим, не обмежується лише зазначеним — інституціональним — розумінням.

Виходячи з наведеного, можна узагальнити, що у сфері інтелектуальної власності поняття «правова охорона» («охорона прав») використовується в широкому й вузькому значенні. У широкому розумінні правова охорона являє собою сукупність юридичних, організаційних, управлінських заходів, пов'язаних із забезпеченням державної реєстрації прав на об'єкти промислової власності, створенням належних правових і організаційних умов для набуття, реалізації й захисту прав суб'єктів інтелектуальної власності, попередженням і усуненням перешкод у належному функціонуванні правовідносин інтелектуальної власності. У вузькому значенні правова охорона розуміється переважно стосовно правовідносин промислової власності і пов'язується з діяльністю центрального органу виконавчої влади, що формує та реалізує державну політику у сфері інтелектуальної власності, та системою підприємств, установ, організацій, що належать до сфери його управління.

Обидва ці значення мають знайти відображення у змісті поняття адміністративно-правової охорони прав інтелектуальної власності.

Варто зазначити, що в науці адміністративного права проводяться розмежування понять «адміністративно-правова охорона права інтелектуальної власності» і «адміністративно-правовий захист права інтелектуальної власності». Так, І. П. Катеринчук вважає, що «адміністративно-правова охорона — це дії у сфері надання та юридичного закріплення відповідних прав та обов'язків суб'єктів права інтелектуальної власності. Натомість адміністративно-правовий захист охоплює діяльність правоохоронних органів та судових установ задля профілактики незаконних посягань на права власника об'єкта права інтелектуальної власності, а також дії на припинення адміністративних проступків та відновлення порушеного права»¹⁷.

З наведеними визначеннями можна погодитись лише частково. По-перше, адміністративно-правова охорона, виходячи з вище проведеного аналізу, не обмежується лише закріпленням прав і обов'язків суб'єкта права інтелектуальної власності, а

¹⁷ Катеринчук І. П. Адміністративно-правова охорона права інтелектуальної власності в Україні. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2019. № 2. С. 85–88. С. 86

включає більш широке коло правових засобів. По-друге, не можна підтримати віднесення профілактики правопорушень саме до захисту. Профілактика пов'язується з «діяльністю, що направлена на недопущення негативних явищ, які можуть виникнути в майбутньому»¹⁸. Поняття профілактики правопорушень розуміють як «соціально спрямовану діяльність держави, її органів та їх посадових осіб, громадських об'єднань, громадян щодо виявлення причин та умов вчинення правопорушень, ліквідації причин і умов вчинення адміністративних проступків»¹⁹. При цьому на відміну від попередження порушень, при профілактиці «здійснюються відповідні заходи щодо невизначеного кола осіб»²⁰.

У науковій літературі адміністративно-правовий захист прав інтелектуальної власності визначається також як «система теоретичних поглядів і вихідних наукових положень, виражених в категоріально-понятійному апараті загальної теорії права, що розкривають сутність, зміст, функції, методи та форми прояву, рівні і види впливу на суспільні відносини за допомогою адміністративно-правових засобів»²¹. У наведеному визначенні сутність захисту розкривається лише з позицій теоретичних уявлень про нього, що характеризує досліджуване поняття однобічно.

Дослідники застосовують і поняття «адміністративно-правове забезпечення захисту інтелектуальної власності», що визначається як «регламентована адміністративно-правовими нормами діяльність суб'єктів публічної адміністрації, уповноважених забезпечити конституційні гарантії захисту інтелектуальної власності»²². Виходячи з наведеного змісту цього формулювання, воно фактично охоплюється поняттям адміністративно-правового захисту зазначених прав.

Попри широкий дискурс про сутність права і його призначення, всі дослідники спільні в тому, що право (в об'єктивному

¹⁷ Бутинець Т. А. Господарські порушення: поняття і сутність. URL: <https://magazine.faaf.org.ua/gospodarski-porushennya-ponyattya-i-sutnist.html> (дата звернення: 30.04.2025).

¹⁸ Дембіцька С. Л. Профілактика правопорушень як спосіб встановлення та зміцнення правопорядку в суспільстві. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 1. Т. 2. С. 107–110. С. 107.

²⁰ Бахур О. В. Судовий захист прав інтелектуальної власності у сфері господарювання: дис. ... д-ра філософії: 081 Право. ДонНУ імені Василя Стуса. Вінниця, 2023. 232 с. С. 191.

²¹ Миджин Г. С. Адміністративно-правовий захист прав інтелектуальної власності в Україні: дис. ... д-ра. філософії: 081 Право. Львів, 2021. 266 с. С. 197.

²² Коротун О. М. Адміністративно-правове забезпечення захисту інтелектуальної власності в Україні: автореф. дис. ... д-ра. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2020. 32 с. С. 5

розумінні) має на меті регулювання суспільних відносин, і як наслідок, їх правову охорону. Тому для найбільш повного розкриття змісту поняття «адміністративно-правова охорона прав інтелектуальної власності» в основу його визначення слід покласти поняття механізму правового регулювання, а точніше механізму адміністративно-правового регулювання як сукупності правових засобів, за допомогою яких забезпечується правовий вплив на суспільні відносини (їх правова охорона). Слід зазначити, що поняття механізму правового регулювання вже застосовується дослідниками у визначенні, зокрема, публічно-правової охорони інтелектуальної власності, яка розуміється О. П. Світличним і Д. Ю. Михальським як «визначений державою механізм правового регулювання регламентованих і упорядкованих суспільних відносин покликаний забезпечити ефективну охорону та захист суб'єктивного права та інтересу, у разі його порушення, невизнання або оспоровання»²³.

Саме поняття механізму правового регулювання дає можливість зібрати разом всю сукупність правових явищ, завдяки яким здійснюється вплив на суспільні відносини. До структури механізму адміністративно-правового регулювання включають, наприклад, адміністративно-правові норми, акти тлумачення, акти реалізації адміністративно-правових норм, адміністративно-правові відносини²⁴. Такий перелік складових викликає певні зауваження щодо послідовності розташування елементів і їх кола.

Спираючись на вчення про зміст та динаміку правового регулювання суспільних відносин (його стадії), до складників механізму адміністративно-правового регулювання відносин інтелектуальної власності доцільно віднести:

- 1) адміністративно-правові норми,
- 2) юридичні факти, які є підставою виникнення адміністративних правовідносин,
- 3) адміністративні правовідносини,
- 4) акти реалізації прав та обов'язків суб'єктами цих правовідносин,
- 5) діяльність уповноважених державою органів по застосуванню адміністративно-правових норм.

²³ Світличний О. П., Михальський Д. Ю. Публічно-правова охорона прав інтелектуальної власності в Україні. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 1. С. 524–528. С. 528.

²⁴ Гончарук С. Т. Адміністративне право України. Загальна та Особлива частини: навч. посіб. Київ: НАВС, 2000. 240 с. С. 23.

Сутність адміністративно-правового регулювання у сфері реалізації права інтелектуальної власності полягає у послідовному, результативному, нормативно-організаційному використанні сукупності адміністративно-правових засобів для забезпечення впорядкування, реалізації та захисту прав учасників цих правовідносин²⁵.

Розглянемо зміст цих елементів стосовно механізму адміністративно-правового регулювання відносин інтелектуальної власності.

*Адміністративно-правові норми є частиною інституту інтелектуальної власності*²⁶ поряд із цивільно-правовими, господарсько-правовими та іншими галузевими нормами. У досліджуваній сфері це блок правових норм (правовий інститут), які регулюють відносини щодо прав на об'єкти інтелектуальної власності, де одним з суб'єктів виступає центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері інтелектуальної власності, НОІВ, державні підприємства, установи, організації, що належать до сфери управління зазначеного центрального органу.

На основі адміністративно-правових норм виникають відповідні адміністративні правовідносини. При цьому юридичним фактом, який виступає підставою виникнення цих правовідносин, може виступати як правомірна, так і неправомірна поведінка.

Згідно ст. 418 Цивільного кодексу України право інтелектуальної власності — це право особи на результат інтелектуальної, творчої діяльності або на інший об'єкт права інтелектуальної власності, визначений цим Кодексом та іншим законом (ч. 1); право інтелектуальної власності становлять особисті немайнові права інтелектуальної власності та (або) майнові права інтелектуальної власності, зміст яких щодо певних об'єктів права інтелектуальної власності визначається цим Кодексом та іншим законом (ч. 2).

²⁵ Капітаненко Н. П. Адміністративно-правове регулювання у сфері реалізації права інтелектуальної власності: дис. ... докт. юрид. наук за спец.: 12.00.07 / Класичний приватний університет. Запоріжжя, 2021. 458 с. С. 157.

У даному дослідженні не акцентується увага на проблематиці природи права інтелектуальної власності і його місця в системі права України. На сучасному етапі розвитку наукової думки найбільш поширеними є такі підходи до зазначеного питання: це правове утворення розуміється як підгалузь цивільного права, міжгалузевий правовий інститут або самостійна галузь права.

Отже, категорія «права інтелектуальної власності» є узагальненим вираженням сукупності спільних за правовою природою і змістом особистих немайнових і (або) майнових суб'єктивних прав на винахід, корисну модель, промисловий зразок, торговельну марку, комерційне найменування, географічне зазначення, інші об'єкти інтелектуальної власності. Зміст кожного суб'єктивного права складається з сукупності правомочностей, які окреслюють юридичні можливості носія права.

Щодо прав інтелектуальної власності виникає широке коло правовідносин, які можна поділити на чотири групи, а саме правовідносини у сфері:

- 1) набуття,
- 2) здійснення,
- 3) припинення,
- 4) захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності.

Галузева природа зазначених правовідносин неоднозначно визначається в сучасній юридичній доктрині. Встановлення галузевої приналежності правовідносин щодо прав інтелектуальної власності зумовлено їх суб'єктивним складом, підставами виникнення й характером правового зв'язку учасників (юридичному становищі) цих відносин, адже саме зазначені елементи концентрують у собі ключові ознаки предмета і методу відповідної галузі права.

Щодо правовідносин інтелектуальної власності, які складаються за участі уповноваженого державного суб'єкта, серед науковців домінує *адміністративно-правовий підхід* до визначенні галузевої природи таких правовідносин²⁷.

У правовій науці адміністративними визнаються суспільні відносини, що складаються у сфері публічної діяльності держави, зокрема у сфері державного управління²⁸, а у більш конкретизованому вигляді — у процесі практичної реалізації державними органами повноважень державно-владного характеру відповідно до закріпленої за ними компетенції зі здійснення функцій державного управління²⁹.

²⁷ Запорожець І. Г. Адміністративно-правові засади управління у сфері охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07; Харківський національний університет внутрішніх справ МВС України. Харків, 2006. С. 5.

²⁸ Адміністративне право України. Підручник / за заг. ред. В. С. Ківалова. Одеса : Юрид. літ., 2003. С. 58.

²⁹ Кубко Є. Про предмет адміністративного права. *Право України*. 2000. № 5. С. 6.

Превалююче значення серед юридичних засобів впливу норм адміністративного права на поведінку учасників суспільних відносин мають приписи та заборони, що формують сутність імперативного методу регулювання («влади-підпорядкування»). Останній виявляється в ознаках юридичної нерівності учасників правовідносин, прямої підлеглості особи державному органу, наділеному владними повноваженнями³⁰.

Адміністративно-правові відносини інтелектуальної власності можна визначити як врегульовані нормами права відносини щодо набуття, здійснення, припинення, захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності, де одним з суб'єктів виступає центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері інтелектуальної власності, НОІВ, державні підприємства, установи, організації, що належать до сфери управління зазначеного центрального органу.

Поділ адміністративних правовідносин інтелектуальної власності на види можна провести за різними критеріями. Так, залежно від підстав виникнення їх слід поділити на регулятивні і охоронні. Перші виникають на основі правомірної поведінки особи, наприклад, у зв'язку зі зверненням автора інтелектуального рішення до НОІВ для отримання патенту на винахід. Охоронні правовідносини виникають у разі порушення прав і реалізуються, зокрема, в процесі застосування до порушника адміністративної відповідальності за правопорушення, передбачені нормами Кодексом України про адміністративні правопорушення (далі — КУпАП)³¹.

Адміністративно-правові відносини у сфері інтелектуальної власності можна поділити також на матеріальні, процедурні та процесуальні залежно від характеру правових норм, на основі яких вони виникають. Матеріальні правовідносини виникають на підставі матеріальної норми, наприклад, щодо рішення Кабінету Міністрів України про надання дозволу на використання винаходу, строк і умови його надання. Процедурні правовідносини складаються в процесі проведення експертизи заявки і державної реєстрації винаходу, корисної моделі, торговельної марки, промислового зразку тощо. Процесуальні правовідносини виникають, зокрема, у зв'язку із розглядом судами справ про притягнення порушника до відповідальності згідно норм КУпАП.

³⁰ Гладун З. С. Адміністративне право України : навчальний посібник. Тернопіль: Карт-бланш, 2004. С. 16.

³¹ Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07 грудня 1984 року № 8073-Х. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1984. № 51. Ст. 1122.

На стадії реалізації прав і обов'язків суб'єктів адміністративних правовідносин відповідними суб'єктами вчиняються дії, приймаються акти щодо дотримання, виконання, використання норм права. Це, наприклад, видача НОІВ патенту на винахід, корисну модель у місячний строк після державної реєстрації винаходу, корисної моделі.

Наступна стадія — діяльність уповноважених державою органів із застосування норм права. Під застосуванням норм адміністративного права розуміють «здійснювану в установленому законом процесуальному порядку діяльність компетентних органів державного управління і місцевого самоврядування, державних і недержавних організацій, посадових осіб щодо розгляду і вирішення на основі адміністративно-правових норм індивідуальноконкретних управлінських справ, а також ухвалення і документального оформлення відповідних управлінських рішень (актів застосування адміністративно-правових норм)»³².

Правозастосовна діяльність у сфері інтелектуальної власності реалізується у двох площинах:

1) організація виконання приписів норм права щодо надання прав і покладання обов'язків на конкретних суб'єктів (зокрема, щодо видачі патенту на винахід);

2) застосування санкцій у разі порушення норм права.

Друга форма правозастосування пов'язана з адміністративно-правовим захистом.

Серед органів виконавчої влади, які мають повноваження щодо охорони і захисту прав інтелектуальної власності, слід зазначити митні органи. Згідно Положення про Державну митну службу України, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 227³³, Держмитслужба відповідно до покладених на неї завдань вживає заходів щодо сприяння захисту прав інтелектуальної власності під час провадження зовнішньоекономічної діяльності, недопущення переміщення через митний кордон України контрафактних товарів (ч. 4 п. 7).

Глава 57 Митного кодексу України³⁴ регламентує заходи митних органів щодо сприяння захисту прав інтелектуальної влас-

³² Лук'янова Г. Ю., Серкевич І. Р. Застосування норм адміністративного права та механізм їх реалізації: теорія та практика. 2019. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2020/may/21472/19.pdf> (дата звернення: 30.04.2025).

³³ Положення про Державну митну службу України, затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 227. *Офіційний вісник України*. 2019 р. № 26. Ст. 900.

³⁴ Митний кодекс України від 13 березня 2012 р. *Офіційний вісник України*. 2012. № 32. Ст. 1175.

ності під час переміщення товарів через митний кордон України. Відповідно до ч. 1 ст. 397 Кодексу до товарів, що підозрюються у порушенні прав інтелектуальної власності, митні органи застосовують такі заходи:

- 1) призупинення митного оформлення товарів на підставі даних митного реєстру об'єктів права інтелектуальної власності, які охороняються відповідно до закону;
- 2) призупинення митного оформлення товарів за ініціативою митного органу;
- 3) знищення товарів, митне оформлення яких призупинено за підозрою у порушенні прав інтелектуальної власності;
- 4) призупинення митного оформлення та знищення невеликих партій товарів, що переміщуються (пересилаються) через митний кордон України у міжнародних поштових та експрес-виправленнях;
- 5) зміна маркування на товарах та їх упаковці.

Правовласник, який має підстави вважати, що під час переміщення товарів через митний кордон України порушуються чи можуть бути порушені його права на об'єкт інтелектуальної власності, має право безоплатно подати до центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну митну політику, заяву про сприяння захисту належних йому майнових прав з метою реєстрації об'єкту у митному реєстрі об'єктів права інтелектуальної власності, які охороняються відповідно до закону (ч. 2 ст. 398 Кодексу).

З наведеного слідує, що повноваження митних органів спрямовані на забезпечення правопорядку у сфері ввезення або вивезення товарів, що містять об'єкти інтелектуальної власності, при цьому такий порядок захисту ґрунтується на поєднанні дій митних органів з діями самих правовласників щодо ініціювання захисту і його реалізації. У цьому контексті О. П. Світличний і Д. Ю. Михальський влучно підкреслюють, що специфіка правовідносин правовласника із державою, її уповноваженими органами та їх посадовими особами полягає в тому, що «ці відносини є взаємозв'язані, адже тільки активні дії правовласника об'єкта права інтелектуальної власності, у разі порушення його суб'єктивних прав, зобов'язують уповноважені органи публічної влади до ефективного використання всього публічно-правового механізму охорони та захисту права інтелектуальної власності»³⁵.

³⁵ Світличний О. П., Михальський Д. Ю. Публічно-правова охорона прав інтелектуальної власності в Україні. Аналітично-порівняльне правознавство. 2025. № 1. С. 524–528. С. 527.

Отже, від належної взаємодії митних органів і правовласника залежить ефективність захисту прав інтелектуальної власності правовласника. З огляду на це, потребує виключення припис ч. 5 ст. 397 Митного кодексу України, згідно якого у разі якщо товари, що містять об'єкти права інтелектуальної власності, переміщувалися через митний кордон України з порушенням прав інтелектуальної власності та митними органами не було застосовано заходів щодо сприяння захисту прав інтелектуальної власності, правовласник не має права на відшкодування від митних органів будь-яких матеріальних збитків у зв'язку з тим, що таких заходів не було застосовано під час переміщення товарів через митний кордон України.

Звільнення митних органів від відповідальності за незастосування заходів щодо захисту прав інтелектуальної власності може призвести до зловживань, корупційних дій з боку працівників цих органів, безконтрольного невжиття необхідних заходів, що суттєво знижує рівень захищеності прав інтелектуальної власності на кордоні.

Наступним органом виконавчої влади, що забезпечує адміністративно-правовий захист прав інтелектуальної власності, є антимонопольні органи. Відповідно до ст. 3 Закону України «Про Антимонопольний комітет України»³⁶ основним завданням Антимонопольного комітету України є участь у формуванні та реалізації конкурентної політики в частині здійснення державного контролю за дотриманням законодавства про захист економічної конкуренції на засадах рівності суб'єктів господарювання перед законом та пріоритету прав споживачів, запобігання, виявлення і припинення порушень законодавства про захист економічної конкуренції; сприяння розвитку добросовісної конкуренції. Органи Антимонопольного комітету України уповноважені припиняти правопорушення, які посягають в тому числі на такі об'єкти, як торговельна марка, комерційне найменування, комерційна таємниця, якщо такі дії відповідають ознакам недобросовісної конкуренції.

Особи, права яких порушені вказаними діями, можуть протягом шести місяців з дня, коли вони дізнались або повинні були дізнатися про порушення прав, звернутися до органів Антимонопольного комітету України про захист своїх прав. Зазначені органи за результатами розгляду справ приймають рішення про:

³⁶ Про Антимонопольний комітет України: Закон України від 26 листопада 1993 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 50. Ст. 472.

визнання факту недобросовісної конкуренції; припинення недобросовісної конкуренції; офіційне спростування за рахунок порушника поширених ним неправдивих, неточних або неповних відомостей; накладання штрафів. У разі надходження від заявника клопотання про відмову від заяви про захист своїх прав органи Антимонопольного комітету України можуть прийняти рішення про закриття провадження у справі (ст. 30 Закону України «Про Антимонопольний комітет України»).

Таким чином, порядок захисту антимонопольними органами також характеризується взаємодією правовласника і уповноваженого органу щодо захисту прав інтелектуальної власності, що зумовлює активну участь правовласника у виявленні порушення, розгляді справи тощо.

До органів адміністративного захисту прав інтелектуальної власності відносяться також суди загальної юрисдикції, які розглядають справи про застосування адміністративної відповідальності за порушення прав інтелектуальної власності. Кількість та масштаби таких правопорушень є стабільно високими.

Адміністративне правопорушення у сфері реалізації права інтелектуальної власності визначається як протиправне, винне, суспільно шкідливе діяння, яке посягає на врегульовані адміністративно-правовими нормами відносини у сфері інтелектуальної власності, ветеринарно-санітарних правил та у галузі здійснення підприємницької діяльності щодо об'єктів права інтелектуальної власності та за яке законом передбачено адміністративну відповідальність³⁷.

У КУпАП передбачено широке коло адміністративних правопорушень у сфері інтелектуальної власності:

ст. 51-2 «Порушення прав на об'єкт права інтелектуальної власності»,

ст. 164-3 «Недобросовісна конкуренція»,

ст. 164-6 «Демонстрування і розповсюдження фільмів без державного посвідчення на право розповсюдження і демонстрування фільмів»,

ст. 164-7 «Порушення умов розповсюдження і демонстрування фільмів, передбачених державним посвідченням на право розповсюдження і демонстрування фільмів»,

³⁷ Капітаненко Н.П. Адміністративно-правове регулювання у сфері реалізації права інтелектуальної власності: дис. ... докт. юрид. наук за спец.: 12.00.07 / Класичний приватний університет. Запоріжжя, 2021. 458 с. С. 338.

ст. 164-17 «Порушення умов і правил, що визначають порядок припинення порушень авторського права і (або) суміжних прав з використанням мережі Інтернет»,

ст. 164-18 «Наведення завідомо недостовірної інформації у заявах про припинення авторського права і (або) суміжних прав, вчинених з використанням мережі Інтернет» та інші.

Законодавство передбачає застосування адміністративних санкцій до порушників вказаних норм: накладення штрафу, застосування конфіскації незаконно виготовленої продукції, обладнання, матеріалів, які призначені для виготовлення продукції, знарядь виробництва і сировини, фільмокопій та засобів для їх виготовлення, примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеогам, комп'ютерних програм, баз даних тощо.

Зазначені склади правопорушень з'являлись у КУпАП поступово по мірі розвитку відносин інтелектуальної власності та формування відповідного законодавства.

Слід підтримати позицію Н. П. Капітаненко, яка вважає, що в умовах дії застарілого кодифікованого адміністративно-деліктного акта з метою вдосконалення адміністративно-деліктного законодавства доцільно об'єднати в окрему главу КУпАП склади адміністративних правопорушень, що посягають на інтелектуальну власність, а саме в главу 6-1 «Адміністративні правопорушення у сфері реалізації права інтелектуальної власності» КУпАП, в якій мають бути розміщені склади правопорушень у сфері реалізації права інтелектуальної власності, передбачені ст. 51-2, 107-1, 156-3 (у частині, що стосується об'єктів інтелектуальної власності), 164-3, 164-6, 164-7, 164-9, 164-13, 164-17, 164-18 Кодексу України про адміністративні правопорушення³⁸.

Згідно ст. 51-2 «Порушення прав на об'єкт права інтелектуальної власності» правопорушенням є «Незаконне використання об'єкта права інтелектуальної власності або інше умисне порушення прав на об'єкт права інтелектуальної власності, що охороняються законом». Аналізуючи зазначену норму І. П. Катеринчук зазначає, що оскільки склади адміністративних правопорушень у сфері інтелектуальної власності є формальними, адміністративна відповідальність застосовується частіше ніж кримінальна³⁹.

³⁸ Капітаненко Н. П. Адміністративно-правове регулювання у сфері реалізації права інтелектуальної власності: дис. ... докт. юрид. наук за спец.: 12.00.07 / Класичний приватний університет. Запоріжжя, 2021. 458 с. С. 373.

³⁹ Катеринчук І. П. Адміністративно-правова охорона права інтелектуальної власності в Україні. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2019. № 2. С. 85–88. С. 87

У науковій літературі висловлюються пропозиції щодо удосконалення наведеної ст. 51-2. Зокрема, пропонується конкретизувати перелік об'єктів права інтелектуальної власності в наступний спосіб: «Незаконне використання об'єктів авторського та суміжних прав, патентних прав, засобів індивідуалізації виробництва, нетрадиційних результатів інтелектуальної діяльності ...»⁴⁰.

Наведене групування об'єктів навряд чи може бути прийнятним і з точки зору відповідності чинному законодавству і як наукова класифікація. Для забезпечення принципу законності притягнення до юридичної відповідальності в характеристиці протиправної поведінки, на наш погляд, доцільно не закріплювати перелік об'єктів, а прив'язуватися до законодавчо визначених понять. При цьому враховуючи, що спеціальне законодавство з питань інтелектуальної власності передбачає широке коло об'єктів, а також швидко змінюється, наприклад, в частині зміни форми охоронного документу на промисловий зразок з патенту на свідоцтва (що виключає його з кола патентних прав), то кращим варіантом буде викласти диспозицію ст. 51-2 у бланкетний спосіб і зазначити загальну назву об'єктів інтелектуальної власності без конкретизації їх видів.

Статтею 164-3 КУпАП передбачено правопорушення «Недобросовісна конкуренція», яке визначено як незаконне копіювання форми, упаковки, зовнішнього оформлення, а так само імітація, копіювання, пряме відтворення товару іншого підприємця, самовільне використання його імені (ч. 1); умисне поширення неправдивих або неточних відомостей, які можуть завдати шкоди діловій репутації або майновим інтересам іншого підприємця (ч. 2); отримання, використання, розголошення комерційної таємниці, а також іншої конфіденційної інформації з метою заподіяння шкоди діловій репутації або майну іншого підприємця (ч. 3).

Порівняння змісту наведених протиправних дій і видів недобросовісної конкуренції, закріплених в ст. ст. 1, 4-19 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції»⁴¹, свідчить про суттєві розбіжності в об'єктивній стороні правопорушень, які визнаються недобросовісною конкуренцією, та колі об'єктів пося-

⁴⁰ Комарницька І. Особливості притягнення до адміністративної відповідальності щодо правопорушень, які посягають на об'єкти інтелектуальної власності. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2018/jun/13332/22.pdf> (дата звернення: 30.04.2025).

⁴¹ Про захист від недобросовісної конкуренції: Закон України від 07 червня 1996 року №236/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 36. Ст. 164.

гання, що не можна вважати виправданим, оскільки саме спеціальний закон передбачає найбільш широке і невичерпне коло дій, що визнаються недобросовісною конкуренцією.

З огляду на це логічним є висновок щодо приведення дій, які визнаються недобросовісною конкуренцією в ст. 164-3 зазначеного кодексу, у відповідність до положень спеціального закону. Більш доцільно це зробити без конкретизації таких дій (така диспозиція була б надто об'ємною без необхідності, оскільки в спеціальному законі відповідні дії виписані достатньо чітко і змістовно), а з використанням узагальнюючого словосполучення «вчинення недобросовісної конкуренції тягне за собою ...».

Щодо розмірів адміністративних стягнень слід погодитись з тим, що розміри штрафів, який передбачені за ці правопорушення, зокрема, санкцією статті 51-2 КУпАП (від п'ятдесяти до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян), статті 164-3 (від тридцяти до сорока чотирьох неоподатковуваних мінімумів доходів громадян) є надзвичайно низьким у порівнянні з вартістю та цінністю того блага, що поставлене під адміністративно-правову охорону, — об'єктів права інтелектуальної власності. Тому за таких умов існує реальна загроза того, що сплата штрафу як адміністративне стягнення за порушення прав інтелектуальної власності у сфері наукової діяльності, може перетворитися на відповідну формальність у порівнянні з тією вигодою, яку може отримати правопорушник унаслідок своєї діяльності⁴².

Поряд з КУпАП адміністративні правопорушення у сфері інтелектуальної власності передбачає і Митний кодекс України. Відповідно до ст. 476 «Переміщення товарів через митний кордон України з порушенням прав інтелектуальної власності» цього кодексу, ввезення на митну територію України або вивезення за межі цієї території товарів з порушенням охоронюваних законом прав інтелектуальної власності, крім товарів, до яких відповідно до частини третьої статті 397 цього Кодексу не застосовуються заходи щодо сприяння захисту прав інтелектуальної власності, передбачені частиною першою статті 397 цього Кодексу, — тягне за собою накладення штрафу в розмірі від однієї тисячі до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією таких товарів.

⁴² Золота Л. В. Сучасний стан правового регулювання адміністративно-правової охорони права інтелектуальної власності у сфері наукової діяльності в Україні. *Верховенство права*. 2019. № 1. С. 64–71.

Практика розгляду адміністративних справ про порушення прав інтелектуальної власності у 2024 році свідчить про зменшення кількості проваджень за статтею 51-2 КУпАП порівняно з 2023 роком (2 справи проти 6 у попередньому році). Водночас за статтею 476 Митного кодексу України спостерігається зростання загального обсягу справ — 22 проти 15 у 2023 році⁴³.

В апеляційних судах показники залишаються суттєво нижчими порівняно з розглядом цивільних та господарських справ. Структура категорій справ не зазнала змін: в апеляційних судах на розгляді залишаються справи за статтею 476 Митного кодексу України. Ця тенденція може свідчити про декілька чинників: обмежену кількість виявлених правопорушень, складність доведення вини у кримінальних провадженнях, а також низький рівень звернення правовласників до правоохоронних та митних органів та відповідно ініціювання таких справ з боку державних органів. Разом з цим, правовласники, ймовірно, надають перевагу господарським або цивільним позовам, які забезпечують захист майнових прав шляхом стягнення компенсації⁴⁴.

Адміністративно-правовий захист прав інтелектуальної власності здійснює також Апеляційна палата Українського національного офісу інтелектуальної власності та інновацій. Відповідно до Наказу Міністерства економіки України «Про затвердження регламенту Апеляційної палати Національного органу інтелектуальної власності» від 23 листопада 2023 року № 17768, до повноважень Апеляційної палати належить розгляд заперечень проти рішень Національного органу інтелектуальної власності щодо набуття прав на об'єкти інтелектуальної власності, заяв про визнання прав на об'єкти інтелектуальної власності недійсними повністю або частково, заяв про визнання торговельної марки добре відомою в Україні⁴⁵.

Апеляційна палата відновила свою роботу у вересні 2024 року, і з цього часу активно проводить розгляд справ у межах своєї компетенції. Упродовж 2024 року колегіями Апеляційної палати було проведено 94 засідання з розгляду заперечень, апеляційних

⁴³ Стан захисту прав інтелектуальної власності в Україні за 2024 рік. IP Office. 2025. С. 20. URL: <https://nipo.gov.ua/wp-content/uploads/2025/07/Stan-zakhystu-prav-IV-v-Ukraini-za-2024-rik.pdf>.

⁴⁴ Стан захисту прав інтелектуальної власності в Україні за 2024 рік. IP Office. 2025. С. 25. URL: <https://nipo.gov.ua/wp-content/uploads/2025/07/Stan-zakhystu-prav-IV-v-Ukraini-za-2024-rik.pdf>.

⁴⁵ Про затвердження Регламенту Апеляційної палати Національного органу інтелектуальної власності: Наказ Міністерства економіки України від 23 листопада 2023 року № 17768. URL: https://nipo.gov.ua/wp-content/uploads/2024/02/Nakaz-23_11_2023_17768-web.pdf.

заяв та заяв про визнання торговельної марки добре відомою в Україні. За результатами розгляду у 2024 році було ухвалено 21 рішення, що є вагомим результатом з урахуванням відносно короткого періоду відновлення функціонування Апеляційної палати. Зокрема, було задоволено 7 заперечень повністю, 2 — частково, а у 12 випадках прийнято рішення про відмову в задоволенні заперечення⁴⁶.

Захист прав Апеляційною палатою ініціюється саме особою, яка звертається з заявою.

Отже, адміністративно-правовий захист прав інтелектуальної власності забезпечується системою уповноважених органів, серед яких суди, митні органи, Антимонопольний комітет України, Апеляційна палата Українського національного офісу інтелектуальної власності та інновацій. При цьому особливість такого захисту полягає в тому, що його ефективність прямим чином залежить від належної взаємодії уповноважених органів і самого правласника.

В контексті євроінтеграційних рухів України важливо звернути увагу, що в країнах ЄС велике значення надається не лише захисту порушених прав інтелектуальної власності, а й попередженню порушень, особливо в сучасних умовах широкій цифровізації. Цим займаються спеціально створені організації. Так, у Швейцарії діє Координаційний центр з питань боротьби з контрафакцією і піратством, Комісія по боротьбі з контрафакцією, до складу якої входять представники зацікавлених галузей промисловості та відповідних органів державної влади, яка була реорганізована в Асоціацію «Зупинити піратство». Боротьба проти контрафакції і піратства здійснюється за допомогою підвищення рівня інформованості, вдосконалення форм координації між державним і приватним секторами, а також координація у межах цих секторів. У Франції у 2010 р. було створено Федеральне агентство — Вищий орган сприяння охороні та розповсюдженню творів в Інтернеті (High Authority for the Distribution of Works and the Protection of Rights on the Internet) — HADOPI, яке розсилає попередження підозрюваним у порушенні прав інтелектуальної власності⁴⁷.

⁴⁶ Стан захисту прав інтелектуальної власності в Україні: аналітичний звіт за 2024 рік від Центру спостереження IPR. URL: <https://nipo.gov.ua/stan-zakhystu-prav-iv-v-ukraini>.

⁴⁷ Костюк В. В. Досвід європейських країн щодо запобігання злочинності у сфері інтелектуальної власності. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія Юриспруденція*. 2019. № 39. URL: <https://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/jus-pradenc39/28.pdf>

Цей досвід доцільно запозичити і для національної системи правової охорони інтелектуальної власності в рамках саме адміністративно-правового напрямку охорони.

Узагальнюючи результати вище проведеного аналізу можна зробити наступні **висновки** щодо поняття і змісту адміністративно-правової і захисту прав інтелектуальної власності і удосконалення такого захисту в контексті євроінтеграції.

Адміністративно-правова охорона прав інтелектуальної власності — це сукупність засобів адміністративно-правового регулювання відносин щодо набуття, здійснення, припинення прав на об'єкти промислової власності, де одним з суб'єктів виступає центральний орган виконавчої влади, що забезпечує державну політику у сфері інтелектуальної власності, НОІВ, державні підприємства, установи, організації, що належать до сфери управління зазначеного органу, а також профілактики правопорушень у сфері промислової власності, захисту порушених прав.

Адміністративно-правовий захист прав інтелектуальної власності — діяльність уповноважених державою органів із застосування правових норм щодо визнання, оспоровання прав в адміністративному порядку, попередження, припинення адміністративних правопорушень у сфері промислової власності, застосування до порушників заходів адміністративної відповідальності. Адміністративно-правовий захист прав промислової власності здійснюється системою уповноважених державою органів, основними з яких є: митні органи України, органи Антимонопольного комітету України, Апеляційна палата НОІВ, суди загальної юрисдикції.

Особливість адміністративно-правового захисту прав інтелектуальної власності полягає, по-перше, в поєднанні захисту публічних і приватних інтересів у сфері правомірного здійснення цих прав, адже поряд з охороною правопорядку у цій сфері адміністративно-правові засоби захисту забезпечують припинення правопорушення; по-друге, адміністративно-правовий порядок захисту прав промислової власності ґрунтується на поєднанні дій уповноважених органів з діями самих правовласників щодо ініціювання захисту і його реалізації. З огляду на це, пропонується виключити припис ч. 5 ст. 397 Митного кодексу України про звільнення митних органів від відповідальності за незастосування заходів щодо захисту прав інтелектуальної власності.

Для удосконалення адміністративно-правового захисту прав інтелектуальної власності доцільно:

- *привести у відповідність зміст протиправних дій, які визнаються недобросовісною конкуренцією в ст. 164-3 КУпАП, до положень Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції»;*

- *з метою максимального охоплення всіх проявів недобросовісної конкуренції в ст. 164-3 КУпАП доцільно застосувати бланкетний спосіб викладення її диспозиції за допомогою узагальнюючого словосполучення «вчинення недобросовісної конкуренції тягне за собою ...»;*

- *зادля підвищення ефективності попередження адміністративних правопорушень у сфері інтелектуальної власності доцільно збільшити мінімальну і максимальну межу розміри штрафів за ці правопорушення.*

Вище проведений аналіз свідчить, що в Україні проведена велика робота щодо адаптації законодавства України до права ЄС в частині охорони і захисту прав інтелектуальної власності. Разом з тим, для повноцінної реалізації і практичного втілення європейських стандартів необхідний системний та комплексний підхід. Поряд з подальшим удосконаленням законодавчої бази потрібно забезпечити практичну реалізацію європейських стандартів: підготовка професійних кадрів для державних органів, уповноважених здійснювати запобігання, попередження, виявлення правопорушень у цій сфері; підвищення ефективності функціонування, взаємодії правовласників і державних органів, уповноважених забезпечувати охорону і захист прав інтелектуальної власності.

1.2. Адміністративно-правова охорона та захист прав на об'єкти промислової власності через призму адміністративно-процедурної та адміністративно-процесуальної діяльності

У теорії адміністративного права відсутній загальновизнаний підхід до розуміння змісту поняття «адміністративно-правової охорони». Зазвичай зміст даної категорії пов'язують із діяльністю публічної адміністрації по попередженню, виявленню та відновленню порушених прав та інтересів фізичних та юридичних осіб та найчастіше розкривається через співвідношення категорій «адміністративно-правовий захист» та «адміністративно-правова охорона». Сьогодні у теорії права сформувалося три основних підходи до розуміння співвідношення категорій «пра-

вова охорона» та «правовий захист», які знайшли своє віддзеркалення у теорії галузевих наук, зокрема, адміністративному, цивільному та податковому праві. Так, деякі вчені ототожнюють ці поняття, інші виходять з того, що правова охорона — поняття ширше за обсягом та є родовим відносно поняття правового захисту⁴⁸. І, нарешті, — правова охорона і правовий захист є відмінними поняттями за своїм змістом. Існує думка і щодо взаємообумовленості цих категорій⁴⁹.

Автор даного розділу виходить з розуміння категорій «адміністративно-правова охорона» та «адміністративно-правовий захист» як відмінних, але пов'язаних між собою категорій.

Адміністративно-правова охорона, на думку автора, є проявом регулятивної функції права. Норми адміністративного права є дієвим інструментом правового регулювання відносин між публічною адміністрацією та громадянами, забезпечують реалізацію конституційних прав людини і громадянина, прав юридичних осіб, інтересів держави. У багатьох випадках в механізмі правового регулювання уособлюють гарантії реалізації прав як фізичних, так і юридичних осіб. У нормах адміністративного законодавства визначаються процедури набуття, визнання та реалізації прав суб'єктів права.

Адміністративно-правовий захист, на відміну від адміністративно-правової охорони, пов'язаний із охоронною функцією права. Специфіка прояву охоронної дії права полягає в тому, що воно встановлює заборони на вчинення або невчинення певних дій, а також передбачає санкції за порушення заборон, містить інформацію, адресовану особам, про ті суспільні цінності, які знаходяться під охороною права, віддзеркалює рівень правової культури суспільства. Охороняючи суспільні відносини, встановлюючи санкції за їх порушення, право впливає на свідомість осіб, спонукаючи їх утримуватися від вчинків, які знаходяться під заборонаю права. Право запобігає, карає та припиняє дії, які суспільство вважає небажаними, шкідливими або навіть злочинними. Не дивлячись на тенденції появи «публічно-сервісних відносин», надання адміністративних послуг, укладання адміністративних договорів та запровадження адмі-

⁴⁸ Галунько В. В. Адміністративне право України: [навчальний посібник]: [у 2-х томах] / [В. В. Галунько, В. І. Олефір, М. П. Пихтін та ін.]; за заг ред. В. В. Галунька. Херсон: ПАТ «Херсонська міська друкарня», 2011. Т 1: Загальне адміністративне право. 320 с. С. 247.

⁴⁹ Ромовська З. В. Особисті немайнові права фізичних осіб. *Українське право*. 1997. № 1 (6). С. 11–13.

ністративних процедур, впровадження в адміністративно-правову матерію європейських стандартів «м'якого» адміністративно-правового регулювання не позбавило сучасне адміністративне право його традиційних регулятивної та охоронної функцій.

Від інших систем соціальної регуляції регулятивна та охоронна функції адміністративного права відрізняються тим, що вони здійснюються державними органами публічної адміністрації, а у передбачених законом випадках — адміністративними судами. У сфері інтелектуальної власності набуття прав, їх визнання та захист пов'язані з ухваленням індивідуальних рішень, виконання яких гарантується та забезпечується державою.

Унікальність адміністративно-правової охорони та захисту полягає в тому, що їх дія не обмежується лише нормами власне адміністративного права, а спрямована на досить широке коло суспільних відносин, що регулюються нормами інших галузей права, але реалізація яких вимагає наявності відповідних адміністративних механізмів, які перетворюють можливість мати права у забезпечену відповідними процедурами реальність, а у разі порушення цих прав включаються механізми адміністративно-правового захисту. Це є одним із проявів універсальності адміністративного права, сфера дії якого під впливом процесів цифровізації та євроінтеграції постійно розширюється та набуває нових ознак. Повною мірою це стосується і адміністративно-правової охорони та захисту прав на об'єкти промислової власності в розумінні положень Паризької конвенції про охорону промислової власності від 20 березня 1883 року.

У сфері інтелектуальної власності, зокрема у сфері промислової власності, адміністративно-правова охорона та захист прав інтелектуальної власності мають свою специфіку, що обумовлена особливим правовим режимом набуття майнових прав на об'єкти промислової власності, який передбачає здійснення певних реєстраційних процедур, строковий характер набутих прав та можливість їх обмеження, припинення або визнання недійсними їх реєстрації в адміністративному порядку.

Оскільки набуття прав на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, знаки для товарів і послуг вимагає здійснення певних адміністративних реєстраційних процедур, а також враховуючи зміни у законодавстві України щодо регулювання здійснення адміністративних процедур, доцільно з'ясувати зміст та межі застосування таких категорій, як «адміністративна послуга», «адміністративна процедура» та «адміністративне про-

вадження» в контексті їх застосування та співвідношення у сфері промислової власності.

Першою чергою, необхідно з'ясувати, чи мають місце «адміністративні послуги» при здійсненні діяльності компетентних органів при проведенні експертизи заявок на об'єкти творчої діяльності та об'єкти, прирівняні до них, прийнятті рішень щодо реєстрації прав на об'єкти промислової власності та видачі охоронних документів, чи відмові у такій реєстрації. Відповідь на це питання міститься у самому Законі України «Про адміністративні послуги» від 6 вересня 2012 року № 5203-VI⁵⁰.

Так, відповідно до підпункту 17 частини 2 статті 2 вказаного закону його дія не поширюється на: «здійснення дій, пов'язаних з охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності (винаходи, корисні моделі, промислові зразки, компонування напівпровідникових виробів, торговельні марки (знаки для товарів і послуг), географічні зазначення, об'єкти авторського права і суміжних прав, реєстрація та акредитація організацій колективного управління». Отже, звернення заінтересованої особи до Національного офісу інтелектуальної власності із заявкою на винахід, корисну модель або інший об'єкт промислової власності, права на які набуваються шляхом здійснення певних реєстраційних процедур, не є заявою на отримання адміністративної Закон України «Про адміністративну процедуру» від 17 лютого 2022 року № 2073-IX⁵¹ по відношенню до законодавства у сфері промислової власності, яке встановлює особливості адміністративних реєстраційних проваджень щодо набуття прав на об'єкти промислової власності, є загальним актом, послуги, а сама діяльність УКРНОІВІ не є діяльністю щодо надання такої послуги.

Закон України «Про адміністративну процедуру» від 17 лютого 2022 року № 2073-IX⁵² по відношенню до законодавства у сфері промислової власності, яке встановлює особливості адміністративних реєстраційних проваджень щодо набуття прав на об'єкти промислової власності, є загальним актом, і його норми певною мірою регулюють адміністративно-процедурні відносини і у зазначеній сфері. Предметом регулювання цього закону є від-

⁵⁰ Про адміністративні послуги: Закон України від 6 вересня 2012 року № 5203-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 32. Ст. 409.

⁵¹ Про адміністративну процедуру: Закон України від 17 лютого 2022 року № 2073-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2023. № 15. Ст. 50.

⁵² Там само.

носини органів виконавчої влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, інших суб'єктів, які відповідно до закону уповноважені здійснювати функції публічної адміністрації, з фізичними та юридичними особами щодо розгляду і вирішення адміністративних справ шляхом прийняття та виконання адміністративних актів. При цьому під адміністративним актом розуміється рішення або юридично значуща дія індивідуального характеру, прийняте (вчинена) адміністративним органом для вирішення конкретної справи та спрямоване (спрямована) на набуття, зміну, припинення чи реалізацію прав та/або обов'язків окремої особи (осіб) (пункт 3 частини 1 статті 2 зазначеного Закону). Проте що даний закон розповсюджує свою дію на відносини у сфері інтелектуальної власності, свідчить, зокрема, зміст частини 2 статті 1 вказаного закону, яка не виключає відносини інтелектуальної власності зі сфери дії цього закону. Натомість, це не означає, що адміністративні процедури та провадження, що здійснюються у сфері інтелектуальної власності, регулюються виключно цим законом та унеможливорюється регулювання їх законодавством, яке регулює відносини у сфері інтелектуальної власності. Такий висновок випливає з аналізу змісту статті 3 Закону України «Про адміністративну процедуру». Так, відповідно до частини 1 статті 3 зазначеного закону, *адміністративна процедура може бути визначена, крім даного закону, й іншими законами України*, а частина 2 зазначеної статті містить норму, відповідно до якої: *«Законом можуть бути встановлені особливості адміністративного провадження для окремих категорій адміністративних справ. Такі особливості повинні відповідати принципам адміністративної процедури, визначеним цим Законом»*. Перелік таких принципів наводиться у статті 4, а зміст розкривається у статтях 5–18 вказаного Закону. Аналіз вказаних норм **дозволяє стверджувати, що дія Закону «Про адміністративну процедуру» на суспільні відносини, що виникають у сфері інтелектуальної власності, обмежується лише обсягом загальних принципів, дотримання яких є обов'язковим.**

Особливість та ефективність адміністративно-правової охорони та захисту прав на об'єкти промислової власності залежать від рівня правової визначеності, що знаходить свій прояв у чіткості та узгодженості дій всіх учасників адміністративних процедур та адміністративних проваджень, повноти визначеності їх прав та обов'язків. Не аби яке значення має чітка визначеність

категоріального апарату та його застосування у відповідності до законодавчо встановлених стандартів.

Закон України «Про адміністративну процедуру» на законодавчому рівні нормативно визначив терміни «адміністративна процедура» та «адміністративне провадження», створивши законодавче підґрунтя для однакового вживання та розуміння цих термінів у правозастосовній діяльності.

Так, відповідно до пункту 4 частини 1 статті 2 вказаного Закону: «адміністративне провадження — сукупність процедурних дій, що вчиняються адміністративним органом, і прийнятих процедурних рішень з розгляду та вирішення справи, що завершується прийняттям і, в необхідних випадках, виконанням адміністративного акта». При цьому «адміністративна процедура — визначений законом порядок розгляду та вирішення справи» (пункт 5 частини 1 статті 2). Категорії «адміністративне провадження» та «адміністративна процедура» знаходяться у діалектичному взаємозв'язку і обумовленості. Основною є саме категорія «адміністративна процедура». Основним змістовним навантаженням у визначенні категорії «адміністративна процедура» є акцент на те, що це є порядок, визначений законом. По суті адміністративна процедура являє собою певну правову модель вирішення адміністративних справ адміністративними органами, у той час як «адміністративне провадження» — конкретна діяльність, практичне втілення (реалізація) процедури, алгоритму вирішення справи.

Якщо звернутися до законодавства у сфері промислової власності, можна констатувати відсутність в ньому таких термінів, як процедура, а термін «провадження» використовується у Регламенті Апеляційної палати Національного органу інтелектуальної власності, затвердженому наказом Міністерства економіки від 23.11.2023 р. № 17768⁵³ без розкриття його змісту, але із зазначенням видів проваджень — провадження стосовно заперечення, провадження стосовно апеляційної заяви. Визнання торговельної марки добре відомою в Україні навіть не визначено як провадження, а зазначено як порядок. У зв'язку з цим виникає необхідність приведення у відповідність вказаного нормативного акта до термінології, яка визначена у Законі «Про адміністративну процедуру».

⁵³ Регламент Апеляційної палати Національного органу інтелектуальної власності, затвердженому наказом Міністерства економіки від 23.11.2023 р. № 17768. URK: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0021-24#Text> (дата звернення: вересень 2025).

Законодавче визначення категорій «адміністративна процедура» та «адміністративне провадження» та запровадження наведеного співвідношення між цими категоріями є віддзеркаленням актів «м'якого права» Ради Європи, зокрема Резолюції (77) 31 КМ РЄ про захист особи відносно актів адміністративних органів від 28 вересня 1977 р. та Рекомендації № R (80). З іншого боку, законодавче закріплення вказаних категорій та визначення їх співвідношення на рівні закону дозволило достатньо чітко розмежувати адміністративно-процесуальну (адміністративний процес) та адміністративно-процедурну діяльність. Перша категорія під впливом зарубіжної доктрини адміністративного права останніми роками використовується виключно для означення діяльності адміністративних судів, що знайшло своє закріплення в Кодексі адміністративного судочинства України. Друга категорія пов'язана із діяльністю публічної адміністрації при розгляді індивідуальних адміністративних справ поза межами судової юрисдикції.

Саме така позиція є провідною у дослідженнях вчених, які висловлюються проти застосування терміна «адміністративний процес» для позначення діяльності публічної адміністрації⁵⁴.

Так, на думку Р. В. МIRONЮКА: «судовий розгляд справ адміністративної юрисдикції та правозастосовна діяльність суб'єктів публічної адміністрації є настільки різними явищами, що не можуть визначатися за допомогою одного і того ж терміна»⁵⁵.

Перш ніж перейти до визначення адміністративних проваджень та адміністративних процедур у сфері охорони та захисту прав на об'єкти промислової власності, доречно з'ясувати співвідношення та межі застосування таких категорій, як «процес», «провадження» та «процедура» у діяльності публічної адміністрації.

В доктрині адміністративного права загальновизнаним є розуміння адміністративного процесу як розгляд державними органами спорів, що виникають при вирішенні індивідуально-кон-

⁵⁴ Школик А.М. Адміністративна процедура та її співвідношення з суміжними поняттями. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2014. Випуск 59. С. 185–193. Серія ПРАВО. Випуск 72: частина 2. С. 190; Мандюк О.О. Індивідуальні адміністративні акти: теорія і практика застосування : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Львів, 2017. С. 110–115.

⁵⁵ МIRONЮК Р. В. Сучасні наукові підходи до визначення місця адміністративного процесуального права та процесу в системі адміністративного права. *Журнал східноєвропейського права*. 2014. № 9. С. 7–8.

кретних справ, предметом розгляду яких є правопорушення або спір про право⁵⁶.

Якщо звернутися до юридичної конструкції процесуальної форми, в якій здійснюється цивільне, господарське та кримінальне судочинство, то її аналіз дозволяє стверджувати, що структура процесуальної форми складається із проваджень, кожне з яких являє собою сукупність певних послідовно вчинених дій, які об'єднуються у стадії, що, у свою чергу, мають здійснюватися у певній послідовності. При цьому кожна із стадій є відносно самостійною, по завершенню якої досягається певний юридичний результат. На кожній стадії процесуальна діяльність може бути зупинена та породжувати певні юридичні наслідки, а при необхідності — відновлена з тієї стадії, на якій вона була зупинена. До цього слід додати, що процесуальна форма розгляду справ передбачає наявність такого обов'язкового структурного елемента, як стадії доказування.

У той же час адміністративне провадження є частиною адміністративного процесу. Так, адміністративний процес зі здійснення адміністративного судочинства включатиме адміністративне провадження у судах першої інстанції, апеляційне провадження, касаційне провадження тощо⁵⁷. Аналіз нормативних джерел дозволяє зробити висновок, що поняття юридичного процесу та юридичного провадження співвідносяться як ціле та часткове.

Натомість, на думку науковців, якщо ж дії здійснюються за певною послідовністю, однак не об'єднані у відносно автономні етапи та стадії, то доцільно говорити про **процедурну форму, в якій** виділення етапів та стадій можливе лише для формування типової нормативної конструкції, а юридичний результат досягається лише по завершенню виконання всіх передбачених її структурою дій⁵⁸.

Водночас, публічна адміністрація у певних випадках, розглядаючи індивідуальні справи, здійснює адміністративний захист порушеного права за спрощеною процедурою з оцінкою та аналізом, у тому числі, й доказів. Це вимагає застосування у діяльності публічної адміністрації не лише процедурної, а й процесуальної

⁵⁶ Тимошук В. Теоретичні та практичні виклики становлення загальної адміністративної процедури в Україні. *Право України*. 2021. № 10. С. 28–43. С. 30.

⁵⁷ Кодекс адміністративного судочинства від 6 липня 2005 року № 2747-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2005. № 35–36, № 37. Ст. 446.

⁵⁸ Біла В.Р. Правові форми публічного адміністрування в Україні : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2020. С. 301–302.

форми у вигляді адміністративних проваджень. Адміністративні провадження структурно складаються зі стадій, кожна з яких по завершенню може створювати певні правові наслідки до завершення провадження в цілому.

Аналізуючи співвідношення процедурної та процесуальної форм діяльності публічної адміністрації, більшість адміністративістів погоджуються з необхідністю не обмежувати діяльність публічної адміністрації лише процедурною формою, передбаченою Законом України «Про адміністративну процедуру»⁵⁹. При цьому висловлювалася думка про доцільність залишення процесуальної форми діяльності публічної адміністрації лише для розгляду конфліктів, зокрема при виникненні суперечок між фізичними або юридичними особами та суб'єктами владних повноважень, розв'язання яких відбуватиметься в позасудовому порядку⁶⁰.

Отже, адміністративно-процесуальна форма може існувати у формі адміністративного судочинства для адміністративних судів і у формі адміністративних проваджень для органів публічної адміністрації. У свою чергу, діяльність публічної адміністрації може здійснюватися у формі адміністративного юрисдикційного провадження та адміністративного процедурного провадження.

Юрисдикційні провадження пов'язані з розглядом та вирішенням індивідуального спору, що виникає між конкретними суб'єктами права, прийняттям рішення по справі, яке передбачає застосування певних санкцій або настання інших небажаних наслідків для сторони спору. В юрисдикційних провадженнях реалізується охоронна (захисна) функція адміністративного права, що знаходить свою реалізацію у застосуванні адміністративно-процесуальних норм. Юрисдикційні провадження є процесуально-правовою формою відповіді та реакції держави на порушення прав та настання негативних наслідків, спричинених таким порушенням, шляхом застосування адекватних засобів впливу на сторони конфлікту.

⁵⁹ Тимошук В. Теоретичні та практичні виклики становлення загальної адміністративної процедури в Україні. *Право України*. 2021. № 10. С. 28–43. С. 36; Біла В. Р Співвідношення процедурної та процесуальної форм діяльності публічної адміністрації у контексті закону України «про адміністративну процедуру». *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*, 2022 Серія ПРАВО. Випуск 72: частина 2. С. 56.

⁶⁰ Писаренко Н.Б. Адміністративний процес та адміністративне судочинство: до питання про співвідношення правових категорій. *Адміністративне право і процес*. 2015. № 1. С. 23.

Натомість в межах процедурних проваджень не застосовуються заходи адміністративного примусу, не вирішуються спори і не розглядаються скарги громадян і організацій на дії і рішення органів публічної адміністрації. В цьому виді адміністративного провадження немає «сторін спору». Між заінтересованою особою (заявником) та органом публічної адміністрації, який бере участь у процедурному провадженні, виникають і реалізуються регулятивні правовідносини, в яких орган публічної адміністрації не виступає в ролі арбітра. Його діяльність спрямована на забезпечення реалізації прав заінтересованої особи, передбачених відповідними нормами матеріального права. При цьому орган публічної адміністрації реалізує в своїй діяльності регулятивну та охоронну функції державного управління. На цей аспект процедурних проваджень, зокрема реєстраційного провадження, зверталася увага у доктрині адміністративного права⁶¹.

Аналіз законодавства у сфері інтелектуальної власності дозволяє виокремити провадження, які характеризують діяльність публічної адміністрації в процесі забезпечення охорони та захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності. До процедурних проваджень відносяться реєстраційне, атестаційне провадження та провадження з визнання торговельної марки добре відомою. До адміністративних юрисдикційних проваджень слід віднести: провадження стосовно заперечення, провадження стосовно апеляційної заяви та заяв про визнання торговельних марок добре відомими в Україні; оскарження рішень УКРНОІВІ щодо визнання недійсними повністю або частково прав на винахід (корисну модель) чи прав на промисловий зразок; провадження відносно заперечень щодо заявки на винахід, заявки на корисну модель, заявки на промисловий зразок; провадження щодо заявки на реєстрацію компонування напівпровідникового виробу; провадження відносно заперечення щодо заявки на торговельну марку, торговельної марки за міжнародною реєстрацією; провадження відносно заперечення щодо заявки на реєстрацію географічного зазначення.

Провідне місце серед проваджень у сфері інтелектуальної власності займає реєстраційне провадження. Саме це провадження буде предметом розгляду у даному розділі.

⁶¹ Адміністративне право України : навчальний посібник: у 2 т. Т. 1 :Загальне адміністративне право / В. В. Галуцько та ін. Херсон: ПАТ «Херсонська міська друкарня», 2017. С. 119; Юшкевич О.Г. Провадження в справах про державну реєстрацію фізичних осіб-підприємців: дис. канд. юрид. наук. Харків, 2007. С. 27, 30

У доктрині адміністративного права питання визначення поняття, особливостей та видів реєстраційних проваджень досліджувалися багатьма науковцями. В результаті проведених досліджень сформувалося декілька підходів до формулювання визначення реєстраційного провадження. Так, на думку О. В. Кузьменко, реєстраційне провадження — регламентована адміністративно-процесуальними нормами діяльність уповноважених органів публічної адміністрації, в ході якої вирішуються питання про офіційне визнання законності правових актів; законності дій юридичних та фізичних осіб; наділення суб'єктів права відповідними правами або обов'язками; а також про облік та фіксацію юридичних фактів шляхом закріплення їх у реєстраційних документах⁶².

Дещо інше визначення запропоновано Юшкевич О. Г.: «...реєстраційне провадження як структурний елемент адміністративного процесу — це діяльність публічної адміністрації по розгляду і вирішенню у встановленому порядку індивідуально-конкретних справ у сфері державної реєстрації шляхом внесення відомостей про об'єкти реєстрації у відповідний реєстр з метою встановлення юридично значущих фактів і прав суб'єктів реєстраційних правовідносин»⁶³.

Схожим за змістом є визначення реєстраційного провадження як виду адміністративного провадження, що являє собою діяльність органів виконавчої влади щодо розгляду і вирішення індивідуальних адміністративних справ, змістом яких є державна реєстрація різних об'єктів⁶⁴.

В спеціальній літературі реєстраційні провадження визначаються і як «заявні» адміністративні неюрисдикційні провадження, тобто такі, що здійснюються на підставі заяв громадян, юридичних осіб і пов'язані з наданням їм суб'єктивних прав чи правового статусу⁶⁵.

Наведені визначення дозволяють виокремити основні ознаки реєстраційного провадження, до яких слід віднести наступні:

⁶² Кузьменко О. В. Природа реєстраційного провадження. *Вісник Академії митної служби України. Серія : «Право»*. 2009. Т. 1(2). С. 86.

⁶³ Юшкевич О. Г. Провадження в справах про державну реєстрацію фізичних осіб підприємців: дис. канд. юрид. наук. Харків, 2007. С. 30.

⁶⁴ Апанасюк О. Г. Реєстраційне провадження: сутність та особливості. *Вісник Національного університету внутрішніх справ*. 2005. № 31. С. 180–184.

⁶⁵ Москаленко Т. О., Коломоєць Т. О. Заявні провадження: теоретико-правовий аспект. *Юридична освіта та юридична наука в Україні: витоки, сучасність, перспективи* : Тези доповідей Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 16-17 жовтня 2014 р.) / [ред. колегія: О. Г. Бондар, Т. О. Коломоєць, Ю. В. Пирожкова та ін.]; за заг. ред. Т. О. Коломоєць. Запоріжжя: ЗНУ, 2014. С. 74.

- реєстраційне провадження є діяльністю уповноважених органів публічної адміністрації;
- у процесі цієї діяльності вирішуються індивідуальні справи, які мають безспірний характер;
- діяльність публічної адміністрації врегульована нормами адміністративного права та здійснюється у певній процедурній формі;
- підставою порушення провадження є заява заінтересованої особи;
- у процесі здійснення процедурних дій орган публічної адміністрації не застосовує засоби примусу;
- результатом реєстраційного провадження є встановлення юридично значущих фактів і прав суб'єктів (заявників).

Кожне провадження характеризується трьома елементами: суб'єктами провадження (учасниками провадження); об'єктом провадження; змістом провадження, який становлять права та обов'язки учасників провадження, що реалізуються у їхніх діях. Найбільш повно та системно зміст провадження знаходить своє втілення у стадіях провадження.

Реєстраційне провадження реалізується через послідовно вчинені дії, які у певному порядку, визначеному у законодавчих актах, приходять на зміну одна одній, поєднуючись у стадії, що утворюють певний алгоритм вирішення справи. Незалежно від виду реєстраційного провадження, його внутрішню структуру складають стадії, хоча кожен вид реєстраційного провадження буде характеризуватися своєю сукупністю стадій.

Не дивлячись на те, що питання визначення, ознак, класифікації стадій були предметом дослідження багатьох вчених, серед яких Т. О. Гуржій, Т. О. Коломєєць, О. В. Кузьменко, Д. В. Мовчан, Т. О. Москаленко, В. П. Тимошук та інші, єдиної думки із зазначених питань в науці не сформувалося.

Найбільш загальним є визначення стадії адміністративного провадження, запропоноване О. В. Кузьменко, яка зазначала, що: «У структурі кожного окремого провадження можна відокремити стадії, відносно відмежовані, виділені в часі і логічно пов'язані сукупності процесуальних дій (процедур), які відрізняються колом суб'єктів і закріплюються відповідними процесуальними актами»⁶⁶.

⁶⁶ Кузьменко О. В. Адміністративно-процесуальне право України [Текст]: [підруч.] / О. В. Кузьменко, Т. О. Гуржій. К.: Атіка, 2007. С. 176.

Характеризуючи стадію адміністративного провадження, Д. В. Мовчан звертає увагу на послідовність дій та нормативне закріплення послідовності їх здійснення⁶⁷.

Беручи за основу виокремленні ознаки реєстраційного провадження, зокрема такі як: строк; логіку здійснення послідовності операцій; якісні особливості кожної стадії (доцільність, ефективність); результат, О. А. Качура пропонує під стадією адміністративно-реєстраційного провадження розуміти строкові логічні послідовні операції, кожна з яких має свої якісні особливості (доцільність, ефективність), а у сукупності всі вони створюють зв'язну структуру вказаного провадження, яке приносить юридичний фіксований результат⁶⁸.

Наведені визначення стадій реєстраційного провадження, хоча і відрізняються, але не суперечать одне одному та дозволяють виокремити загальні риси, що притаманні будь-якій стадії реєстраційного провадження.

До таких ознак стадії реєстраційного провадження пропонується віднести наступні:

- це відносно відокремлена частина провадження;
- її зміст складають процедурні дії, які у своїй сукупності забезпечують настання певного правового результату;
- кожна стадія має свої часові межі;
- характеризується своєрідним предметом та суб'єктним складом;
- предметна спрямованість стадії визначається загальним предметом реєстраційного провадження та логічно пов'язана з ним;
- здійснення процедурних дій, що складають зміст стадії, регламентується процесуальним/процедурним законодавством.

У спеціальних наукових джерелах пропонується виокремити наступні загальні стадії реєстраційного провадження:

а) порушення адміністративної справи та її попереднє розслідування (попередня перевірка матеріалів);

б) розгляд справи компетентним органом (посадовою особою) та прийняття у цій справі рішення (адміністративного акту);

в) оскарження та опротестування (перегляд) рішення (адміністративного акту) у справі;

⁶⁷ Мовчан Д. В. Стадії реєстраційного провадження органів державної виконавчої влади / Д. В. Мовчан. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2010. № 4 (2). С. 25–33.

⁶⁸ Качура О. А. Стадії адміністративно-реєстраційного провадження: поняття, ознаки та класифікація. *Актуальні проблеми політики*. 2015. Вип. 56. С. 268, 274.

г) виконання прийнятого у справі рішення (адміністративного акту)⁶⁹.

Натомість кожне провадження, в залежності від предмету розгляду та сфери суспільних відносин, в межах яких здійснюється провадження, буде характеризуватися своєрідною внутрішньою структурою, що віддзеркалюється у стадіях провадження.

Інформація щодо стадій реєстраційних проваджень у сфері промислової власності міститься у відповідних нормативно-правових актах, а саме: Правилах складання, подання та проведення експертизи заявки на винахід і заявки на корисну модель, затверджених наказом Міністерства економіки України 09 вересня 2024 року № 23301⁷⁰; Правилах складання і подання заявки на промисловий зразок та проведення експертизи заявки на промисловий зразок і міжнародної реєстрації промислового зразка, затверджених наказом Міністерства економіки України 07 березня 2024 року № 6237⁷¹; Правилах складання, подання заявки на торговельну марку, заявки на міжнародну реєстрацію торговельної марки та проведення експертизи заявки на торговельну марку, міжнародної реєстрації торговельної марки з поширенням на Україну, затверджених наказом Міністерства економіки України 06 серпня 2024 року № 19889⁷²; Правилах складання, подання та проведення експертизи заявки на реєстрацію географічного зазначення, затверджених наказом Міністерства економіки України 12 березня 2021 року № 536-21 (у редакції наказу Міністерства економіки України від 09 липня 2024 року № 16370)⁷³ т у нормах спеціальних законів у сфері інтелектуальної власності.

Аналіз вказаних документів дозволяє в загальному вигляді визначити стадії реєстраційних проваджень та вказує на те, що всі реєстраційні провадження розпочинаються із стадії порушення провадження. Дана стадія складається із двох етапів. Перший етап розпочинається з подання заінтересованою особою заявки встановленого зразка та реєстрації документів заявки, перелік яких передбачений відповідним нормативним актом щодо

⁶⁹ Болгар О.В. Процесуально-правові засади реєстраційного провадження в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 1/2023. С. 149–153.

⁷⁰ Офіційний вісник України від 25.10.2024. № 89, стаття 5752.

⁷¹ Офіційний вісник України від 01.05.2024. № 39, стор. 110, стаття 2381.

⁷² Офіційний вісник України від 18.09.2024. № 80, стаття 4758.

⁷³ Офіційний вісник України від 01.06.2021. № 41, стор. 156, стаття 2491.

реєстрації відповідного об'єкта промислової власності. Другий етап характеризується здійсненням процедурних реєстраційних дій УКРНОІВІ — реєстрації документів заявки та надсилання заявникові повідомлення про отримання документів заявки та про їх реєстрацію. На цьому етапі ухвалюється управлінське рішення керівником відповідного структурного підрозділу, який визначає конкретного виконавця. З поданих документів формується реєстраційна справа. Законодавство передбачає можливість вмотивованого відхилення електронної заявки у разі, якщо під час технічної перевірки документів були виявлені недоліки. Завчинення реєстраційних дій законодавцем передбачено сплату відповідного реєстраційного збору.

Наступною обов'язковою стадією реєстраційного провадження є експертиза заявки. В залежності від виду об'єкту промислової власності ця стадія може включати попередню, формальну та кваліфіковану експертизу. Цей етап розпочинається призначенням експерта із додержанням вимог законодавства. Так, під час експертизи заявки:

- встановлюється дата подання заявки на підставі приписів спеціальних законів та перевіряється сплата збору за подання заявки;
- заявка перевіряється на відповідність формальним вимогам, встановленим спеціальним законом і Правилами щодо конкретного виду об'єктів; здійснюється публікація відомостей про заявку;
- заявлений об'єкт перевіряється на відповідність умовам надання правової охорони, у тому числі розглядаються заперечення, подані на заявку;
- встановлюється пріоритет.

Кінцеві результати експертизи заявки, що не вважається відкликаною або не відкликана, відображаються в обґрунтованому висновку експертизи за заявкою відповідно до вимог, встановлених у законодавстві.

Наступною є стадія прийняття рішення УКРНОІВІ за заявкою. На підставі висновку експертизи за заявкою УКРНОІВІ приймає рішення про реєстрацію відповідного об'єкта або про відмову в реєстрації.

На підставі рішення про державну реєстрацію об'єкта інтелектуальної власності НОІВ здійснює його державну реєстрацію шляхом внесення до Реєстру відповідних відомостей. Порядок ведення Реєстру і перелік відомостей, що містяться в Реєстрі, визначаються

центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері інтелектуальної власності. Рішення НОІВ має офіційний державно-владний характер, і його виконання гарантується на законодавчому рівні.

Реєстраційне провадження може бути ускладнено оскарженням рішення НОІВ подавцем заперечення на заявку. В цьому випадку реєстраційне провадження зупиняється до винесення рішення по справі Апеляційною палатою.

У передбачених законом випадках реєстраційне провадження закінчується видачею охоронного документа.

Діяльність учасників реєстраційного провадження — заявника, особи, яка подає заперечення на заявку, експерта, НОІВ, а у разі порушення адміністративного провадження на підставі подання скарги на рішення НОІВ до Апеляційної палати, і Апеляційною палатою здійснюється у строки, встановлені у спеціальному законодавстві у сфері промислової власності. За своєю природою це процедурні строки, що безпосередньо не пов'язані з прийняттям адміністративного акту про реєстрацію чи про відмову у реєстрації відповідного об'єкта. Граничні строки, які б включали строки всіх стадій реєстраційного провадження та всі процедурні дії, включаючи переписку із заявником та особою, яка подає заперечення на заявку у спеціальному законодавстві у сфері інтелектуальної власності, у тому числі і промислової власності, не передбачені. Більш того, не має потреби у встановленні граничних строків у процедурних або адміністративних провадженнях за наявності детального регулювання строків здійснення процедурних або процесуальних дій, у тому числі їх продовження або зупинення на різних стадіях провадження. До цього слід додати, що такі строки не встановлені у консолідованих актах, що регулюють відносини у сфері авторського права або промислової власності у країнах ЄС. Відсутні вони і у регіональному законодавстві ЄС.

Водночас, набрання чинності Закону України «Про адміністративну процедуру» та розповсюдження його дії на сферу інтелектуальної власності створило відповідні складності у вигляді колізій у правозастосуванні і реалізації норм спеціального законодавства. Мова, зокрема, йде про статтю 34 «Строки вирішення (перегляду) справи» зазначеного закону.

Так, частина перша зазначеної статті містить імперативну норму щодо обов'язковості встановлення граничних строків законом, який може визначатися сукупністю строків, визначених законом для окремих етапів адміністративної процедури.

Частина 2 вказаної статті містить застереження, що у разі, якщо законом не визначено граничний строк вирішення окремої категорії справ, справа за заявою особи вирішується протягом розумного строку, але не більше тридцяти календарних днів після надходження заяви, а в разі проведення слухання у справі — не більше сорока п'яти календарних днів з дня реєстрації заяви адміністративним органом.

Наведені норми закону вимагають не лише встановлення граничних строків розгляду справ, а містять вимогу, щоб ці строки були встановлені законом. Якщо звернутися до спеціального законодавства у сфері інтелектуальної власності, то можна констатувати, що такі строки встановлені не лише у законах, а й у підзаконних актах, які детально регламентують послідовність здійснення адміністративних процедурних або процесуальних дій, включаючи і активну участь заявника у здійсненні реєстраційного провадження, зокрема при виправленні заявки, подачі додаткових матеріалів та здійсненні інших дій, а також листування між НОІВІ та заявником, між особою, що подала заперечення на заявку, та НОІВІ, передбачених законодавством. При цьому не всі процедурні строки встановлені виключно у законах. Якщо виходити з логіки та вимог статті 34 Закону України «Про адміністративну процедуру», тоді ті строки, які не передбачені у законах, не можуть застосовуватися та враховуватися при обчисленні граничних строків реєстраційного провадження.

Такий підхід суперечить законодавчій практиці ЄС та країн — членів ЄС, в яких процедура набуття прав на об'єкти промислової власності, включаючи і строки здійснення окремих стадій та процедурних дій, регламентується виключно спеціальним законодавством у сфері інтелектуальної власності.

Положення Закону України «Про адміністративну процедуру» суперечать і статті 34 Закону України «Про правотворчу діяльність», зокрема пункту 2 частини 1, відповідно до якого норми права повинні відповідати вимозі передбачуваності (прогнозованості) результатів їх реалізації. Застосування положень статті 34 Закону України «Про адміністративну процедуру» призведе до руйнування процедури набуття правової охорони прав на об'єкти промислової власності, яка узгоджена з європейським законодавством і знайшла своє схвалення Європейською комісією.

Статті 34 Закону України «Про адміністративну процедуру» суперечить і вимогам пункту 3 частини 1 та пунктам 2 та 3 частини 4 статті 34 Закону України «Про правотворчу діяльність»,

оскільки не узгоджена з нормативно-правовими актами рівної юридичної сили (спеціальними законами у сфері інтелектуальної власності), а відтак не повинна містити норм права, що не узгоджуються з нормами права нормативно-правових актів рівної юридичної сили; не повинна також містити дублюючих норм права, а також не повторювати норм права іншого нормативно-правового акта. Щодо останнього зауваження, прикладом можуть слугувати статті 38–41 Закону України «Про адміністративну процедуру». Допускаючи наявність правового регулювання адміністративних процедур іншими законами та встановлення особливостей адміністративних проваджень іншими законами, при цьому не виключаючи з сфери дії закону відносини, щодо яких можуть встановлюватися адміністративні процедури та особливості проваджень, заздалегідь створює правову невизначеність та колізії у законодавчому регулюванні.

Якщо набуття прав на об'єкти промислової власності вимагає додержання певних формальностей, втілених у реєстраційних процедурах, які унормовані у відповідних законах, то ситуація з реєстрацією авторських прав є дещо іншою.

Охорона авторського права не пов'язана із виконанням формальностей і виникає з факту створення твору. Реєстрація авторського права або її відсутність не впливає ні на набуття цього права, ні на його обсяг. Відповідно до частини 3 статті 9 Закону України «Про авторське право і суміжні права»: «Для виникнення і здійснення авторського права не вимагається реєстрація авторського права чи будь-яке інше спеціальне його оформлення, а також виконання будь-яких інших формальностей». Відповідно до частини 5 вказаної статті: «Суб'єкт авторського права для застосування належних йому особистих немайнових прав та/або майнових прав на твір (оприлюднений чи неоприлюднений), факту і дати його опублікування, набуття майнових прав на твір на підставі договору або закону може зареєструвати своє авторське право на твір у відповідному державному реєстрі».

Натомість порядок державної реєстрації авторського права і договорів, які стосуються майнових прав на твір, не є предметом регулювання Закону, а встановлюється підзаконними актами. Відтак Закон не встановлює строки здійснення реєстрації авторських прав, у тому числі і граничні строки. Якщо взяти до уваги абзац 2 частини 5 статті 9 Закону, відповідно до якого: «Державна реєстрація авторського права і договорів, які стосуються майнових прав на твір, здійснюється НОІВ відповідно до затвердженого

Установою порядку з дотриманням вимог Закону України «Про адміністративну процедуру», виникає питання щодо можливості застосування статті 34 Закону України «Про адміністративні процедури» до процедури реєстрації авторського права.

Забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері інтелектуальної власності покладається на Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства. Відповідно до підпунктів 6 та 85 пункту 4 Положення про Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 21 липня 2025 р. № 903⁷⁴ міністерство відповідно до покладених на нього завдань здійснює нормативно-правове регулювання з питань, що належать до компетенції Мінекономіки, та розробляє пропозиції щодо вдосконалення законодавства у сфері правової охорони інтелектуальної власності.

Сьогодні процедура подання та розгляду заявок на державну реєстрацію права автора на твір і заявок на державну реєстрацію договору, що стосується права автора на твір (далі — реєстрація), внесення відомостей про реєстрацію авторського права на твір або про реєстрацію договору, що стосується майнових прав на твір, до Державного реєстру свідоцтв про реєстрацію авторського права на твір і Державного реєстру договорів, що стосуються права автора на твір (далі — державні реєстри), видачі свідоцтв про реєстрацію авторського права на твір, прийняття рішень про реєстрацію договорів, що стосуються майнових прав на твір, публікації відомостей про реєстрацію здійснюється відповідно до Порядку державної реєстрації авторського права і договорів, які стосуються майнових прав на твір, затвердженого наказом Міністерства економіки України 16 серпня 2023 року № 11319⁷⁵. Відповідно до вказаного нормативного акту строк реєстрації авторського права може становити 6 місяців. Як зазначалося, Закон України «Про авторське право і суміжні права» не встановлює граничних строків реєстрації авторського права, тоді як відповідно до частини 2 статті 34 Закону України «Про адміністративну процедуру» цей строк має дорівнювати тридцять календарних днів.

Аналіз вказаної норми дозволяє зробити висновок, що її застосування можливе за умови, коли строки розгляду заяви мають

⁷⁴ Офіційний вісник від 26.08.2025. № 66, стаття 4566.

⁷⁵ Офіційний вісник від 24.11.2023. № 94, стор. 128, стаття 5603.

встановлюватися законом і не встановлені ним. Реєстрація авторського права не є предметом регулювання закону. Отже, і строки встановленні у підзаконному акті. Оскільки норма, що міститься у статті 34 регулює випадки регулювання відносин на рівні закону, застосовуватися до порядку реєстрації авторського права, що не регулюється і не може регулюватися законом, не повинна.

Ще одне питання, на яке необхідно звернути увагу. У доктрині адміністративного права немає єдності думок щодо місця у реєстраційному провадженні стадії оскарження. Так, висловлювалася точка зору, що в реєстраційному провадженні не можна виключати і юрисдикційну складову, оскільки на будь-якій стадії здійснення реєстраційне провадження може перерости в спір⁷⁶. З такою точкою зору погодитися складно. Розглянемо це на наступному прикладі. Відповідно до законодавства, заявник або особа, що подала заперечення щодо заявки, мають право оскаржити рішення НОІВ щодо реєстрації або відмови у реєстрації до Апеляційної палати. Таке оскарження є підставою для зупинення розгляду заявки до винесення рішення Апеляційною палатою. У цьому випадку має місце два пов'язаних, але окремих провадження: реєстраційне провадження, підставою порушення якого стало подання заявки, реєстрація заявки та документів заявки та юрисдикційне провадження, підставою якого стало оскарження рішення НОІВ. Ці два провадження логічно і практично пов'язані між собою. Водночас це не означає, що реєстраційне провадження перетворюється на юрисдикційне. Ці два провадження є окремими провадженнями, що мають свій предмет розгляду та учасників.

Викладене дозволяє зробити наступні **висновки**.

Діяльність публічної адміністрації у сфері промислової власності має процесуальну та процедурну форму. Розповсюдження дії Закону України "Про адміністративну процедуру" на сферу інтелектуальної власності призвело до колізії та дублювання у законодавстві. Це стосується однаковою мірою і процесуальної, і процедурної діяльності публічної адміністрації по розгляду справ у разі виникнення спору про право або безспірних справ.

Законодавство у сфері інтелектуальної власності формувалось як на міжнародному, так і на національному рівні тривалий час,

⁷⁶ Болгар О. В. Процесуально-правові засади реєстраційного провадження в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 1/2023. С. 149–153

пройшло перевірку часом та правозастосовною практикою. Євроінтеграційний вектор розвитку законодавства України у сфері інтелектуальної власності пов'язаний з виконанням Україною її зобов'язань як кандидата в члени ЄС. Саме тому підлаштування спеціального законодавства у сфері інтелектуальної власності до вимог закону, який жодним чином не має до неї відношення, суперечить вимогам, яким має відповідати національне законодавство з огляду на рекомендації ЄС по наближенню національного законодавства у сфері інтелектуальної власності до законодавства ЄС.

Виходячи з викладеного, а також враховуючи особливості сфери інтелектуальної власності, необхідності виконання Україною зобов'язань, покладених на неї як кандидата у члени ЄС, у тому числі й у частині імплементації норм європейського законодавства у законодавство України, пропонується врегулювання відносин щодо правової охорони та захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності виключити зі сфери дії Закону України «Про адміністративну процедуру».

РОЗДІЛ II.

ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ЗАСОБІВ ОХОРОНИ ТА ЗАХИСТУ У СФЕРІ АВТОРСЬКОГО ПРАВА ТА ПРОМИСЛОВОЇ ВЛАСНОСТІ

2.1. Реєстрація авторського права як інструмент охорони прав автора

Авторське право набуває особливого значення в умовах стрімкого технологічного розвитку, який робить доступ до творів та їх відтворення дедалі простішими. За відсутності належної правової охорони та ефективних механізмів захисту для авторів та правоволоділців виникає ризик втрати можливості контролю використання їхніх творів, що неминуче спричиняє порушення прав. Отримання прибутку від комерційного використання творів є важливим елементом правової охорони авторського права, і в цьому контексті реєстрація авторського права виступає ключовим механізмом підтвердження прав на твір, який комерціалізується.

Адміністративно-правова охорона об'єктів авторського права відіграє важливу роль для забезпечення охорони та захисту прав автора. Як зазначає Г. Миджин, «головною галуззю права, яка може створити дієвий правовий режим для захисту прав інтелектуальної власності, є адміністративне право. Норми адміністративного права впливають на податки, ціни, стосуються питань інвестування, реєстрації авторських прав»⁷⁷.

Розглянемо особливості адміністративно-правової охорони в контексті забезпечення прав суб'єктів авторського права. За визначенням І. Катеринчука, «адміністративно-правова охорона — це дії у сфері надання та юридичного закріплення відповідних прав та обов'язків суб'єктів права інтелектуальної власності»⁷⁸.

⁷⁷ Миджин Г. Є. Адміністративно-правовий захист прав інтелектуальної власності в Україні : дис. ... д-ра філософії в галузі права : 081. Львів, 21. 266 с. URL: https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/3741/1/midjin_d.pdf. С. 94

⁷⁸ Катеринчук І. П. Адміністративно-правова охорона права інтелектуальної власності в Україні. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2019. Т. 2. С. 85–88. URL: <https://doi.org/10.32850/sulj.2019.2-20>. С. 86

Отже, адміністративне право формує загальні засади процедур, спрямованих на забезпечення належного рівня охорони прав інтелектуальної власності, зокрема й авторського права. Г. Миджін відносить до таких форм адміністративно-правового регулювання «приклади індивідуальних адміністративних правових актів: видача патенту; накладення адміністративного штрафу за порушення законодавства про інтелектуальну власність; реєстрація прав на об'єкт інтелектуальної власності»⁷⁹.

Для визначення правової природи державної реєстрації авторського права, необхідно дослідити поняття адміністративної процедури та її особливостей в аспекті авторського права. Для з'ясування сутності поняття «адміністративна процедура» передусім необхідно окреслити його загальний зміст. Попри те, що це питання стало об'єктом численних наукових досліджень, на доктринальному рівні досі не існує єдиного підходу і узгодженості у трактуванні цього терміна.

У своєму дослідженні І. Бойко пропонує визначення поняття «адміністративна процедура», яке певною мірою виражає спільне бачення в підходах до розуміння цього поняття. Так І. Бойко зазначає, що «через адміністративну процедуру здійснюється реальне втілення принципів належного адміністрування. Адміністративна процедура спрямована на покращення раціональності публічного адміністрування, в тому числі шляхом втілення принципів належного (доброго) урядування та адміністрування в практику прийняття індивідуальних рішень. Адміністративна процедура є інструментом для створення та реалізації державної політики»⁸⁰. Такий підхід є достатньо широким і узгоджується з розумінням адміністративної процедури як форми здійснення управлінської діяльності уповноважених органів, що виражається у реалізації державної політики в окремому секторі.

Крім того, І. Бойко визначає, що «адміністративна процедура як стандарт діяльності публічної адміністрації уявляє собою сукупність правил для прийняття рішень, якими приватній особі надаються права або покладаються обов'язки або ж в інший спо-

⁷⁹ Миджін Г. С. Адміністративно-правовий захист прав інтелектуальної власності в Україні : дис. ... д-ра філософії в галузі права : 081. Львів, 21. 266 с. URL: https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/3741/1/midjin_d.pdf. С. 124.

⁸⁰ Бойко І. Роль і значення адміністративної процедури публічному адмініструванню. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. № 69. 2022. С. 229–236. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.69.39>. С. 234.

сіб змінюється її правовий статус»⁸¹. У такому трактуванні адміністративна процедура постає регулятивною категорією, яка окреслює межі публічного адміністрування та встановлює правила його належного здійснення.

Обґрунтованість такого підходу додатково підтверджується й завдяки тлумачному словнику, де процедура визначається як «офіційно встановлений чи узвичаєний порядок здійснення, виконання або оформлення чого-небудь»⁸². У свою чергу поняття «адміністративний» можна трактувати як щось, що відноситься до здійснення управління. Отже за своєю суттю адміністративна процедура є офіційно встановленим порядком здійснення управління в певній сфері.

Досліджуючи питання правового визначення поняття «адміністративна процедура», необхідно звернути увагу на підхід С. Овчарука, який пропонує «під поняттям «адміністративна процедура» розуміти сукупність норм матеріального права, які докладно регламентують правовий статус публічної адміністрації (її службовців), їх внутрішню організаційну діяльність, правила здійснення ними обумовлених Конституцією України та законодавством їхніх завдань, функцій та обов'язків, включаючи питання застосування до них таких важелів, як кримінальна, цивільна та інша відповідальність за неналежне виконання (невиконання) функцій, обов'язків, спричинення внаслідок цього шкоди людині та суспільству, незалежно від рангу посади»⁸³. Основна увага в цьому визначенні присвячена саме регламентуючій функції адміністративної процедури.

Аналізуючи різні доктринальні тлумачення терміну «адміністративна процедура», І. Криворучко доходить висновку, що проаналізовані «визначення адміністративної процедури розглядають її як встановлену законодавчо процедуру послідовно здійснюваних дій органів публічного управління, що спрямовано на прийняття управлінських рішень та здійснення повноважень відповідних посадових осіб»⁸⁴.

⁸¹ Бойко І. Роль і значення адміністративної процедури публічному адмініструванні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2012. Вип. 6(41). С. 229–236. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.69.39>. С. 233.

⁸² Словник української мови: в 11 томах. Том 8, 1977. С. 343.

⁸³ Овчарук С. С. Адміністративні процедури в умовах формування правової держави : дис. ... д-ра. юр. наук : 12.00.07. Київ, 2015. 297 с. С. 142–143.

⁸⁴ Криворучко, І. (2023). Сутність та особливості адміністративної процедури в публічному управлінні. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Державне управління*, 18(2). С. 64–70. URL: <https://doi.org/10.17721/2616-9193.2023/18-10/14>. С. 66.

Цікавим для нашого дослідження є також запропоноване визначення Л. Савранчука: «адміністративна процедура — це регламентована нормами законодавства процедура процесуальної діяльності суб'єктами публічної адміністрації щодо вирішення та розв'язання індивідуальних адміністративних справ з метою захисту прав та законних публічних інтересів окремих осіб та суспільства»⁸⁵.

В Україні на сьогодні існує законодавчо закріплене поняття адміністративної процедури, що зумовлює потребу його окремого дослідження та аналізу, зокрема щодо відповідності та узгодженості його з доктринальними підходами.

Закон України «Про адміністративну процедуру»⁸⁶ визначає адміністративну процедуру, як визначений законом порядок розгляду та вирішення справи. Для з'ясування суті адміністративної процедури відповідно до цього Закону, необхідно визначити, що є справою в його розумінні. У п. 2 ч. 1 ст. 1 Закону закріплено, що «адміністративна справа (далі — справа) — це справа». Тобто Закон визначає, що адміністративна справа — це адміністративна справа, що очевидно протирічить засадам правотворчої діяльності.

Оскільки, із законодавчого визначення не можливо з'ясувати, що являє собою «справа» в розумінні Закону України «Про адміністративну процедуру», варто звернутися до тлумачного словника. Серед різноманітних варіантів тлумачення варто виокремити ті, що можуть логічно слугувати підґрунтям для його законодавчого визначення:

«1) робота, заняття людини, пов'язані з розумовим або фізичним напруженням; те, що робить людина, чим займається; діло, праця;

2) те, що безпосередньо стосується кого-небудь, входить у його завдання;

3) питання або ряд питань, які вимагають розв'язання;

4) документи, які стосуються якої-небудь особи, події і т. ін.;

5) явище, подія, факт і т. ін. суспільного або особистого життя, що пов'язані з чим-небудь, супроводять або викликають що-небудь, впливають на щось»⁸⁷.

⁸⁵ Савранчук Л. Л. Сутність та місце адміністративної процедури в системі адміністративного права як центрального інституту галузі права. *Прикарпатський юридичний вісник*, 6(41), 2021. С. 77–81. URL: [https://doi.org/10.32837/ryuv.v0i6\(41\).972](https://doi.org/10.32837/ryuv.v0i6(41).972). С. 79.

⁸⁶ Про адміністративну процедуру : Закон України від 17.02.2022 р. № 2073-IX. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2023. № 15. Ст. 50. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text>.

⁸⁷ Словник української мови: в 11 томах. Том 9, 1978. С. 589.

Очевидно, що наведені тлумачення, хоча й наближені за змістом, не можуть виступати в якості точного та однозначного критерія для тлумачення поняття «справа» у розумінні цього закону. Відтак робимо висновок, що існує потреба в удосконаленні категоріального апарату Закону України «Про адміністративну процедуру» шляхом усунення неоднозначності у трактуванні поняття «справа».

Аналізуючи норми Закону України «Про адміністративну процедуру», зазначимо, що адміністративна справа визначена у ньому, як справа, що стосується публічно-правових відносин щодо забезпечення реалізації права, свободи чи законного інтересу особи та/або виконання нею визначених законом обов'язків, захисту її права, свободи чи законного інтересу, розгляд якої здійснюється адміністративним органом. Отже, адміністративна процедура закріплена на законодавчому рівні, як визначений законом порядок розгляду та вирішення справи, що стосується публічно-правових відносин щодо забезпечення реалізації права, свободи чи законного інтересу особи та/або виконання нею визначених законом обов'язків, захисту її права, свободи чи законного інтересу, розгляд якої здійснюється адміністративним органом. В цьому контексті І. Криворучко зазначає, що «цим законодавчим актом адміністративна процедура визначається через категорію цілісності дій публічно-адміністративного органу, що ставить за мету прийняття адміністративного акта та впровадження цього рішення в життя»⁸⁸.

Аналізуючи державну реєстрацію авторського права з позиції адміністративно-правової охорони, зазначимо, що попри те, що відповідно до законодавства України авторське право виникає з моменту створення твору і не потребує державної реєстрації, свідоцтво про реєстрацію авторського права на твір може розглядатися як ефективний інструмент захисту авторського права. Наявність свідоцтва про державну реєстрацію авторського права спрощує реалізацію та захист прав суб'єкта авторського права.

Закон України «Про адміністративну процедуру»⁸⁹ на законодавчому рівні врегульовує відносини державних органів, органів місцевого самоврядування та інших суб'єктів, які відповідно до

⁸⁸ Криворучко І. Сутність та особливості адміністративної процедури в публічному управлінні. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2023. Т. 18, № 2. С. 64–70. URL: <https://doi.org/10.17721/2616-9193.2023/18-10/14>. С. 66.

⁸⁹ Про адміністративну процедуру : Закон України від 17.02.2022 № 2073-IX : станом на 15 листоп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text>.

закону уповноважені здійснювати функції публічної адміністрації, з фізичними та юридичними особами щодо розгляду і вирішення адміністративних справ шляхом прийняття та виконання адміністративних актів.

Під адміністративною процедурою розуміється визначений законом порядок розгляду та вирішення адміністративної справи. Виходячи з положень Закону «Про адміністративну процедуру», І. Криворучко розглядає адміністративну процедуру, «як діяльність органів публічного управління (це органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, їх посадові й службові особи — адміністративні органи), яка встановлена правовими нормами, втілюється в межах їхніх відносин із фізичними та юридичними (приватними) особами та спрямована на реалізацію їхніх прав, свобод, законних інтересів»⁹⁰. Беручи за основу цей підхід, пропонуємо виокремити основні ознаки адміністративної процедури:

- здійснюється адміністративними органами (органи виконавчої влади, органи влади Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування, їх посадові особи, інші суб'єкти, які відповідно до закону уповноважені здійснювати функції публічної адміністрації);
- наявність чіткої нормативно-правової регламентації;
- здійснюється в межах правовідносин адміністративних органів з фізичними та юридичними особами;
- спрямована на реалізацію прав, свобод, законних інтересів фізичних та юридичних осіб, які є учасниками адміністративного провадження.

Відповідно до статті 9 Закону України «Про авторське право і суміжні права»⁹¹, авторське право на твір виникає внаслідок факту його створення, однак цей закон передбачає можливість реєстрації авторського права. Так у абзаці 2 частини 5 статті 9 Закону функцію державної реєстрації авторського права і договорів, які стосуються майнових прав на твір, покладено на Національний орган інтелектуальної власності, функції якого відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2022 р. № 943-р⁹² виконує Український національний

⁹⁰ Криворучко І. Сутність та особливості адміністративної процедури в публічному управлінні. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2023. Т. 18, № 2. С. 64–70. URL: <https://doi.org/10.17721/2616-9193.2023/18-10/14> С. 66.

⁹¹ Про авторське право і суміжні права : Закон України від 01.12.2022 № 2811-IX : станом на 15 листоп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text>.

⁹² Деякі питання Національного органу інтелектуальної власності : Розпорядж. Каб. Міністрів України від 28.10.2022 р. № 943-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/943-2022-%D1%80#Text>.

офіс інтелектуальної власності та інновацій (УКРНОІВІ). Реєстрація здійснюється з дотриманням вимог Закону України «Про адміністративну процедуру» відповідно до Порядку державної реєстрації авторського права і договорів, які стосуються майнових прав на твір, затвердженого наказом Міністерства економіки України від 16 серпня 2023 року № 11319, зі змінами, внесеними згідно з наказом Міністерства економіки, довкілля та сільського господарства України № 337 від 27.08.2025 року⁹³.

Реєстрація авторського права відповідає чотирьом ознакам адміністративної процедури, наведеним вище:

- здійснюється адміністративним органом — УКРНОІВІ;
- процедура регламентована в окремому нормативно-правовому акті — Порядку державної реєстрації авторського права і договорів, які стосуються майнових прав на твір;
- Порядок вказує як заявника — суб'єкт авторського права, тобто це автор твору або інші фізичні або юридичні особи, до яких перейшли майнові права на твір на підставі правочину або закону;
- отримання свідоцтва про реєстрацію авторського права на твір в першу чергу спрямоване на засвідчення належних заявнику прав на твір та отримання додаткових переваг, зокрема при доведенні авторства на твір у судовому порядку.

Отже, державна реєстрація авторського права є адміністративною процедурою, яка має певні особливості, зумовлені специфікою об'єктів авторського права. Така специфіка пов'язана з правовою природою творів, які є результатами творчої діяльності, є нематеріальними і унікальними, що ускладнює формалізовані підходи до їх правової оцінки.

Реєстрація авторського права — формальна процедура, яка забезпечує фіксацію прав на твори, що підлягають охороні авторським правом. Оскільки свідоцтво про реєстрацію авторського права може служити доказом авторства, його наявність дозволяє підтвердити права автора на твір у разі виникнення спорів щодо нього. Крім того, реєстрація авторського права спрощує захист прав на твори на міжнародному рівні, оскільки Україна є учасницею низки міжнародних угод, які визнають реєстрацію авторського права, навіть якщо твір був створений в іншій країні.

⁹³ Про затвердження Порядку державної реєстрації авторського права і договорів, які стосуються майнових прав на твір: Наказ Міністерства економіки України від 16.08.2023 № 11319. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1760-23#Text>.

Свідцтво про державну реєстрацію авторського права може розглядатися не тільки як доказ авторства, але й як елемент здійснення контролю з боку автора щодо його творів.

Закон України «Про авторське право і суміжні права» визначає широкий перелік творів, які можуть підлягати реєстрації як об'єкти авторського права, зокрема літературні, наукові, художні твори, комп'ютерні програми, бази даних та інші твори, які є оригінальними.

До 2023 року діяла постанова Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2001 року № 1756 «Про державну реєстрацію авторського права та договорів, які стосуються права автора на твір»⁹⁴. Аналізуючи ці підзаконні нормативно-правові акти, можна зробити висновок, що новий Порядок державної реєстрації авторського права і договорів, які стосуються майнових прав на твір є більш деталізованим і адаптованим до сучасних підходів до авторського права, а також до умов сучасного світу, зокрема щодо цифровізації. Порядок державної реєстрації, прийнятий у 2023 році, включає нові підходи щодо процедури реєстрації, узгоджені з міжнародними стандартами та вимогами Європейського Союзу.

Порядок державної реєстрації авторського права і договорів, які стосуються майнових прав на твір, затверджений наказом Міністерства економіки України від 16 серпня 2023 року № 11319, визначає нові онлайн-інструменти для подачі заявки, а також покликаний запровадити більш швидкий процес здійснення реєстрації. Для цього Порядок передбачає можливість подання документів для реєстрації в електронній формі.

Новий порядок також містить чіткий та зручний перелік вимог щодо оформлення копії твору та додаткових матеріалів, необхідних для подачі заявки на реєстрацію.

Однак перша редакція Порядку державної реєстрації авторського права і договорів, які стосуються майнових прав на твір не відповідала нормам Закону України «Про адміністративну процедуру, зокрема щодо строків розгляду заявки. У 2025 році наказом Міністерства економіки, довкілля та сільського господарства України від 27.08.2025 № 337 «Про внесення змін до наказу Міністерства економіки України від 16 серпня 2023 року

⁹⁴ Про державну реєстрацію авторського права та договорів, які стосуються права автора на твір: Постанова Кабінету Міністрів України від 27.12.2001 № 1756. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1756-2001-п/ed20011227#Text>.

№ 11319»⁹⁵ були внесені зміни для узгодження його з Законом України «Про адміністративну процедуру». Ці зміни і доповнення передбачають скорочення строку розгляду заявок на державну реєстрацію права автора на твір і державну реєстрацію договору, що стосується права автора на твір, з двох місяців з дати надходження заявки або документів до 30 календарних днів з дати надходження заявки або документів; можливість за клопотанням заявника продовжити строк, встановлений для усунення недоліків; можливість отримання виправленого (нового) рішення та свідоцтва на заміну рішення і свідоцтва, в яких наявні очевидні помилки (граматичні, синтаксичні, інформаційні), а також повернення заявнику або його представнику оригіналів документів, поданих в паперовій формі, після здійснення державної реєстрації або прийняття рішення про відмову в державній реєстрації.

Відповідно до Закону України «Про адміністративну процедуру» та Порядку державної реєстрації авторського права і договорів, які стосуються майнових прав на твір державна реєстрація авторського права включає три основні стадії:

- ініціювання адміністративного провадження;
- розгляд заявки;
- ухвалення рішення та видача свідоцтва.

Ініціювання адміністративного провадження, починається з подання заявки на реєстрацію. Заявка на державну реєстрацію права автора на твір повинна стосуватися одного твору і може бути подана в паперовій або електронній формі через систему СЕВ ЗЕС (СЕВ — Система Електронної Взаємодії, ЗЕС — Заклад Експертизи).

Виходячи з положень Порядку державної реєстрації авторського права і договорів, які стосуються майнових прав на твір, заявка на реєстрацію складається з двох основних елементів — заяви та низки документів, необхідних для реєстрації.

Заява складається українською мовою за встановленою формою, має бути підписана заявником або його представником з обов'язковим зазначенням дати її підписання. У разі подання заявки на реєстрацію твору, створеного у співавторстві, заяву має підписати кожен зі співавторів. Якщо заявка стосується похідного твору або збірки творів, заявник додатково повинен подати доку-

⁹⁵ Про внесення змін до наказу Міністерства економіки України від 16 серпня 2023 року № 11319: Наказ Міністерства економіки, довідки та сіл. госп-ва України від 27.08.2025 № 337. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1469-25#Text>.

мент, який підтверджує згоду на створення похідного твору чи збірки творів від суб'єкта авторського права на використаний твір у випадках, коли така згода передбачена законодавством. Порядок державної реєстрації авторського права і договорів, які стосуються майнових прав на твір, затверджений наказом Міністерства економіки України від 16 серпня 2023 року № 11319, також передбачає можливість обрати бажану форму отримання свідоцтва про реєстрацію авторського права на твір — паперову або електронну.

До переліку документів, які необхідно подати разом з заявою, для реєстрації авторського права, відносяться:

- копія твору;
- документ про сплату збору;
- документ, що свідчить про факт і дату оприлюднення твору (за наявності);
- документу, що підтверджує повноваження представника (якщо заявка подається за участю представника заявника);
- інших документів, передбачених Порядком для різних видів творів.

Отже основними документами, які необхідно подати для реєстрації авторського права, є копія твору та документ про сплату збору, усі інші подаються або за наявності, або лише в окремих визначених випадках.

На цій стадії обов'язковою є також сплата відповідного збору, розміри якого визначаються Розмірами зборів за підготовку до державної реєстрації авторського права і договорів, які стосуються майнових прав на твір, затвердженими постановою Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2001 р. № 1756⁹⁶.

Друга стадія — це розгляд заявки. На цьому етапі УКРНОІВІ здійснює перевірку документів поданої заявки на відповідність вимогам, визначеним Порядком. У разі виявлення недодержання заявником вимог Порядку, заявнику надсилається запит, в якому вказуються недоліки заявки, які повинні бути усунені. На виправлення заявки заявник має три місяці з дня надходження запиту.

Розгляд заявки здійснюється протягом 30 календарних днів з дати надходження заявки. Під час розгляду заявки здійснюється

⁹⁶ Розміри зборів за підготовку до державної реєстрації авторського права і договорів, які стосуються майнових прав на твір: Постанова Кабінету Міністрів України від 27.12.2001 № 1756. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1756-2001-%D0%BF#Text>.

перевірка документів заявки на відповідність вимогам Цивільного кодексу України⁹⁷, Закону України «Про авторське право і суміжні права» і Порядку державної реєстрації авторського права і договорів, які стосуються майнових прав на твір.

Якщо у заявці відсутній документ про сплату збору або документ про сплату збору не відповідає встановленим вимогам (наприклад, сплата збору здійснена за неправильними реквізитами або невірно вказана назву твору, щодо якого подано заявку), УКРНОІВІ разом з повідомленням повертає заявнику подані в паперовій формі документи заявки за адресою для листування, зазначеною в заявці.

Якщо до заявки подано неповний пакет необхідних документів або якщо вони неправильно оформлені або в разі виникнення обґрунтованих сумнівів щодо достовірності чи повноти відомостей у цих документах, УКРНОІВІ письмово повідомляє заявника про залишення заявки без руху. Повідомлення про залишення заявки без руху повинно містити перелік виявлених недоліків, спосіб та строк для їх усунення, а також способи, порядок та строки оскарження рішення про залишення заявки без руху. За клопотанням заявника строк усунення виявлених недоліків може бути продовжено.

У разі усунення виявлених недоліків в установлений строк, заявка вважається поданою в день її первинного подання, а строк розгляду заявки продовжується на строк залишення заявки без руху.

Остання третя стадія — це ухвалення рішення та видача свідоцтва. За результатом розгляду заявки УКРНОІВІ приймає за встановленою формою рішення про державну реєстрацію авторського права на твір або про відмову в державній реєстрації авторського права на твір.

На підставі рішення про державну реєстрацію авторського права на твір відповідна реєстраційна інформація вноситься до Державного реєстру свідоцтв про реєстрацію авторського права на твір протягом 10 робочих днів і заявнику видається свідоцтво про реєстрацію авторського права на твір за встановленою формою.

Рішення про відмову в державній реєстрації авторського права на твір оформлюється та видається в електронній або паперовій формі відповідно до того, що заявник зазначив у заяві.

⁹⁷ Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. БВР. 2003. №№ 40–44. Ст. 356 : станом на 5 жовт. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

Після видачі свідоцтва про реєстрацію або рішення про відмову в державній реєстрації авторського права на твір оригінали документів, подані в паперовій формі, повертаються заявнику або представнику. Законодавство, однак, передбачає обов'язок УКРНОІВІ виготовити копію з оригіналу документа та офіційно засвідчити її та долучити до справи за заявкою.

Рішення про відмову в державній реєстрації авторського права на твір, може бути прийняте, якщо:

- заявник не усунув недоліки, зазначені в повідомленні про залишення заявки без руху;
- заявка стосується об'єкта, що не охороняється авторським правом;
- заявку подано з порушенням прав і законних інтересів третіх осіб;
- заявка містить інформацію, що суперечить загальновизнаним принципам моралі, публічному порядку;
- заявка містить інформацію, яка заборонена відповідно до Законів України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки»⁹⁸, «Про заборону пропаганди російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну»⁹⁹;
- заявником або особою, якій стосується заявка, є особа, пов'язана з державою-агресором, або особа, на яку розповсюджуються санкції відповідно до Закону України «Про санкції»¹⁰⁰.

Особливостями державної реєстрації авторського права як адміністративної процедури є, по-перше, коло осіб, які можуть бути заявниками. Так до них входять автор твору, спадкоємці автора (в разі наявності свідоцтва про спадщину); інші фізичні або юридичні особи, до яких перейшли майнові права на твір на підставі закону (роботодавець щодо службового твору, замовник щодо твору створеного за замовленням). По-друге, добровільність, яка

⁹⁸ Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки: Закон України від 09.04.2015 № 317-VIII : станом на 30 серп. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/317-19#Text>.

⁹⁹ Про заборону пропаганди російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну: Закон України від 22.05.2022 № 2265-IX : станом на 23 верес. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2265-20#Text>.

¹⁰⁰ Про санкції: Закон України від 14.08.2014 № 1644-VII : станом на 1 серп. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1644-18#Text>.

відрізняє процедуру реєстрації авторського права від процедури реєстрації прав у сфері промислової власності. По-третє, відсутність експертизи оригінальності твору, його творчого рівня, оскільки під час здійснення процедури реєстрації перевіряється лише додержання формальних вимог щодо подання заявки.

На сьогодні процедура реєстрації авторського права в Україні узгоджується з сучасними підходами до реєстрації в іноземних країнах та на міжнародному рівні. Передбачена можливість подання документів в електронній формі та наявні сервіси електронної подачі заявок значно спрощують процес подання заявки та роблять його більш доступним та прозорим.

Проте існує низка не врегульованих аспектів, які стосуються державної реєстрації авторського права на твори. Одним з таких проблемних питань є відсутність визначених на рівні законодавства підходів до регулювання об'єктів, згенерованих штучним інтелектом (ШІ). Стаття 33 Закону України «Про авторське право і суміжні права» визнає наявність права особливого роду (*sui generis*) на неоригінальні об'єкти, згенеровані комп'ютерною програмою, якщо такий об'єкт відрізняється від існуючих подібних об'єктів та утворений у результаті функціонування комп'ютерної програми без безпосередньої участі фізичної особи в утворенні цього об'єкта. При цьому важливо розуміти, що якщо твір створюється за безпосередньої участі фізичної особи з використанням комп'ютерних технологій (наприклад, ШІ), він не вважається неоригінальним об'єктом, згенерованим комп'ютерною програмою.

Наразі відсутнє чітке визначення щодо того, наскільки має бути залучена фізична особа в процес генерації об'єкта, щоб вважати не вважати його неоригінальним об'єктом, згенерованим комп'ютерною програмою. Питання полягає в тому, чи достатньо лише створення промпта (підказки), за яким ШІ генерує об'єкт, чи необхідна більша залученість людини. Це ускладнює процедуру реєстрації для об'єктів, які частково згенеровані ШІ, чи до складу яких входять об'єкти згенеровані ШІ. Наразі кількість запитів щодо реєстрації подібних об'єктів лише збільшується, вказуючи на необхідність врегулювання цього питання на рівні роз'яснень чи включення відповідних положень до Порядку державної реєстрації авторського права і договорів, які стосуються майнових прав на твір.

Іншим невирішеним питанням у сфері державної реєстрації авторського права є особливості спадкування майнових авторських прав. На жаль, на сьогодні для України це питання набуває більшої актуальності.

Закон України «Про авторське право і суміжні права» визначає, що майнові права на твір входять до складу спадщини, і у разі спадкування майнових прав на твір за законом спадкоємець набуває такі права у повному складі. Крім того, спадкоємці автора мають право оприлюднити твір, не оприлюднений за життя автора, якщо автор безпосередньо не заборонив оприлюднення такого твору. Однак для державної реєстрації авторського права на такі твори необхідно отримати свідоцтво про спадщину. Для отримання свідоцтва про спадщину щодо авторського права на твори наразі необхідно підтвердити авторство на такий твір. Пункт 4.16 Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затвердженого наказом Міністерством юстиції України від 22.02.2012 р. № 296/5¹⁰¹ визначає, що при видачі свідоцтва про право на спадщину нотаріус обов'язково перевіряє зокрема склад спадкового майна, на яке видається свідоцтво про право на спадщину, і на його підтвердження від спадкоємців витребовуються відповідні документи.

Однак часто спадкоємці не мають документів, які б підтвердили право померлого автора на твір, або мають лише частину таких документів, тоді як творів у померлого автора могло бути набагато більше, ніж підтвердних документів. Така ситуація значно ускладнює та затягує для спадкоємців процедуру державної реєстрації авторського права на твори.

Крім того, на сьогодні в Україні існує проблема щодо осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, тобто осіб, які зникли безвісти у зв'язку зі збройним конфліктом, воєнними діями, тимчасовою окупацією частини території України, надзвичайними ситуаціями природного чи техногенного характеру. Відповідно до частини 2 статті 44 Цивільного кодексу України над майном фізичної особи, зниклої безвісти за особливих обставин, може бути призначено опікуна. Опікун над майном фізичної особи зниклої безвісти за особливих обставин приймає виконання цивільних обов'язків на її користь, погашає за рахунок її майна борги, управляє цим майном в її інтересах. Тобто опікун в цьому випадку уповноважений здійснювати управління майном, зокрема майновими правами на твір, проте ці права не переходять до нього.

¹⁰¹ Про затвердження Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України: Наказ Міністерства юстиції України від 22.02.2012 № 296/5 : станом на 14 червня 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0282-12#Text>.

Отже опікун над майном фізичної особи зниклої безвісти за особливих обставин не є суб'єктом авторського права, оскільки суб'єктами авторського права є автор твору і інші фізичні або юридичні особи, до яких перейшли майнові права на твір на підставі правочину або закону. Враховуючи це, опікун не може бути заявником у процедурі державної реєстрації авторського права.

Реєстрація авторського права в Україні є важливим елементом механізму забезпечення правової охорони та захисту авторського права. Хоча процедура державної реєстрації авторського права не є обов'язковою, свідоцтво про реєстрацію прав на твір може бути офіційним підтвердженням авторства, що є важливою умовою для ефективного захисту прав у судовому процесі або при врегулюванні спірних питань у досудовому та позасудовому порядку. Реєстрація авторського права також має вплив на комерціалізацію творів та забезпечує авторам можливість використовувати правові інструменти для контролю за розповсюдженням та використанням їхніх творів.

Висновки. Державна реєстрація авторського права в Україні є елементом адміністративно-правової охорони, який має важливе значення для захисту авторського права. Попри те, що закон не вимагає обов'язкової реєстрації для виникнення авторського права, державна реєстрація авторського права виступає інструментом забезпечення правової визначеності, підтвердження належності прав і гарантування можливості ефективного судового захисту.

Державна реєстрація авторського права є адміністративною процедурою в розумінні Закону України «Про адміністративну процедуру», оскільки вона відповідає основним ознакам адміністративної процедури. До таких ознак відносяться — здійснення відповідними адміністративними органами; наявність чіткої нормативно-правової регламентації; здійснення в межах правовідносин адміністративних органів з фізичними та юридичними особами; спрямованість на реалізацію прав, свобод, законних інтересів фізичних та юридичних осіб, які є учасниками адміністративного провадження.

Реформа у сфері інтелектуальної власності істотно модернізувала процедуру державної реєстрації авторського права, адаптувавши його до європейських стандартів та сучасних умов цифровізації. Скорочення строків, можливість подати заявку через електронні системи, можливість виправлення помилок і по-

вернення оригіналів документів свідчать про прагнення зробити процедуру реєстрації більш ефективною та доступною.

Разом із тим, дослідження особливостей процедури реєстрації авторського права вказують на існування низки питань, які потребують врегулювання. Насамперед це стосується об'єктів, згенерованих штучним інтелектом. Відсутність у законодавстві критеріїв розмежування об'єктів, згенерованих ШІ без участі фізичної особи, та об'єктів, які створенні з використанням технологій ШІ, ускладнюють процедуру реєстрації. Крім того, виявлено системний розрив між нормами щодо спадкування авторського права, управління правами зниклих безвісти та можливістю реєстрації таких прав, оскільки спадкоємці часто не мають документального підтвердження авторства спадкодавця, а опікуни над майном осіб, зниклих безвісти, юридично позбавлені можливості бути заявниками. Це створює правову невизначеність, яка в умовах війни набуває не лише теоретичного, а й гостро практичного характеру.

На сьогодні процедура державної реєстрації авторського є ефективною, структурованою та узгодженою з міжнародними підходами, проте низка важливих питань потребує подальшого удосконалення та врегулювання.

2.2. Захист прав інтелектуальної власності в адміністративному порядку Апеляційною палатою Національного органу інтелектуальної власності

Здійснення будь-якого суб'єктивного права є неможливим без формування правових засад його ефективного захисту. Невипадково, що ще давньоримські юристи пов'язували факт існування права з можливістю його захисту та визнавали наявність права лише у разі, якщо воно забезпечувалося захистом з боку державної влади.

У цьому зв'язку не є виключенням право інтелектуальної власності, у межах якого незважаючи на суттєве оновлення законодавства та покращення рівня правової охорони результатів інтелектуальної, творчої діяльності питання правового захисту продовжують залишатися актуальними з огляду на значну кількість правопорушень у даній сфері. Лише незначна кількість спорів щодо порушень прав інтелектуальної власності вирішуються судами. Тривалість судового розгляду спорів у сфері інтелектуальної власності, витратність судового процесу, необхідність про-

ведення судової експертизи, можливість апеляційного та касаційного оскарження, потреба у залученні професійного адвоката у таких категоріях спорів — ці фактори не сприяють швидкому та дієвому захисту прав на результати інтелектуальної, творчої діяльності. Відтак, з метою забезпечення захисту прав інтелектуальної власності важливе значення має застосування позасудових процедур, зокрема, захист таких прав в адміністративному порядку у діяльності Апеляційної палати Національного органу інтелектуальної власності.

Досягнення належного та ефективного рівня захисту прав інтелектуальної власності є необхідною умовою, що стоїть перед Україною на її шляху до євроінтеграції, що вимагає врахування досвіду розвинутих європейських країн в даній сфері та імплементації його у вітчизняну правову систему.

У межах юридичної науки та на рівні практики неодноразово наголошувалося на потребах створення дієвих механізмів захисту інтелектуальної власності та відповідних змін у національному законодавстві України. Про це вказували у своїх працях О. Ф. Дорошенко¹⁰², Ю. М. Капіца¹⁰³, Н. М. Мироненко¹⁰⁴, О. П. Орлюк¹⁰⁵, М. Ю. Потоцький¹⁰⁵⁶, А. С. Штефан¹⁰⁷, О. О. Штефан¹⁰⁸ та інші вчені.

У наукових статтях К. Т. Панасюк «Особливості правового статусу Апеляційної палати УКРНОІВІ»¹⁰⁹ та О. О. Тверезенко «НОІВ: історичні передумови, стан та перспективи законодавчого

¹⁰² Дорошенко О. Ще раз про патентний суд. *Право України*. 2011. № 3. С. 40–44.

¹⁰³ Капіца Ю. М. Право інтелектуальної власності Європейського Союзу: формування, інститути, напрями розвитку: монографія. URL: https://books.google.com.ua/books?hl=en&lr=&id=0JQkEQAAQBAJ&oi=fnd&pg=PA9&ots=X1M4lldCtK&sig=mYtPZQh3Aq1n1Yp7yYnSAoB9yq4&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false.

¹⁰⁴ Мироненко Н. М. Захист прав на торговельні марки : українська практика та європейський досвід. *Право України*. 2011. № 3. С. 30–39.

¹⁰⁵ Орлюк О. П. Інтелектуальна власність в Україні: досвід, законодавство, проблеми, перспективи. *Право України*. 2011. № 3. С. 4–20.

¹⁰⁶ Потоцький М. Ю. Кодифікація законодавства України про інтелектуальну власність : матеріальний та процесуальний аспекти. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2021. № 6. С. 5–16.

¹⁰⁷ Штефан А. С. Авторське право і суміжні права: особливості правової охорони, здійснення та захисту: монографія. К. : НДІ інтелектуальної власності НАПрН України, ТОВ «НВП Інтерсервіс», 2017. 150 с.

¹⁰⁸ Штефан О. О. Цивільно-правові способи захисту авторського права і суміжних прав: новації законодавства. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. № 1–2, 2023. С. 64–74.

¹⁰⁹ Панасюк К. Т. Особливості правового статусу Апеляційної палати УКРНОІВІ. Том 1. № 89 (2025): *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. С. 390–395.

регулювання»¹¹⁰ досліджувалися особливості державної системи охорони інтелектуальної власності в Україні. Водночас, враховуючи євроінтеграційні засади розвитку національної правової системи, оновлення законодавства у цій сфері та формування практики його застосування, а також з огляду на засади реформування державної системи охорони інтелектуальної власності в Україні, проблематика захисту прав інтелектуальної власності у в адміністративному порядку Апеляційною палатою лише частково була предметом дослідження представниками національної правової доктрини.

Метою дослідження є розгляд особливостей адміністративної процедури захисту прав на результати інтелектуальної, творчої діяльності Апеляційною палатою Національного органу інтелектуальної власності за законодавством України, аналіз правозастосовної практики у цій сфері, формулювання висновків і пропозицій, спрямованих на удосконалення національної системи захисту прав інтелектуальної власності в адміністративному порядку.

Насамперед відзначимо, що адміністративно-правовий порядок захисту прав інтелектуальної власності полягає у застосуванні органами державної влади передбачених законодавством заходів правового характеру, за допомогою яких здійснюються відновлення порушених прав суб'єктів, припинення порушень, а також майновий вплив на правопорушників.

Адміністративний порядок має низку особливостей, насамперед, це простота і оперативність розгляду справ, що створює об'єктивні можливості для швидкого відновлення порушених прав. Питання захисту прав інтелектуальної власності в адміністративному порядку були предметом наукового дослідження у національній правовій науці¹¹¹. Водночас, наголосимо, що адміністративний порядок захисту прав застосовується як виняток із загального правила, тобто тільки у прямо вказаних законодавством випадках. Адміністративний порядок розгляду та вирішення таких спорів, як правило, передує відповідному судовому розгляду та виступає засобом оперативного реагування на

¹¹⁰ Тверезенко О.О. НОІВ: історичні передумови, стан та перспективи законодавчого регулювання. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 4/2024. С. 66–76.

¹¹¹ Тандир О.В. Адміністративно-правовий захист прав суб'єктів права інтелектуальної власності: автореф. дис. ...канд.юрид.наук. К., 2013. 19 с. Кіриленко Ф. О. Адміністративно-правовий захист права інтелектуальної власності правоохоронними органами України: автореф. дис. канд.юрид.наук. К., 2011. 16 с.

відповідні правопорушення, забезпечуючи можливість припинення здійснення незаконної діяльності та покарання правопорушника¹¹².

Як зазначається науковцями, захист суб'єктивних права в адміністративному порядку є нетиповим для цивільного права, зокрема і для права інтелектуальної власності¹¹³. У загальному вигляді особливості цієї форми захисту визначені у статтях 17 та 18 Цивільного кодексу України (надалі — ЦК України)¹¹⁴. Так, ч. 1 ст. 17 ЦК України передбачає, що захист цивільних прав та інтересів у межах повноважень, визначених Конституцією України, здійснює Президент України, який відповідно до ч. 2 ст. 102 Конституції України¹¹⁵ є гарантом прав і свобод людини та громадянина. Президент України має право зупиняти дію актів Кабінету Міністрів України з мотивів невідповідності Конституції України з одночасним зверненням до Конституційного Суду України щодо їх конституційності та скасовувати акти Ради міністрів Автономної Республіки Крим (ст. 106 Конституції України). Крім того, Президент України наділений правом вето щодо прийнятих Верховною Радою України законів (крім законів про внесення змін до Конституції України) з наступним поверненням їх на повторний розгляд Верховної Ради України. Тобто, Президент України може захистити право шляхом зупинення дії актів Кабінету Міністрів України та накладення вето на закони, які несправомірно, всупереч Конституції чи законодавству України, обмежують права особи у сфері інтелектуальної власності. Повноваженнями щодо захисту цивільних прав та інтересів, відповідно до ст. 17 ЦК України, наділені органи державної влади, органи місцевого самоврядування.

На відміну від судової форми захисту, захист цивільних прав Президентом України, органами державної влади або органами місцевого самоврядування, згідно зі ст. 17 ЦК України, здійснюється виключно у випадках та у спосіб, що встановлені Конституцією України та законом. Це положення кореспондує з ч. 2

¹¹² Майданевич А. Поняття й основні ознаки адміністративно-правової охорони прав інтелектуальної власності. *Підприємництво, господарство і право*. 2015. № 10. С. 28–31.

¹¹³ Кохановська О. В. Теоретичні проблеми інформаційних відносин у цивільному праві: монографія. К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2006. 463 с. С. 351.

¹¹⁴ Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 12.10.2025).

¹¹⁵ Конституція України від 28 червня 1996 року. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.

ст. 19 Конституції України, відповідно до якої органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

Звернення за захистом права на інформацію в адміністративному порядку не перешкоджає особі у подальшому звернутися до суду за захистом цього ж права, що впливає з ч. 2 ст. 55 Конституції України та підтверджено рішенням Конституційного Суду України у справі щодо офіційного тлумачення ч. 2 ст. 55 Конституції України та ст. 248-2 ЦПК України від 25 листопада 1997 р.¹¹⁶. У цьому рішенні Конституційний Суд України зазначив, що подання скарги до органу, посадової особи вищого рівня не перешкоджає оскарженню цих рішень, дій чи бездіяльності до суду.

Захист прав інтелектуальної власності у адміністративному порядку здійснюється Національним органом інтелектуальної власності (далі — НОІВ), зокрема Апеляційною палатою НОІВ. Апеляційна палата є колегіальним органом для розгляду заперечень проти рішень НОІВ щодо набуття прав на об'єкти права інтелектуальної власності, заяв про визнання прав на об'єкти інтелектуальної власності недійсними повністю або частково, заяв про визнання торговельної марки добре відомою в Україні та розгляду інших питань, що належать до його компетенції відповідно до законів та нормативно-правових актів України. Основним актом, який визначає порядок діяльності Апеляційної палати є Регламент Апеляційної палати Національного органу інтелектуальної власності, затверджений наказом Міністерства економіки України від 23.11.2023 р. № 17768¹¹⁷.

Відзначимо, що за час функціонування Апеляційної палати згідно нового Регламенту предметом її розгляду є 312 справ (частина з них — вже розглянуті), зокрема: заперечень проти рішень за заявками на винаходи/корисні моделі — 7; заперечень проти рішень за заявками на промислові зразки — 1; заперечень проти рішень за заявками на торговельні марки, подані третіми особами —

¹¹⁶ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянки Дзюби Галини Павлівни щодо офіційного тлумачення частини другої статті 55 Конституції України та статті 248–2 Цивільного процесуального кодексу України (справа громадянки Дзюби Г.П. щодо права на оскарження в суді неправомірних дій посадової особи) від 25.11.1997р. Офіційний вісник України. 2003. № 28. Ст. 1377.

¹¹⁷ Про затвердження Регламенту Апеляційної палати Національного органу інтелектуальної власності: Наказ Міністерства економіки України від 23 листопада 2023 року № 17768. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0021-24#Text> (дата звернення: 12.10.2025).

118; заперечень проти рішень за заявками на торговельні марки, подані самими заявниками — 135; апеляційних заяв про визнання недійсними повністю або частково патентів на винаходи/корисні моделі — 9; апеляційних заяв про визнання недійсними повністю або частково свідоцтв на промислові зразки — 12; заяв про визнання торговельної марки добре відомою в Україні — 30¹¹⁸.

Основним завданням Апеляційної палати є колегіальний розгляд поданих до неї заперечень, апеляційних заяв та заяв про визнання торговельних марок добре відомими в Україні.

Зокрема, відповідно до ст. 24 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі»¹¹⁹ заявник може оскаржити рішення НОІВ за заявою до Апеляційної палати або в судовому порядку протягом двох місяців від дати одержання рішення НОІВ чи копій затребуваних матеріалів. Право заявника оскаржити рішення НОІВ до Апеляційної палати втрачається у разі сплати ним державного мита за реєстрацію винаходу (корисної моделі).

Оскарження рішення НОІВ до Апеляційної палати здійснюється шляхом подання заперечення проти рішення. Заперечення проти рішення НОІВ за заявою розглядається згідно з регламентом Апеляційної палати, протягом двох місяців від дати одержання заперечення та сплати збору за подання заперечення, в межах мотивів, викладених заявником у запереченні та під час його розгляду. Строк розгляду заперечення продовжується за ініціативою заявника, але не більше ніж на два місяці, якщо до його спливу буде подано відповідне клопотання та сплачено збір за його подання.

Згідно ст. 15 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг»¹²⁰ заявник може оскаржити рішення НОІВ за заявою у судовому порядку або до Апеляційної палати протягом двох місяців від дати одержання рішення НОІВ чи копій затребуваних матеріалів. Для власника міжнародної реєстрації зазначений строк становить три місяці від дати надсилання НОІВ до Міжнародного бюро ВОІВ заяви про відмову в наданні правової охорони торговельній марці за міжнародною реєстрацією в Україні для всіх зазначених товарів і послуг або про надання

¹¹⁸ Діяльність Апеляційної палати УКРНОІВІ: підсумки відкритого діалогу з Владиславом Білоцьким. URL: <https://nipo.gov.ua/apeliatsiina-palata-pidsumky-dialohu/> (дата звернення: 12.10.2025).

¹¹⁹ Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» від 15 грудня 1993 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 7. Ст. 32 (зі змінами).

¹²⁰ Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» від 15 грудня 1993 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 7. Ст. 36 (зі змінами).

правової охорони торговельній марці щодо частини зазначених товарів і послуг.

Таким чином, право на звернення до Апеляційної палати має: заявник або особа, або її представник із запереченням щодо заявки на торговельну марку, торговельної марки за міжнародною реєстрацією; заявник або його представник із запереченням щодо заявки на реєстрацію географічного зазначення; заявник або його представник із запереченням щодо заявки на винахід, заявки на корисну модель, заявки на промисловий зразок, заявки на реєстрацію компонування напівпровідникового виробу; будь-яка особа, або її представник з апеляційною заявою про визнання недійсними повністю або частково прав на винахід (корисну модель) чи прав на промисловий зразок; будь-яка особа або її представник із заявою про визнання її торговельної марки добре відомою в Україні.

Одним із повноважень Апеляційної палати є розгляд заяви про визнання торговельної марки добре відомою. Водночас, наголосимо на недоліку нормативного регулювання визнання марки добре відомою. Згідно ст. 25 зазначеного Закону охорона прав на добре відому торговельну марку здійснюється на підставі визнання торговельної марки добре відомою Апеляційною палатою або судом. Так, на підставі п. 2 ч.2 ст. 20 ГПК України¹²¹ Вищий суд з питань інтелектуальної власності розглядає справи щодо прав інтелектуальної власності, зокрема справи про визнання торговельної марки добре відомою.

Питання розмежування повноважень Апеляційної палати та суду має важливе практичне значення, при вирішенні якого має бути врахований зарубіжний досвід. Зокрема, у Німеччині існує Федеральний патентний суд (Bundespatentgericht), який був заснований 1 липня 1961 року. Водночас, до заснування Bundespatentgericht, рішення секцій експертизи та відділів Патентного відомства ФРН щодо реєстрації або існуючих прав промислової власності, підлягали повторному розгляду лише апеляційними колегіями. Щодо складу апеляційних колегій, то вони були представлені державними службовцями, а самі апеляційні колегії входили до складу Патентного відомства ФРН¹²².

¹²¹ Господарський процесуальний кодекс України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1798-12>. (дата звернення: 12.10.2025).

¹²² Das Bundespatentgericht. Geschichte. URL: https://www.bundespatentgericht.de/DE/dasGericht/Geschichte/geschichte_node.html (дата звернення: 12.10.2025).

Після набрання чинності Основного закону ФРН виникла необхідність переглянути статус апеляційних колегій. Тому Федеральний адміністративний суд ухвалив адміністративний позов, посилаючись на принцип: зазначені в абз. 4 ст. 19 Основного Закону ФРН. Суд постановив, що Німецьке патентне відомство не є судом за змістом закону; рішення апеляційних колегій є адміністративними актами, які можуть бути оскаржені в адміністративному суді¹²³. Після додавання поправки до Основного закону Федеративної Республіки¹²⁴, Bundespatentgericht був створений як незалежний, автономний федеральний суд. До компетенції Bundespatentgericht входить вирішення питань про надання прав власності (на патенти, товарні знаки, корисні моделі, дизайни, прав на певний вид рослин) або відхилення у реєстрації права власності. На підставі апеляційної заяви Bundespatentgericht може скасувати прийняте рішення про надане майнове право на об'єкт інтелектуальної власності шляхом вилучення або скасування. Варто зауважити, що процедура визнання недійсним є належною процедурою анулювання чинного патенту ФРН або сертифікату додаткової охорони. Процедура визначення недійсними відокремлена від надання патенту та його експертизи, і його метою є скасування чинності офіційного акту, на підставі якого був виданий патент.

Водночас, згідно національного законодавства два різні державні органи, а саме суд (у перспективі — Вищий суд з питань інтелектуальної власності) та Апеляційна палата НОІВ мають повноваження визнавати торговельну марку добре відомою без чіткого розмежування їх компетенції. В основі такого розмежування має бути покладений конституційний принцип — здійснення правосуддя виключно судом. Делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускаються. Юрисдикція судів поширюється на будь-який юридичний спір (ст. 124 Конституції України.)

З огляду на зазначене, пропонується закріпити положення, що до виключної компетенції Апеляційної палати НОІВ відноситься розгляд заяви про визнання торговельної марки добре відомою за відсутності спору. У зв'язку з наведеним, доцільно на

¹²³ Courts Constitution Act (1951). As amended up to Act of July 08, 2019. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_gvg/englisch_gvg.html (дата звернення: 12.10.2025).

¹²⁴ German Judiciary Act (1972). As amended up to Act of June 08, 2017. URL: http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_drjg/ (дата звернення: 12.10.2025).

рівні Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» встановити, що охорона прав на добре відому торговельну марку здійснюється на підставі визнання торговельної марки добре відомою Апеляційною палатою за відсутності спору. У разі наявності спору визнання торговельної марки добре відомою здійснюється в судовому порядку.

Відзначимо також інші проблеми адміністративного порядку захисту прав інтелектуальної власності Апеляційною палатою НОІВ.

Передусім, йде мова про недоліки законодавчої техніки регламентації її діяльності, які пов'язані з дублюванням повноважень цього органу у рівних законодавчих актах щодо охорони прав інтелектуальної власності. Так, У 2020 році в Україні було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення національного органу інтелектуальної власності»¹²⁵. Зазначеним Законом були внесені по суті одні й ті самі норми щодо створення та функціонування НОІВ (зокрема, до Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», Закону України «Про охорону прав на промислові зразки» та Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», Закону України «Про правову охорону географічних зазначень», «Про охорону прав на компонування напівпровідникових виробів»).

Норма щодо гарантій незалежності Апеляційної палати та експертів НОІВ продубльована у всіх цих зазначених законах. Мабуть, це свідчить про потребу формування єдиного систематизованого нормативного акту в якому слід об'єднати норми щодо правового забезпечення функціонування державної системи охорони інтелектуальної власності, у тому числі і діяльності Апеляційної палати, а не дублювати зазначені норми у текстах спеціальних законів щодо охорони прав на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, торговельні марки, географічні зазначення, компонування напівпровідникових виробів.

Відзначимо також, що відповідно до вимог ч. 4 ст. 34 Закону України «Про правотворчу діяльність»¹²⁶ нормативно-правовий акт має:

- 1) охоплювати всю необхідну сферу його дії;

¹²⁵ Про внесення змін до деяких законів України щодо створення національного органу інтелектуальної власності: Закон України від 16 червня 2020 р. № 703-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/703-20#Text> (дата звернення: 12.10.2025).

¹²⁶ Про правотворчу діяльність: Закон України від 24 серпня 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#Text> (дата звернення: 12.10.2025).

- 2) не містити норм права, що не відповідають Конституції України та нормативно-правовим актам вищої юридичної сили та (або) не узгоджуються з нормами права нормативно-правових актів рівної юридичної сили (за винятком внесення змін до таких актів);
- 3) не містити дублюючих норм права, а також не повторювати норм права іншого нормативно-правового акта;
- 4) не містити норм права, що не узгоджуються між собою.

Наявність дублюючих правових норм щодо діяльності Апеляційної палати НОІВ у текстах різних законів щодо охорони окремих об'єктів інтелектуальної власності суперечить вимогам до змісту нормативно-правового акту та засадам юридичної техніки нормопроєктування.

У контексті аналізу діяльності Апеляційної палати НОІВ відзначимо також потребу розширення її повноважень у частині визнання недійсними охоронних документів. Так, у липні 2020 р. було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення охорони і захисту прав на торговельні марки і промислові зразки та боротьби з патентними зловживаннями»¹²⁷ та Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформи патентного законодавства»¹²⁸. Згідно зазначених змін закріплено право будь-якої особи подати до Апеляційної палати об'ґрунтовану заяву про визнання прав на винахід (корисну модель) (ст. 33-1 ЗУ «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі»), промисловий зразок (ст. 25-1 ЗУ «Про охорону прав на промислові зразки»¹²⁹), недійсними повністю або частково з підстав невідповідності винаходу (корисної моделі), промислового зразку умовам надання правової охорони.

Заява про визнання прав на винахід недійсними може бути подана до Апеляційної палати протягом дев'яти місяців з дати публікації відомостей про державну реєстрацію винаходу. Водночас, заява про визнання прав на промисловий зразок недій-

¹²⁷ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформи патентного законодавства: Закон України від 21 липня 2020 р. № 816-ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/816-20#Text>. (дата звернення: 12.10.2025).

¹²⁸ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення охорони і захисту прав на торговельні марки і промислові зразки та боротьби з патентними зловживаннями: Закон України від 21 липня 2020 р. № 815-ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/815-20#Text>. (дата звернення: 12.10.2025).

¹²⁹ Закон України «Про охорону прав на промислові зразки» від 15 грудня 1993 року. Відомості Верховної Ради України. 1994. № 7. Ст. 34 (зі змінами).

сними або заява про визнання прав на корисну модель недійсними може бути подана протягом усього строку чинності майнових прав на промисловий зразок або прав на корисну модель та після припинення їх чинності.

Отже, змінами до законодавства у сфері охорони об'єктів промислової власності була встановлена можливість визнання в адміністративному порядку Апеляційною палатою НОІВ недійсними прав на винаходи та корисні моделі, а також прав на зареєстровані промислові зразки. Проте, стосовно свідоцтва на торговельну марку така можливість нормативно не передбачена. Тому як і раніше, так і наразі визнання недійсними свідоцтв на торговельні марки може відбуватися лише у судовому порядку. Проте, саме спори про право інтелектуальної власності на торговельні марки найчастіше є предметом судового розгляду. У цьому зв'язку доцільно закріпити за Апеляційною палатою НОІВ повноваження щодо визнання недійсним свідоцтва на торговельну марку у разі її невідповідності умовами надання правової охорони та за відсутності спору про право. Закріплення таких змін кореспондуватиме вимогам системності законодавства у сфері інтелектуальної власності, адже, Апеляційна палата наділена правом розглядати заяви про визнання недійсними прав на винаходи, корисні моделі, промислових зразків у разі порушення умов щодо їх охороноздатності. Зазначене також сприятиме розвантаженню судової системи.

Аналізуючи особливості захисту прав інтелектуальної власності в адміністративному порядку Апеляційною палатою НОІВ важливим є розгляд зарубіжного досвіду функціонування подібних адміністративних органів. Так, у США у складі Відомства США з патентів та торговельних марок (USPTO) є два органи уповноважені, розглядати скарги на дії експертів відомства щодо у реєстрації об'єктів промислової власності — Рада з розгляду та апеляцій на патенти (Patent Trial and Appeal Board — PTAB) та Рада з розгляду та апеляцій щодо торговельних марок (Trademark Trial and Appeal Board — TTAB).

Рада з розгляду та апеляцій на патенти (PTAB) — це адміністративний орган Відомства США з патентів та торговельних марок (USPTO) (USPTO), який вирішує питання патентоспроможності¹³⁰. Вона була створена 2012 року згідно Закону про ви-

¹³⁰ Patent Trial and Appeal Board. United States Patent and Trademark Office.URL: <https://www.uspto.gov/patents/ptab>. (дата звернення: 12.10.2025).

находи США¹³¹. До її створення основним апеляційним органом в USPTO була Рада з апеляцій та втручань на патенти (Board of Patent Appeals and Interferences — BPAI).

РТАВ складається з Апеляційного відділу та Судового відділу. Апеляційний відділ, до складу якого входять понад сто адміністративних суддів з патентних справ, розглядає апеляції на рішення патентних експертів. Судовий відділ розглядає спірні справи, такі як розгляд у співпраці з іншими сторонами (Inter Partes Review — процедура оскарження дійсності патенту), спори, що виникли після видачі патенту, спори щодо патентів на бізнес-методи та процедури щодо похідних патентів.

Зазвичай апеляції до РТАВ подаються в односторонньому порядку. Рішення РТАВ зазвичай виносяться у формі висновку. Рішення РТАВ можуть бути оскаржені до Апеляційного суду США Федерального округу (CAFC) відповідно до розділу 35 USC § 141(a) (Кодексу Сполучених Штатів щодо патентного права). Рішення CAFC також можуть бути переглянуті Верховним судом США, як це було встановлено у справі Бреннер проти Менсона¹³². Згідно зі справою Сполучені Штати проти Arthrex, Inc., директор USPTO також має повноваження переглядати рішення РТАВ.

Варто відзначити, що у США виникло питання щодо статусу суддів РТАВ. Так, у 2007 році професор Джон Ф. Даффі, стверджував, що з 2000 року процес призначення суддів до BPAI (суду-попередника РТАВ) є неконституційним, оскільки суддів призначав директор Патентного відомства США, а не Міністр торгівлі¹³³. Відтак, дану проблему з того часу було виправлено, і наразі адміністративних суддів з патентних справ призначає Міністр торгівлі США. Відзначимо також, що 2019 року колегія з трьох суддів Апеляційного суду США федерального округу постановила, що адміністративні патентні судді (APJ) є головними посадовими особами Сполучених Штатів. Колегія також постановила, що члени Ради були призначені неконституційно відповідно до пункту про призначення, який вимагав би призначення Президентом та затвердження Сенатом. Колегія виправили ситуацію, виключивши частину закону, яка обмежувала звіль-

¹³¹ USPTO, Chapter 1200 Appeal, Manual of Patent Examining Procedure. URL: <https://www.uspto.gov/web/offices/pac/mpep/mpep-1200.pdf> (дата звернення: 12.10.2025).

¹³² Brenner v. Manson, 383 U.S. 519 (1966). URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/383/519/> (дата звернення: 12.10.2025).

¹³³ John F. Duffy, Are Administrative Patent Judges Unconstitutional? 2007. URL: <https://patentlyo.com/lawjournal/2007/07/are-administrat.html>. (дата звернення: 12.10.2025).

нення членів Ради, зробивши їх таким чином нижчими посадовими особами Сполучених Штатів.

Другим апеляційним органом у складі Відомства США з патентів та торговельних марок (USPTO), уповноваженим вирішувати питання щодо реєстрацій торговельних марок є Рада з розгляду та апеляцій щодо торговельних марок (ТТАВ). ТТАВ — це адміністративний орган у складі USPTO, що уповноважений визначати право на реєстрацію торговельної марки. Рада, однак, вона не має повноважень визначати права на її використання, а також розглядати спори щодо уповноваженим порушення прав на торговельні марки, спори щодо недобросовісної конкуренції, відшкодування збитків або накладання судових заборон¹³⁴. ТТАВ розглядає односторонні апеляції на рішення експертів USPTO про відмову в реєстрації торговельних марок, а також розглядає односторонні провадження щодо оскарження реєстрації торговельних марок. Рішення ТТАВ можуть бути оскаржені до окружного суду США або до Апеляційного суду США федерального округу.

Варто відзначити, що адміністративних суддів з питань торговельних марок ТТАВ призначає Міністр торгівлі США за погодженням із заступником Міністра торгівлі з питань інтелектуальної власності. Кожне апеляційне провадження розглядається та вирішується щонайменше трьома суддями ТТАВ. Наразі в ТТАВ засідає двадцять три судді (станом на жовтень 2025 року)¹³⁵.

Процедура оскарження патентів в Європейському патентному відомстві здійснюється згідно Європейської патентної конвенції (ЄПК)¹³⁶, Апеляційними колегіями ЄПВ, які є інституційно незалежними у своїх діях від ЄПВ.

Рішення відділів першої інстанції Європейського патентного відомства (ЄПВ) можуть бути оскаржені до Апеляційних рад ЄПВ. Ці ради діють як останні інстанції у процедурах видачі патентів та заперечень в ЄПВ.

Апеляційні ради ЄПВ, включаючи Розширену апеляційну раду, до 2017 року знаходилися в штаб-квартирі ЄПВ у Мюнхені,

¹³⁴ Trademark Trial and Appeal Board, United States Patent and Trademark Office. URL: <https://www.uspto.gov/about-us/organizational-offices/trademark-trial-and-appeal-board>. (дата звернення: 12.10.2025).

¹³⁵ Trademark Trial and Appeal Board, United States Patent and Trademark Office. URL: <https://www.uspto.gov/about-us/organizational-offices/trademark-trial-and-appeal-board>. (дата звернення: 12.10.2025).

¹³⁶ European Patent Convention. URL: <https://www.epo.org/en/legal/epc>. (дата звернення: 12.10.2025).

Німеччина. У жовтні 2017 року Апеляційні ради переїхали до Хаара, муніципалітету, розташованого за 12 км від центру Мюнхена¹³⁷. На відміну від апеляційних рад, відділи експертизи та відділи заперечень, тобто відділи першої інстанції, що здійснюють експертизу патентних заявок та заперечень проти виданих європейських патентів, не всі розташовані в одному місці; вони можуть бути в Мюнхені, у передмісті Гааги або в Берліні.

Окрім Апеляційних рад (Технічної апеляційної ради та Юридичної апеляційної ради), Європейське патентне відомство має також Розширену апеляційну раду (Enlarged Board of Appeal — «ЕВА»)¹³⁸. Розширена апеляційна рада не є додатковим рівнем юрисдикції в класичному розумінні. Вона, по суті, є юридичною інстанцією, відповідальною за вирішення правових питань та має чотири наступні функції.

Перші дві функції Розширеної апеляційної ради полягають у прийнятті рішень або наданні висновків, коли судова практика апеляційних колегій стає суперечливою або коли виникає важливе правове питання, за зверненням Апеляційної ради (перша функція Розширеної апеляційної ради) — у цьому випадку видається рішення, або за зверненням Президента ЄПВ (друга функція Розширеної апеляційної ради), і в цьому випадку Розширена рада видає висновок. Її метою є забезпечення однакового застосування Європейської патентної конвенції та роз'яснення або тлумачення важливих правових питань стосовно Європейської патентної конвенції. Третя функція Розширеної апеляційної ради полягає у розгляді клопотань про перегляд рішень Апеляційних рад. Четверта функція полягає в тому, щоб пропонувати звільнення з посади члена апеляційних рад¹³⁹. Згідно зі статтею 23(1) ЄПК, член Розширеної ради або Апеляційної ради не може бути звільнений з посади протягом п'ятирічного терміну призначення, окрім як з поважних причин та якщо Адміністративна рада за пропозицією Розширеної апеляційної ради приймає відповідне рішення»¹⁴⁰.

¹³⁷ New location for the Boards of Appeal. European Patent Office. URL: <https://www.epo.org/en/case-law-appeals>. (дата звернення: 12.10.2025).

¹³⁸ About the Boards of Appeal. URL: <https://www.epo.org/en/case-law-appeals>. (дата звернення: 12.10.2025).

¹³⁹ About the Boards of Appeal. URL: <https://www.epo.org/en/case-law-appeals>. (дата звернення: 12.10.2025).

¹⁴⁰ European Patent Convention. URL: <https://www.epo.org/en/legal/epc>. (дата звернення: 12.10.2025).

Апеляційні ради, Розширена апеляційна рада, а також їхні допоміжні служби утворюють окремий підрозділ у складі Європейського патентного відомства, так званий «Підрозділ апеляційних рад».

Апеляцію можна подати на рішення відділу першої інстанції ЄПВ, тобто на рішення приймального відділу, експертного відділу, відділу заперечень або юридичного відділу. Однак апеляційні ради не мають компетенції переглядати рішення, прийняті ЄПВ, що діє як міжнародний орган згідно з кооперацією. Більшість апеляцій подаються на рішення експертних відділів та відділів заперечень, при цьому відносно невелика кількість справ є апеляціями на рішення приймального відділу та юридичного відділу.

Щоб апеляція була прийнятною, серед інших вимог, повідомлення про апеляцію має бути подано до ЄПВ протягом двох місяців з моменту повідомлення про оскаржуване рішення, а також має бути сплачено збір за апеляцію. Крім того, протягом чотирьох місяців з моменту повідомлення про рішення має бути подана заява з викладом підстав для апеляції, яка повинна містити повний виклад справи апелянта¹⁴¹.

Якщо апеляцію визнано допустимою, Рада розглядає справу по суті. При цьому ради мають компетенцію переглядати оскаржені рішення в повному обсязі, включаючи питання права та факту.

Рішення Апеляційної ради є обов'язковим лише для того відділу, рішення якого було оскаржено, якщо факти однакові. Однак, якщо оскаржене рішення вийшло з Приймальної секції, Відділ експертизи зобов'язаний дотримуватися ratio decidendi Апеляційної ради. Рішення Розширеної апеляційної ради (відповідно до статті 112(1)(а) ЄПК) є обов'язковим лише для Апеляційної ради стосовно відповідної апеляції, тобто для Апеляційної ради, яка передала це питання на розгляд до Розширеної апеляційної ради.

Члени Апеляційних рад та Розширеної апеляційної ради призначаються Адміністративною радою Європейської патентної організації за пропозицією Президента Європейського патентного відомства. Крім того, протягом п'ятирічного терміну повноважень члени Ради можуть бути звільнені з посади лише за виняткових обставин¹⁴².

¹⁴¹ European Patent Convention. URL: <https://www.epo.org/en/legal/epc>. (дата звернення: 12.10.2025).

¹⁴² European Patent Convention. URL: <tps://www.epo.org/en/legal/epc>. (дата звернення: 12.10.2025).

Таким чином, розгляд зарубіжного досвіду функціонування адміністративних органів, уповноважених розглядати апеляції у сфері інтелектуальної власності засвідчує, що адміністративна процедура захисту Апеляційною палатою НОІВ, запроваджена в Україні відповідає процедурним засадам оскарження рішень патентних відомств, що запроваджені у США та у Європейському Союзі відповідно до ЄПК. Однак, варто підкреслити наявність більш розгалуженої структури адміністративних органів, що діють у межах Європейського патентного відомства та Відомства США по патентам та торговельним маркам (USPTO) з визначеним переліком наділених повноважень.

Висновки. Проведений аналіз особливостей захисту прав інтелектуальної власності в адміністративному порядку Апеляційною палатою НОІВ дозволяє зробити наступні висновки та теоретичні узагальнення:

1. Законодавчі зміни у сфері охорони прав промислової власності, проведені у 2020 р., зокрема, запровадження процедури визнання недійсними прав на винаходи, корисні моделі та промислові зразки Апеляційною палатою НОІВ, сприяють більш ефективному та оперативному захисту прав, розвантаженню судової системи та зменшенню судових спорів у сфері інтелектуальної власності. Наразі має бути узагальнений досвід впровадження зазначених новел на рівні практичної площини. З його урахуванням, слід забезпечити розробку та впровадженні системи підзаконних правових актів у сфері охорони об'єктів промислової власності та захисту прав їх володільців.

2. Аналіз правових засад діяльності Апеляційної палати засвідчує наявність дублюючих норм у текстах різних законів щодо охорони об'єктів інтелектуальної власності, що суперечить вимогам до змісту нормативно-правового акту та засадам юридичної техніки нормопроєктування. Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення національного органу інтелектуальної власності» були внесені, по суті, одні і ті самі норми щодо створення та функціонування НОІВ та діяльності Апеляційної палати до спеціальних законів про інтелектуальну власність, що суперечить вимогам Закону України «Про нормотворчу діяльність». Зазначене зумовлює потребу формування єдиного систематизованого нормативного акту щодо правового забезпечення функціонування державної системи охорони інтелектуальної власності, у межах якого забезпечити фіксацію правових засад діяльності Апеля-

ційної палати, визначення правового статусу її членів та переліку її повноважень.

3. У законодавстві чітко не розмежовані повноваження суду (у перспективі — Вищого суду з питань інтелектуальної власності) та Апеляційної палати НОІВ щодо визнання торговельної марки добре відомою. Відзначимо, що до компетенції Апеляційної палати має належати розгляд заяви про визнання торговельної марки добре відомою за відсутності спору. У зв'язку з наведеним, з метою розмежування компетенції Апеляційної палати та суду у справах щодо визнання торговельної марки добре відомою пропонується внести до п. 1. статті 25 до Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» зміни та закріпити норму наступного змісту: «охорона прав на добре відому торговельну марку здійснюється згідно зі статтею 6bis Паризької конвенції та цим Законом на підставі визнання торговельної марки добре відомою Апеляційною палатою за відсутності спору. У разі наявності спору визнання торговельної марки добре відомою здійснюється в судовому порядку».

4. Змінами до законодавства у сфері охорони об'єктів промислової власності була встановлена можливість визнання Апеляційною палатою НОІВ недійсними прав на винаходи та корисні моделі, а також прав на зареєстровані промислові зразки. Проте, визнання недійсними свідоцтв на торговельні марки наразі може здійснюватися лише у судовому порядку. У цьому зв'язку доцільно закріпити за Апеляційною палатою НОІВ повноваження щодо визнання недійсним свідоцтва на торговельну марку у разі її невідповідності умовами надання правової охорони та відсутності спору про право. Фіксація таких змін кореспондуватиме вимогам системності законодавства у сфері інтелектуальної власності та сприятиме розвантаженню судової системи.

5. У процесі дослідження особливостей захисту прав інтелектуальної власності в адміністративному порядку Апеляційною палатою НОІВ важливим є аналіз зарубіжного досвіду функціонування подібних адміністративних органів. У США у складі Відомства США з патентів та торговельних марок (USPTO) є два органи уповноважені, розглядати скарги на дії експертів відомства щодо реєстрації об'єктів промислової власності — Рада з розгляду та апеляцій на патенти (Patent Trial and Appeal Board) та Рада з розгляду та апеляцій щодо торговельних марок (Trademark Trial and Appeal Board). Члени цих рад є адміністративними суддями, яких призначає на посаду Міністр торгівлі США,

а їх рішення можуть бути оскаржені до Апеляційного суду США федерального округу.

В Європейському Союзі рішення відділів Європейського патентного відомства (ЄПВ) можуть бути оскаржені до Апеляційних рад (Технічної апеляційної ради та Юридичної апеляційної ради). Окрім Апеляційних рад, Європейське патентне відомство має також Розширену апеляційну раду, яка забезпечує прийняття рішень та надання висновків, коли практика апеляційних рад є суперечливою або коли виникає правове питання, що потребує додаткового тлумачення. Члени Апеляційних рад та Розширеної апеляційної ради призначаються Адміністративною радою Європейської патентної організації за пропозицією Президента ЄПВ, вони є незалежними у своїй діяльності та зобов'язані дотримуватися лише Європейської патентної конвенції.

6. Адміністративна процедура захисту прав інтелектуальної власності Апеляційною палатою НОІВ, запроваджена в Україні відповідає процедурним засадам оскарження рішень патентних відомств, що функціонують у США та у Європейському Союзі. Водночас, підкреслимо наявність більш розгалуженої структури адміністративних органів, що діють у межах Європейського патентного відомства та Відомства США по патентам та торговельним маркам (USPTO) з визначеним переліком наділених повноважень.

2.3. Відмова від прав на об'єкти промислової власності

Статтею 494 Цивільного кодексу встановлено (далі — ЦК України)¹⁴³, що майновими правами інтелектуальної власності є:

- 1) право на використання об'єкта права інтелектуальної власності;
- 2) виключне право дозволяти використання об'єкта права інтелектуальної власності;
- 3) виключне право перешкоджати неправомірному використанню об'єкта права інтелектуальної власності, в тому числі забороняти таке використання;
- 4) інші майнові права інтелектуальної власності, встановлені законом. Зазначеним Кодексом визначені особливості щодо прав інтелектуальної власності на деякі види ОПВ (статті 490, 503 та 506 ЦК України).

¹⁴³ Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. ВВР. 2003. №№ 40–44. Ст.356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

Законодавчими актами у сфері промислової власності визначені умови, порядок та момент, з якого набуваються права інтелектуальної власності на відповідний об'єкт.

На відміну від особистих немайнових прав інтелектуальної власності, які є чинними безстроково, майнові права інтелектуальної власності є чинними протягом строків, встановлених ЦК України, іншим законом чи договором. Майнові права інтелектуальної власності можуть бути припинені достроково у випадках, встановлених цим Кодексом, іншим законом чи договором (ст. 425 ЦК України).

Фізична та юридична особи здійснюють свої цивільні права вільно, на власний розсуд. Вони можуть відмовитися від свого майнового права (ст. 12 Цивільного кодексу України), у тому числі майнових прав інтелектуальної власності.

Підставами припинення чинності майнових прав інтелектуальної власності можуть бути різні юридичні факти, визначені ЦК України та іншими законодавчими актами в цій сфері. Такими юридичними фактами можуть бути як активні дії у вигляді відмови від таких прав шляхом подання відповідної заяви (ч. 1 ст. 32 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі»)¹⁴⁴, так і пасивних дій, зокрема у вигляді не оплати зборів за підтримання таких прав у встановлений строк (ч. 2 ст. 32 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі»).

Відмова від прав (охоронних документів) на винаходи, корисні моделі, промислові зразки та торговельні марки. Проаналізуємо законодавство України щодо припинення прав інтелектуальної власності шляхом відмови від таких прав на винаходи, корисні моделі, промислові зразки та торговельні марки.

Згідно зі ст. 466 та ч. 2 ст. 497 ЦК України чинність майнових прав інтелектуальної власності на винахід, корисну модель, промисловий зразок та торговельну марку може бути припинено достроково за ініціативою особи, якій вони належать, якщо це не суперечить умовам договору, а також в інших випадках, передбачених законом. Зазначене положення деталізовано у ст. 32 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», в ч. 1 якої встановлено, що володілець патенту в будь-який час може відмовитися від прав, що впливають з державної реєстрації винаходу (корисної моделі), повністю або частково в

¹⁴⁴ Про охорону прав на винаходи і корисні моделі: Закон України від 15 грудня 1993 року № 3687-ХІІ. ВВР, 1994, № 7, ст. 32.

межах опублікованої формули винаходу (корисної моделі) на підставі заяви, поданої до НОІВ. Часткова відмова від прав здійснюється шляхом виключення незалежних пунктів формули або виключення одного чи декількох незалежних пунктів формули та підпорядкованих таким незалежним пунктам залежних пунктів, або шляхом внесення змін до незалежного (незалежних) пункту (пунктів), за умови що таке виключення та (або) зміна призводять до зменшення обсягу правової охорони, що надається державною реєстрацією. Зміни до незалежного пункту формули можуть вноситися шляхом зміни наявних у такому пункті формули ознак або внесення до нього ознак. При цьому вносяться можуть лише ознаки, наявні у підпорядкованих такому незалежному пункту залежних пунктах формули. НОІВ проводить експертизу винаходу з новою редакцією формули на відповідність вимогам зазначеного Закону. За проведення експертизи сплачується збір. Повна або часткова відмова від прав набирає чинності від дати публікації відомостей про це в Бюлетені. Форма заяви та порядок її розгляду визначаються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері інтелектуальної власності. Такий порядок визначається п. 2.5 Положення про Державний реєстр патентів України на винаходи¹⁴⁵ та п. 2.5 Положення про Державний реєстр патентів України на корисні моделі¹⁴⁶.

На відміну від Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», Закони України «Про охорону прав на промислові зразки»¹⁴⁷ та «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг»¹⁴⁸ не регулюють детально зазначені правовідносини. Закон України «Про охорону прав на промислові зразки» передбачає, що власник зареєстрованого промислового зразка у будь-який час може відмовитися від прав на такий промисловий зразок повністю або частково на підставі заяви, поданої до НОІВ. Зазначена відмова набирає чинності від дати внесення відповідних відомо-

¹⁴⁵ Положення про Державний реєстр патентів України на винаходи: Наказ Міністерства освіти і науки України від 12.04.2001 № 291. *Офіційний вісник України*. 2001. № 18. Ст. 804.

¹⁴⁶ Положення про Державний реєстр патентів України на корисні моделі: Наказ Міністерства освіти і науки України від 20.06.2001 № 469. *Офіційний вісник України*. 2001. № 27. Ст. 1227.

¹⁴⁷ Про охорону прав на промислові зразки: Закон України від 15 грудня 1993 року № 3688-XII. ВВР. 1994. № 7. Ст. 34.

¹⁴⁸ Про охорону прав на знаки для товарів і послуг: Закон України від 15 грудня 1993 року № 3689-XII. ВВР. 1994. № 7. Ст. 36.

стей до Реєстру. Одночасно НОІВ здійснює публікацію в Бюлетені відомостей про таку відмову (п. 1 ст. 24 Закону України «Про охорону прав на промислові зразки»).

Аналогічні норми щодо можливості відмови від свідоцтва на знак для товарів і послуг закріплені в п. 1 ст. 18 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг».

Вищенаведені положення деталізуються у п. 2.5 Положення про Державний реєстр патентів України на промислові зразки¹⁴⁹ та п. 2.6 Положення про Державний реєстр свідоцтв України на знаки для товарів і послуг¹⁵⁰.

Важливо відмітити, що згідно з ч. 1 ст. 32 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» не допускається повна або часткова відмова від прав, що впливають з державної реєстрації винаходу (корисної моделі), без попередження особи, якій надано право на використання винаходу за ліцензійним договором, зареєстрованим в НОІВ, а також у разі накладення арешту на майно, описане за борги, якщо до його складу входять права, що впливають з державної реєстрації винаходу (корисної моделі). Закони України «Про охорону прав на промислові зразки» та «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» не передбачають зазначених вимог, однак подібні вимоги закріплені у вищенаведених положеннях про державні реєстри на промислові зразки та знаки для товарів і послуг.

Отже згідно українського законодавства майнові права інтелектуальної власності на винахід, корисну модель, промисловий зразок та торговельну марку можуть бути достроково припинені за ініціативою їх власника. При цьому:

- повне припинення прав відбувається без сплати збору;
- часткове припинення прав передбачає сплату збору;
- дотримуються певні умови, зокрема попереднє повідомлення ліцензіатів.

Аналіз положень ЦК України, зазначених законів та положень про державні реєстри на ОПВ свідчить, що термінологія в цій сфері є неузгодженою:

у ЦК України застосовуються терміни «припинення чинності виключних майнових прав інтелектуальної власності» (ст. 467 та

¹⁴⁹ Положення про Державний реєстр патентів України на промислові зразки: Наказ Міністерства освіти і науки України від 12.04.2001 № 290. *Офіційний вісник України*, 2001. № 18. Ст. 1020.

¹⁵⁰ Положення про Державний реєстр свідоцтв України на знаки для товарів і послуг: наказ Міністерства освіти і науки України від 10.01.2002 № 10. *Офіційний вісник України*. 2002. № 5. Ст. 207.

468) «припинення чинності майнових прав інтелектуальної власності» (статті 466, 476 та 497);

у Законі України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» застосовуються терміни «припинення чинності майнових прав інтелектуальної власності», «припинення державної реєстрації винаходу (корисної моделі)» та «відмова від прав, що випливають з державної реєстрації винаходу (корисної моделі)»;

у Законі України «Про охорону прав на промислові зразки» застосовуються терміни «припинення строку дії державної реєстрації», «припинення державної реєстрації» та «відмова від прав на промисловий зразок»;

у Законі України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» застосовуються терміни «припинення строку дії свідоцтва» та «відмова від свідоцтва»;

у той час як у вищенаведених положеннях про державні реєстри закріплено терміни «припинення дії свідоцтва», «відмова від патенту» та «припинення дії свідоцтва», «відмова від свідоцтва».

Зазначене суперечить принципам юридичної визначеності та системності, закріпленими у ст. 3 Закону України «Про правотворчу діяльність» (який набирає чинності з дня, наступного за днем його опублікування, та вводиться в дію через один рік з дня припинення або скасування воєнного стану в Україні)¹⁵¹.

Таким чином, аналіз законодавства України у сфері охорони прав на винаходи, корисні моделі, промислові зразки та торговельні марки свідчить, що відносини стосовно відмови від прав на зазначені ОПВ регулюються комплексно, передбачають письмову заяву та внесення запису до державного реєстру, а також захист інтересів третіх осіб. Національне законодавство допускає часткову відмову від прав, що забезпечує правову визначеність. Водночас в українському законодавстві в цій сфері зберігається істотна проблема термінологічної неузгодженості, що суперечить принципам юридичної визначеності та системності. Подолання цієї проблеми можливе шляхом гармонізації термінології у ЦК України, спеціальних законах в цій сфері та підзаконних актах, а також шляхом уніфікації процедур дострокового припинення прав із урахуванням сучасних європейських стандартів та забезпеченням послідовного підходу до захисту прав третіх осіб.

¹⁵¹ Про правотворчу діяльність: Закон України від 24 серпня 2023 № 3354-IX. ВВР. 2023. № 93. Ст. 364.

Доцільно дослідити практику державної реєстрації припинення прав на винаходи, корисні моделі, промислові зразки та торговельні марки на підставі заяви власника свідоцтва (патенту). З цією метою проаналізуємо інформацію, розміщену в базі даних «Електронна версія акумулятивного офіційного бюлетеня «Промислова власність» у розділі Сповіднення за 2006–2024 роки¹⁵².

Згідно зазначеної бази даних практика припинення прав інтелектуальної власності на підставі заяви їх власників на винаходи і корисні моделі є поодинокую. Зокрема у 2008 році 3 патенти на винаходи припинили свою дію на підставі заяв їх власників: «Пристрій для розподілу газу та утримання каталізатора в каталічних шарах радіальних або аксіально-радіальних реакторів (патент № 8084), «Спосіб екзотермічного синтезу і реактор для його здійснення» (патент № 32509), «Риформінг-апарат для конверсії метану та пари в CO, CO₂ і H₂ та ущільнюючий засіб для проведення ендотермічних або екзотермічних хімічних реакцій у реакторах» (патент № 43405), 1 патент на корисну модель «Масажний обруч» (патент № 9682).

Водночас щодо промислових зразків практика припинення прав інтелектуальної власності на підставі заяви їх власників є значно частішою. Так, наприклад у 2006 році припинено дію 11 патентів на промислові зразки «Бронетранспортер» (патент № 4433), «Огорожа фари» (патенти № 7297 та 7300), «Етикетка для тютюнових виробів» (патенти № 10350, 10353 та 10366), «Етикетка медичного препарату «Присипка дитяча» (патент № 1907), «Етикетка медичного препарату «Емульсія Бензилбензоату» (патент № 1988), «Етикетка медичного препарату «Ізонозид» (патент № 2001), «Етикетка медичного препарату «Гідроперит косметичний» (патент № 2102), «Етикетка медичного препарату «Реле залізничної автоматики» (патент № 1774). Останнім часом досить рідко подають заяви щодо відмови від прав на промислові зразки. Зокрема у 2022 році припинено права на промисловий зразок «Зеркало» (патент № 18562).

Відмова від прав (відмова від свідоцтва) характерна також для торговельних марок. Зокрема у 2021 році припинено права на торговельні марки

(свідоцтво № 101362),

¹⁵² БД «Електронна версія акумулятивного офіційного бюлетеня «Промислова власність». URL: <https://base.nipo.gov.ua/searchbulletin/> (дата звернення: 31.10.2025).

«**KISS**» (свідоцтво № 83012A),
«**KISS**» (свідоцтво № 83013A),
«**KISS**» (свідоцтва № 83017A та 186126),
«**Донской табак**» (свідоцтво № 203578),
«**REDMONT**» (свідоцтво № 252217) та інші торговельні марки,
у 2022 році до Державного реєстру свідоцтв України на торговельні марки внесено інформацію щодо припинення прав на підставі заяви власника свідоцтва на торговельну марку як
«**Batalook**» (свідоцтво № 18562).

Хоча чинне законодавство України дозволяє подавати заяву про дострокове припинення прав на відповідний об'єкт інтелектуальної власності як повністю, так і частково, аналіз відомостей, наведених в Електронній версії акумулятивного офіційного бюлетеня «Промислова власність», свідчить, що зареєстровано факти повної відмови від патентів та свідоцтв, тоді як факти часткової відмови не виявлено.

Оскільки положення українського законодавства в сфері інтелектуальної власності мають відповідати положенням європейського законодавства в цій сфері, то необхідно зазначити, що в ЄС передбачено процедуру відмови від відповідного ОПІВ, а не від охоронних документів чи прав на нього.

Так, відповідно до ст. 57 Регламенту Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 2017/1001 від 14 червня 2017 року про торговельну марку Європейського Союзу від торговельної марки ЄС для деяких чи всіх товарів або послуг, для яких її зареєстровано, можна відмовитися. Власник торговельної марки заявляє Офісу про відмову у письмовій формі. Відмова стає дійсною лише після внесення запису про неї у Реєстр. Дійсність відмови від торговельної марки ЄС, про яку заявляють Офісу після подання заявки на анулювання такої торговельної марки відповідно до статті 63(1), передбачає остаточне відхилення чи відкликання заявки на анулювання. Запис про відмову вносять лише за згодою власника права, пов'язаного з торговельною маркою ЄС, яку внесено до Реєстру. Якщо зареєстровано ліцензію, запис про відмову вносять у Реєстр, лише якщо власник торговельної марки ЄС доведе, що він повідомив ліцензіата про свій намір відмовитися. Запис про відмову вносять після завершення тримісячного строку з дня доведення власником Офісу того факту, що він повідомив ліцензіата про свій намір відмовитися, або до завершення такого строку, щойно він доведе, що ліцензіат надав свою згоду на відмову. Якщо вимоги, що регулюють відмову, не вико-

нано, Офіс повідомляє заявника про недоліки. Якщо недоліки не усунено протягом строку, встановленого Офісом, останній відхиляє внесення запису про відмову у Реєстр.

Комісія ухвалює імплементаційні акти, у яких визначає деталі, які повинна містити заява про відмову, здійснена відповідно до параграфу 2 цієї статті, і вид документації, необхідної для встановлення факту згоди третьої особи, передбаченої у параграфі 3 цієї статті¹⁵³. Детальні правила процедури відмови встановлено у ст. 15 Виконавчого Регламенту Комісії (ЄС) 2018/626, який імплементує Регламент (ЄС) 2017/1001 та скасовує Імплементаційний регламент (ЄС) 2017/143¹⁵⁴.

У законодавстві ЄС визначено також порядок відмови від промислового зразка ЄС. Зазначені правовідносини регулюються ст. 51 Регламенту Ради (ЄС) № 6/2002 від 12 грудня 2001 року про промислові зразки Співтовариств¹⁵⁵. Відповідно до змін, внесених Регламентом (ЄС) 2024/2822 Європейського Парламенту та Ради від 23 жовтня 2024 року про внесення змін до Регламенту Ради (ЄС) № 6/2002 про промислові зразки Співтовариства та про скасування Регламенту Комісії Регламент (ЄС) № 2246/2002 до цієї статті, відмову від зареєстрованого промислового зразка ЄС слід подати до Відомства у письмовій формі правовласником. Зареєстрований промисловий зразок ЄС може бути частково відкликаний (від нього можна частково відмовитися), за умови що змінена форма відповідає вимогам охороноздатності і зберігається ідентичність зразка.

Відмова не матиме чинності, доки не буде внесена до Реєстру. Якщо промисловий зразок ЄС, щодо якого застосовано відстрочку публікації, відкликано, він вважається таким, що від самого початку не мав дії, передбаченої цим Регламентом. Відмова реєструється лише за згодою власника права, внесеного до Реєстру. Якщо зареєстровано ліцензію, відмова вноситься до Реєстру лише

¹⁵³ Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 2017/1001 від 14 червня 2017 року про торговельну марку Європейського Союзу. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_003-17/conv#n457 (дата звернення: 31.10.2025).

¹⁵⁴ Commission Implementing Regulation (EU) 2018/626 of 5 March 2018 laying down detailed rules for implementing certain provisions of Regulation (EU) 2017/1001 of the European Parliament and of the Council on the European Union trade mark, and repealing Implementing Regulation (EU) 2017/1431. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/reg_impl/2018/626/oj/eng (дата звернення: 31.10.2025).

¹⁵⁵ Council Regulation (EC) № 6/2002 of 12 December 2001 on Community designs. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=celex%3A32002R0006> (дата звернення: 31.10.2025).

за умови, що власник зареєстрованого промислового зразка ЄС доведе, що ліцензіата було повідомлено про намір відмовитися. Запис про відмову здійснюється після закінчення тримісячного строку з дати, коли власник підтвердив Відомству, що ліцензіата повідомлено про намір відмови, або до закінчення цього строку — щойно власник доведе, що ліцензіат надав згоду. Якщо перед компетентним судом або органом порушено провадження відповідно до статті 15 щодо права на зареєстрований промисловий зразок ЄС, Відомство не вносить відмову до Реєстру без згоди позивача. Якщо вимоги щодо відмови, встановлені в цій статті та в імплементаційних актах, ухвалених відповідно до статті 51a, не виконано, Відомство повідомляє правовласника, який заявляє відмову, про виявлені недоліки. Якщо недоліки не буде усунуто в строк, визначений Відомством, воно не вноситиме відмову до Реєстру¹⁵⁶.

Аналіз вищенаведених положень законодавства ЄС свідчить, що процедури відмови від торговельної марки ЄС і промислового зразка ЄС загалом уніфіковані, базуються на принципах письмовості, реєстраційного характеру та захисту інтересів третіх осіб.

Процедури відмови від торговельної марки ЄС і від промислового зразка ЄС передбачають певні відмінності. Найсуттєвіша відмінність полягає в ретроспективному ефекті відмови щодо промислових зразків при відстроченій публікації та у блокуванні процедури через спір про право на промисловий зразок — положення, що відсутні в регулюванні торговельних марок.

Процедура відмови у сфері торговельних марок ЄС більш усталена, оскільки імплементаційні акти діють давно; у сфері промислових зразків ЄС вона модернізується у рамках реформи 2024–2025 рр.

Обидві моделі відмови в ЄС забезпечують високий рівень юридичної визначеності, що має бути враховано під час гармонізації українського законодавства з європейським в цій сфері.

Відмова від прав на komponування напівпровідникових виробів. Відповідно до статей 476 та 478 ЦК України чинність майнових прав інтелектуальної власності на komponування напівпровідникового виробу може бути припинена достроково за ініціативою особи, якій вони належать, якщо це не суперечить

¹⁵⁶ Regulation (EU) 2024/2822 of the European Parliament and of the Council of 23 October 2024 amending Council Regulation (EC) № 6/2002 on Community designs and repealing Commission Regulation (EC) № 2246/2002. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/2822/oj/eng> (дата звернення: 31.10.2025).

умовам договору, а також в інших випадках, передбачених законом. Чинність таких прав інтелектуальної власності може бути відновлено у порядку, встановленому законом, за заявою особи, якій ці права належали у момент їх припинення.

Водночас Законом України «Про охорону прав на компонування напівпровідникових виробів»¹⁵⁷ та Положенням про Державний реєстр України топографій інтегральних мікросхем¹⁵⁸ не передбачено процедури дострокового припинення чинності майнових прав інтелектуальної власності на компонування напівпровідникового виробу. Отже має місце правова прогалина.

Згідно ст. 65 Закону України «Про правотворчу діяльність» правова прогалина — це повна або часткова відсутність норми права, що не забезпечує завершеність правового регулювання відповідних суспільних відносин. У разі виявлення правової прогалини відповідний суб'єкт правотворчої діяльності зобов'язаний прийняти (видати) нормативно-правовий акт, що її усуває, актом того самого виду, що містить прогалину. Усунення правової прогалини шляхом прийняття (видання) нормативно-правового акта нижчої юридичної сили не допускається. Тобто необхідно прийняти закон про внесення змін до Закону України «Про охорону прав на компонування напівпровідникових виробів» та врегулювати відносини з процедури дострокового припинення прав на компонування напівпровідникового виробу, деталізувавши такі положення у зазначеному Положенні про Державний реєстр України топографій інтегральних мікросхем.

Відмова від прав на сорти рослин. На відміну від положень ЦК України щодо дострокового припинення прав на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, торговельні марки та компонування напівпровідникових виробів, зазначений кодекс не містить положень щодо дострокового припинення прав на сорти рослин. Ці правовідносини регулюються статтями 50 та 51 Закону України «Про охорону прав на сорти рослин»¹⁵⁹.

Чинність майнових прав інтелектуальної власності на сорт рослин і патенту, що засвідчує це право, припиняється достроково у разі відмови володільця патенту від патенту у порядку,

¹⁵⁷ Про охорону прав на компонування напівпровідникових виробів: Закон України від 5 листопада 1997 року № 621/97-ВР. ВВР. 1998. № 8. Ст. 28.

¹⁵⁸ Положення про Державний реєстр України топографій інтегральних мікросхем: Наказ Міністерства освіти і науки України від 12.04.2001 № 292. *Офіційний вісник України*. 2001. № 18. Ст. 805.

¹⁵⁹ Про охорону прав на сорти рослин: Закон України від 21 квітня 1993 року № 3116-XII. ВВР. 1993. № 21. Ст. 218.

визначеному статтею 51 цього Закону (ч. 1 ст. 50 Закону України «Про охорону прав на сорти рослин»). Відповідно до ч.ч. 1, 3 та 5 ст. 51 зазначеного Закону володілець патенту має право відмовитися від майнових прав інтелектуальної власності на сорт рослин і патенту, що засвідчує ці права, шляхом подання письмового повідомлення до Компетентного органу.

Відмова від прав і патенту набирає чинності від дати отримання Компетентним органом письмового повідомлення, на підставі чого вносяться зміни до Реєстру патентів і здійснюється публікація в офіційному виданні Компетентного органу.

Якщо є чинним будь-який ліцензійний договір із володільцем патенту, відмова від майнових прав інтелектуальної власності на сорт рослин і патенту можлива тільки за умови згоди ліцензіата, якщо інше не передбачено договором.

Виходячи з положень Закону України «Про охорону прав на сорти рослин» від прав на сорт рослин може відмовитись один з володільців патенту. Така відмова не призводить до припинення дії прав і патенту — вони залишаються власністю інших співвласників сорту (ч. 2 ст. 51).

Водночас подібної правомочності не передбачено для винаходів, корисних моделей, промислових зразків, торговельних марок та компонувань напівпровідникових виробів. Вважаємо, що доцільно передбачити аналогічні положення в спеціальних законах, що регулюють правовідносини щодо охорони прав на такі об'єкти промислової власності.

Крім того, ч. 4 ст. 51 цього Закону встановлено, що володілець патенту, який має намір відмовитися від майнових прав інтелектуальної власності на сорт рослин і патенту і водночас не є автором сорту (селекціонером), зобов'язаний повідомити автора про цей намір. У цьому випадку автор сорту має переважне право на одержання майнових прав інтелектуальної власності на сорт рослин і патенту впродовж трьох місяців від дати отримання ним повідомлення.

Це зобов'язання передбачено лише у разі відмови від прав на сорти рослин і не передбачено для винаходів, корисних моделей, промислових зразків та компонувань напівпровідникових виробів. На нашу думку, доцільним є встановлення аналогічних положень і для винаходів, корисних моделей, промислових зразків та компонувань напівпровідникових виробів.

Як було зазначено вище, порядок відмови від прав на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, торговельні марки де-

талізується у положеннях про відповідні реєстри. Що стосується сортів рослин, то на сьогодні чинним є Порядок створення та функціонування електронної системи реєстрів у галузі рослинництва «е-рослинництво», затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 15 листопада 2024 р. № 1309¹⁶⁰. Зазначений Порядок містить розділ щодо Реєстру патентів. Однак такі положення не регулюють детально правовідносини в цій сфері, зокрема щодо відмови від патентів на сорти рослин.

На жаль, Державний реєстр патентів на сорти рослин, розміщений на сайті Міністерства економіки, довкілля та сільського господарства України¹⁶¹, не містить інформації щодо дострокового припинення прав інтелектуальної власності на сорти рослин, зокрема на підставі відмови від таких прав.

Доцільно також зазначити, що стосовно сортів рослин можлива також відмова від особистих немайнових прав інтелектуальної власності на сорт, яку може здійснити автор сорту (ч. 7 ст. 20 Закону України «Про охорону прав на сорти рослин»). Однак зазначене не узгоджується зі статтею 12 ЦК України, відповідно до якої можна відмовитися від свого майнового права а не немайнового права.

Висновки. Проведений аналіз засвідчує, що правове регулювання відмови від прав на об'єкти промислової власності в Україні має фрагментарний та неузгоджений характер, що суперечить принципам юридичної визначеності та ускладнює ефективне правозастосування. Норми, які визначають підстави та порядок такої відмови, істотно різняться залежно від виду об'єкта, містять прогалини щодо процедурної деталізації, визначення моменту припинення прав та механізмів повідомлення третіх осіб, а також характеризуються різномірністю термінології, що негативно впливає на системність регулювання.

Право Європейського Союзу формує концептуально іншу модель, у межах якої процедури відмови від об'єкта промислової власності мають послідовний, уніфікований та формалізований характер. Основу цієї моделі складає відмова саме від об'єкта права, а не від охоронного документа чи окремих правомочно-

¹⁶⁰ Порядок створення та функціонування електронної системи реєстрів у галузі рослинництва «е-рослинництво»: постанова Кабінету Міністрів України від 15 листопада 2024 р. № 1309. *Офіційний вісник України*. 2024 р. № 105. Ст. 6681.

¹⁶¹ Державний реєстр патентів на сорти рослин. URL: <https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=fb17c225-0e80-4159-84d5-1d49e9322036&title=DerzhavnyiRestriPatentivNaSortiRoslin/> (дата звернення: 31.10.2025).

стей. Європейські регламенти забезпечують високий рівень правової визначеності завдяки деталізованим процедурним вимогам, імперативним гарантіям щодо захисту інтересів ліцензіатів та інших заінтересованих осіб, а також чіткій фіксації моменту набуття чинності відмовою. Це підкреслює значення процедури відмови не лише як інструменту реалізації диспозитивності правовласника, але й як механізму підтримання прозорості та достовірності реєстрів промислової власності.

З огляду на зобов'язання України щодо адаптації національного законодавства до права ЄС, існує об'єктивна потреба уніфікації термінологічного апарату в досліджуваній сфері та закріпленні у ЦК України, спеціальних законах і положеннях про державні реєстри уніфікованих термінів з урахуванням законодавства ЄС. Крім того, необхідною є гармонізація національних процедур із відповідними регламентами ЄС, включно з впровадженням формалізованих вимог до заяви, гарантій для ліцензіатів, єдиних правил фіксації моменту припинення дії об'єкта та підстав для відхилення заяви про відмову.

Реалізація зазначених заходів сприятиме формуванню цілісної, передбачуваної та ефективної системи охорони промислової власності в Україні, забезпечить підвищення рівня правової визначеності та узгодженість національного законодавства зі стандартами Європейського Союзу, а також оптимізує взаємодію правовласників, ліцензіатів і держави у сфері охорони прав інтелектуальної власності.

2.4. Секретні винаходи в системі національної безпеки: проблеми експертизи заявок

Необхідність регулювання правовідносин у сфері секретного винахідництва диктується тим, що процес засекречування винаходу підпадає під дію двох антагоністичних правових систем — патентної та системи правової охорони державної таємниці. Перша з них спрямована на стимулювання науково-технічної творчості та передбачає оперативне інформування громадськості про нове технічне рішення. Друга навпаки, обмежує доступ до відомостей, вільне розповсюдження яких може завдати шкоди національній безпеці країни. Ця суперечність і створює специфіку законодавчого регулювання. Адже метою правової охорони секретних винаходів є досягнення балансу інтересів основних учасників правовідносин: держави, інтереси якої полягають в

обмеженні доступу до відомостей, поширення яких може завдати шкоди безпеці держави; авторів секретних винаходів, інтереси яких полягають у прагненні набути законодавчо встановлені особисті майнові та немайнові права на результати інтелектуальної діяльності, що відповідають критеріям охороноздатності винаходу; роботодавців авторів секретних винаходів і третіх осіб, інтереси яких полягають в отриманні вигоди від створення та застосування у виробництві прогресивних науково-технічних рішень, що володіють абсолютною світовою новизною. Водночас, *обов'язкова секретність винаходів* — це політичний інструмент, що використовується урядами держав для запобігання витоку технологій іноземним конкурентам.

Згідно звіту ВОІВ «Світові показники в галузі інтелектуальної власності» (WIPI), у 2023 р. глобальна патентна активність досягла нових висот: кількість заявок вперше перевищила 3,5 млн, що стало четвертим роком зростання поспіль, попри складну макроекономічну ситуацію. Винахідники з Китаю (1,64 млн), США (518 364), Японії (414 413), Республіки Корея (287 954) та Німеччини (133 053) лідирують у світових патентних заявках¹⁶². Враховуючи глобальну динаміку збільшення патентних заявок в останні роки (і, відповідно, кількості винаходів, спрямованих на національну безпеку та оборону), ескалацію міжнародної ситуації, економіко-правовий інститут секретних винаходів, що безпосередньо впливає на рівень національної безпеки, набуватиме все більшого значення. Патентний аналіз, проведений нещодавно Withers & Rogers, показав, що інноваційна активність в оборонній промисловості перевершує активність в інших секторах економіки. Аналіз здійснено за європейськими патентами, що стосуються оборонного сектору, опублікованими в період з 2020 по 2024 рік включно, порівняно з п'ятирічним періодом двадцятирічної давності (2000–2004 рр.). При цьому релевантність сектора визначалася шляхом вибору опублікованих патентів. Обсяг індивідуальних заявок на патентні сімейства зріс на 167 % між двома п'ятирічними періодами, з 10 582 у 2000–2004 роках до 28 307 у 2020–2024 роках. Це зростання значно перевищує середній показник по галузі в 99 %¹⁶³. Різке збільшення об-

¹⁶² URL: https://www.wipo.int/pressroom/en/articles/2024/article_0015.html.

¹⁶³ Richard Worthington, Talia Sullens Growth in military patents reveals shift to non-traditional technologies. URL: <https://www.defenceonline.co.uk/2024/08/23/growth-in-military-patents-reveals-shift-to-non-traditional-technologies>.

сягу військових патентів відображає зростання світового попиту на оборонні технології через триваючу геополітичну нестабільність, включаючи війни в секторі Газа та в Україні. Уряди по всьому світу збільшили оборонні бюджети, і багато хто інвестує у розробку проривних технологій, які можуть дати їм військову перевагу. Так, кількість секретних патентів «національної безпеки», поданих у Великій Британії та які вважаються урядом критично важливими для оборони країни, збільшилася на 36 % — з 45 у 2021 р. до 61 у 2022 р., згідно з дослідженням Mathys and Squire, провідної юридичної фірми в галузі інтелектуальної власності (ІВ). Остання цифра є найбільшою кількістю патентів з національної безпеки, поданих з 2018 року¹⁶⁴.

Зазначимо, що спеціальні закони про секретні винаходи діють лише в США (1951 р.), Данії (1978 р.), Киргизькій Республіці (2006 р.) та Республіці Таджикистан (2010 р.). В більшості країн світу регулювання відносин у сфері секретних винаходів здійснюється нормами патентних законів або законодавства з промислової та інтелектуальної власності. Тому важливим є вивчення особливостей проведення експертизи заявок на секретні винаходи в різних юрисдикціях, стану та тенденцій у цій сфері.

Проблемам патентного права, правового регулювання винаходів присвячені монографічні дослідження Г. Андрощука, Ю. Бошицького, Г. Вороніна, Ю. Капіци, Р. Кіріна, П. Крайнева, Л. Работягової, В. Хоменко, М. Яшарової. Вагомим внеском у дослідження економіко-правових проблем розвитку винахідницької діяльності у наукових установах, закладах вищої освіти є монографічне дослідження «Винахідницька діяльність у наукових установах», підготовлене науковцями Центру досліджень інтелектуальної власності та трансферу технологій НАН України під редакцією д.ю.н. Ю. М. Капіци¹⁶⁵. Окремі аспекти патентного права, експертизи винаходів та секретних винаходів досліджували О. Васильєв, М. Вербенський, О. Гургула, Р. Еннан, Г. Остапенко, А. Ромашко, Л. Тарасенко, О. Чомахашвілі, С. Филь та ін. Однак практика застосування норм та аналіз останніх змін, що відбулися в патентному праві, регулюванні секретних вина-

¹⁶⁴ Filings of secret 'National Security' patents increase 36 % in a year amid military tech developments. URL: <https://patentlawyermagazine.com/filings-of-secret-national-security-patents-increase-36-in-a-year-amid-military-tech-developments>.

¹⁶⁵ Винахідницька діяльність у наукових установах / За ред. Ю. М. Капіци; кол. авторів: Ю. М. Капіца, Т. Г. Коско, Д. С. Махновський, І. І. Хоменко, Н. І. Аралова, М. П. Туров: Наук.-практ. вид. К.: Логос, 2021. 455 с.

ходів, експертизі заявок та проблемні питання у цій сфері вивчені недостатньо.

Метою цього дослідження є аналіз стану та тенденцій патентної активності в оборонному секторі, правового регулювання та особливостей експертизи секретних винаходів в різних юрисдикціях, проблемних питань у цій сфері, вироблення пропозицій для України.

Нині у світі склалися і існують три системи патентної експертизи: явочна (реєстраційна), перевірочна (дослідницька) і відтермінована (відкладена)¹⁶⁶. У першому випадку патентна заявка автоматично приймається для проведення експертизи на підставі дати публікації, залежно від дати подання або дати пріоритету. Ізраїль і США — яскраві приклади юрисдикцій з реєстраційною експертизою. У другому — патентна заявка зазвичай приймається для проведення експертизи на підставі дати, в яку подано запит на експертизу. Багато юрисдикцій, включаючи Європейське патентне відомство (ЄПВ), Китай, Японію і Південну Корею, передбачають відкладену систему експертизи, в якій встановлено явно позначений крайній термін для подання запиту на експертизу. Цей крайній термін часто становить від трьох до п'яти років з дати подання заявки, дати пріоритету або дати подання міжнародної заявки (в залежності від обставин). В пострадянських країнах патентоспроможність винаходу, віднесеного до секретних визначається так само, як і патентоспроможність винаходу звичайного. Але пошук у базах експертами проводиться також серед секретних винаходів, запатентованих в РФ, та секретних винаходів, на які видано авторські свідоцтва СРСР, якщо для них встановлено ступінь секретності не вище, ніж ступінь секретності винаходу, новизна якого встановлюється. Не всі секретні винаходи містять державну таємницю, але всі винаходи із державною таємницею — секретні. Різниця лише у мірі секретності. Будь-які відомості можуть засекречуватися, так і розсекречуватися. Останній варіант можливий у випадках, якщо: держава бере на себе міжнародні зобов'язання щодо обміну відомостями, що становлять державну таємницю, у відкритому режимі; виникає недоцільність подальшого захисту відомостей, що містять державну таємницю, у зв'язку з істотною зміною обставин. Наслідки визнання патентоспроможності секретного винаходу та його реє-

¹⁶⁶ Андрощук Г. А. Работягова Л. И. Патентное право: правовая охрана изобретений. Учебное пособие. К. МАУП. 2001. 232 с.

страції аналогічні наслідкам звичайної реєстрації. За власником патенту закріплюється виключне право на винахід, яке він може надати для використання або передати іншим особам. Проте все це має здійснюватися згідно з нормами законодавства про державну таємницю та патентного законодавства. Наше дослідження базуватиметься на аналізі показників та правової бази IP5 — найбільших відомств ІВ. Нині IP5 контролює 91 % активних патентів в світі. П'ять відомств ІВ (IP5) — це назва форуму п'яти найбільших у світі відомств ІВ (Європейське патентне відомство (ЄПВ), Патентне відомство Японії (JPO), Корейське відомство ІВ (KIPO), Національне відомство ІВ Китаю (CNIPA), Відомство з патентів і торгових марок США (USPTO), створеного для *підвищення ефективності процесу експертизи винаходів* у всьому світі. Ці п'ять відомств IP5 спільно обробляють близько 90 % світових патентних заявок і здійснює 95 % всієї роботи, що виконується в рамках Договору про патентну кооперацію (РСТ). Провідні офіси визна чили своє бачення співпраці IP5¹⁶⁷ так: створення сталого майбутнього шляхом сприяння інноваціям та економічному зростанню за допомогою інклюзивної та доступної патентної системи; сприяння патентному захисту за допомогою гармонізації практик та процедур, високоякісних та своєчасних результатів пошуку та експертизи, розподілу роботи та доступу до патентної інформації, а також досягнення ефективного, економічно вигідного та зручного для користувача міжнародного патентного ландшафту. Діяльність IP5 має прямі вигоди для компаній та винахідників по всьому світу. Співпраця допомагає офісам IP5 покращити свої послуги та зробити доступ до патентної системи простою та юридично визначеною для новаторів з усіх їхніх регіонів. Аналіз динаміки патентних заявок та виданих патентів у відомствах IP5 у період з 2013 по 2023 рік свідчить про значні зрушення у глобальному інноваційному ландшафті. Загальна кількість патентних заявок зросла на 2,9 %, збільшившись з приблизно 2,2 млн у 2013 р. до 3,0 млн у 2023 р. Домінуючим гравцем стало CNIPA (Китай), кількість заявок якого різко зросла з 2013 по 2023 рік. Цей сплеск заявок дозволив різко збільшити частку CNIPA у кількості заявок. ВПТЗ США та ЯПВ (Японія) зіткнулися зі стабільністю кількості заявок з невеликим зниженням їх глобальної частки. У KIPO спостерігалось помірне зростання кількості заявок, тоді як у ЄПВ — невелике зниження

¹⁶⁷ About IP5 co-operation. URL. <https://www.fiveipoffices.org/about>.

частки у кількості заявок, попри стабільне число заявок. Однією з проблем міжнародної гармонізації патентного права, що становлять особливий інтерес у предметі дослідження, є «конфліктуючі заявки», які називаються у професійних колах «*секретним попереднім рівнем техніки*». Конфліктуюча заявка — це патентна заявка, що має дату подання (або дату пріоритету) більш ранню, ніж у заявки або патенту, що розглядається, але яка була опублікована пізніше. Майже у всіх країнах світу патентна заявка публікується лише через 18 місяців з дати подання або у випадку, коли пріоритет було заявлено з дати пріоритету. Це порушує питання про те, як система повинна обробляти другу заявку, яку подано після подання першої патентної заявки, але до публікації першої заявки. Така ситуація відома як «секретний» попередній рівень техніки, оскільки, як правило, заявник другої заявки не може дізнатися, що існує перша (неопублікована) заявка. Спроби досягти міжнародного консенсусу щодо розгляду конфліктуючих заявок досі не мали успіху. Попри те, що в рамках Договору про патентне право (Patent Law Treaty) робилися кроки щодо гармонізації правил щодо секретного відомого рівня техніки, переговори з 2006 р. зайшли в глухий кут¹⁶⁸. Отож, видається, що найближчим часом немає перспектив щодо гармонізації законодавства в цьому аспекті. Для будь-якого винаходу завжди існуватиме попередній рівень техніки. Як зазначив відомий федеральний суддя: «Тільки Бог творить із нічого. Людина має працювати зі старими елементами»¹⁶⁹. Патентоспроможність залежить від існування попереднього рівня техніки. Натомість патентоспроможність винаходу залежить від того, наскільки він відрізняється від попереднього рівня техніки. У Керівництві ОЕСР з патентної статистики сказано: «У кожному патенті перераховується попередній рівень технології, що відноситься до винаходу. Рівень технології визначає межі того, що є суспільним надбанням і на що заявник має право згідно з формулою винаходу. Цитовані (патентні та непатентні) посилання допомагають визначити формулу патенту та його конкретні види використання та застосування»¹⁷⁰. Згідно зі звичайними правилами попереднього рівня техніки, лише публічні розкриття ін-

¹⁶⁸ Anton Baker Secret prior art: a trap for the unwary? URL: <https://www.dyoung.com/en/knowledgebank/articles/secret-prior-art>.

¹⁶⁹ Michael K. Henry What is prior art? URL: <https://henry.law/blog/what-is-prior-art>.

¹⁷⁰ Керівництво ОЕСР з патентної статистики. URL: <https://dnrb.gov.ua/wp-content/uploads/2023/11/OECD-Patent-Statistics-Manual-ukr.pdf>.

формації можуть бути процитовані проти заявки. Оскільки першу заявку ще не опубліковано, вона зазвичай не може бути процитована проти другої заявки. Однак, якщо перша заявка не може бути процитована проти другої заявки, це може призвести до небажаного результату, коли обидві заявки можуть бути видані з того самого предмету, так що заявник одного з виданих патентів може перешкодити іншому використовувати винахід і виходу його на ринок. Важливим також є поняття «*секретне використання*». Воно стосується використання винаходу, що зберігається в таємниці і є недоступним для громадськості. Так в американському Посібнику з процедури патентної експертизи (МРЕР) 2152.02(c) зазначено: «Приватне використання або продаж винаходу винахідником не є попереднім рівнем техніки згідно з AIA 35 USC 102(a)(1), якщо воно не було загальнодоступним». Це означає, що якщо винахідник використовує свій винахід таким чином, що зберігає його секретність, таке використання не вважається публічним використанням і не впливає на патентоспроможність винаходу. Однак важливо відзначити, що секретне комерційне використання винахідником протягом більше одного року до подачі заявки на патент може, як і раніше, впливати на патентоспроможність відповідно до заборони на продаж 35 USC 102(b)¹⁷¹.

Аналіз «секретного рівня техніки» серед країн ІР5. Хоча основна концепція «секретного попереднього рівня техніки» є загальною для всіх країн, деталі її вимог дещо відрізняються від країни до країни. Нижче наведемо порівняння «секретного рівня техніки» в країнах ІР5, Японії, США, ЄС (ЕРС), Китаї та Кореї, щоб зрозуміти подібності та відмінності «секретного рівня техніки» між країнами. **Ідентичність винаходів між ранніми та пізнішими заявками. Необхідно: ЕРС, Японія, Китай, Корея**¹⁷². Для того, щоб цитуватися як секретний рівень техніки в цих країнах, винахід, розкритий в описі або кресленнях попередньої заявки, має бути ідентичним винаходу, заявленому в пізнішій заявці. У ЕРС вимагається дослівна ідентичність обох винаходів між попередньою та пізнішою заявками. А саме, лише якщо заявлений винахід пізнішої заявки фотографічно ідентич-

¹⁷¹ What constitutes “secret use” in patent law? URL: <https://blueironip.com/ufaqs/what-constitutes-secret-use-in-patent-law>.

¹⁷² Comparative Report “Secret Prior Art” among IP5 Countries. URL: https://en.aigipat.com/patent/articles/detail_152.html.

ний розкритому винаходу попередньої заявки, попередня заявка може становити «секретний рівень техніки» (фотографічна новизна — Photographic Novelty). Отож, навіть якщо вашу заявку відхилено через секретний рівень техніки, ви можете відносно легко подолати відхилення, змінивши заявлений винахід, щоб він не був фотографічно ідентичним секретному рівню техніки. У Японії, Китаї та Кореї буквальна ідентичність обох винаходів не обов'язково потрібна. Якщо заявлений винахід у пізнішій заявці по суті ідентичний розкритому винаходу в попередній заявці, пізнішу заявку можна відхилити (збільшена новизна — Enlarged Novelty). Це означає, що трохи важче подолати неприйняття «секретного рівня техніки», ніж у випадку з ЕРС. **Не потрібно: США.** У США пізніша заявка може бути відхилена замість попередньої, навіть якщо заявлений винахід у пізнішій заявці НЕ ідентичний розкритому винаходу в попередній заявці. Якщо заявленому винаходу пізнішої заявки бракує очевидності порівняно з розкритим винаходом попередньої заявки, пізнішу заявку можна відхилити. Іншими словами, пізніша заявка підлягає оцінці як на новизну, так і на очевидність у США, що ускладнює подолання неприйняття секретного рівня техніки, ніж у випадках інших країн. **Виняток із секретного попереднього рівня техніки тих самих заявників/винахідників. Так: Японія, Корея та США.** У цих країнах, якщо обидва заявники або винахідники є одними і тими самими між попередньою та пізнішою заявками, попередня заявка НЕ кваліфікується як секретний попередній рівень техніки (без самоколізії — Non-Self-Collision). У разі, якщо заявників або винахідників декілька, цей виняток можна застосувати, лише якщо всі заявники або винахідники обох заявок однакові. **Ні: ЕРС і Китай.** У ЕРС та Китаї немає винятків щодо секретного попереднього рівня техніки тих самих заявників/винахідників. Тому, навіть якщо обидва заявники/винахідники є однаковими у попередній і пізнішій заявках, пізню заявку може бути відхилено через секретний рівень техніки (самозіткнення — Self-Collision). На Рис. 1 дається порівняльна таблиця «секретного рівня техніки» у відомствах ІР5.

Ідентичність обох винаходів (Identicalness of both inventions)	Потрібно (Required)		Не вимага- ється (Not re- quired)
	Фотографічна новизна (Photographic novelty)	Збільшена новизна (Enlarged nov- elty)	Новизна і очевидність (Novelty and ob- viousness)
	EPC	JP, KR, CN	USA
	Легко (Easy) < - - - - - > Важко (Difficult) Труднощі для подолання (Difficulty to overcome)		
Виняток тих самих заявників/вина- хідників (Exception by same appli- cants/inventors)	Так (Yes) Несамозіткнення (Non-self-collision)		Ні (No) Самозіткнення (Self-collision)
	JP, KR, USA		EPC, CN

Рис. 1. Порівняльна таблиця «секретного рівня техніки» “Secret Prior Art” у відомствах IP5¹⁷³

На відміну від EPC або Китаю, в Японії існує виняток щодо секретного попереднього рівня техніки тих самих заявників/винахідників. Таким чином, оскільки заявники/винахідники однакові для попередньої та пізньої заявки, самозіткнення в Японії не відбувається. Однак слід звернути увагу на те, що всі заявники/винахідники повинні бути абсолютно однаковими в двох заявках. У разі, якщо ви подали попередню заявку як спільну заявку, але ви подали пізнішу заявку самостійно, ваша пізніша заявка буде відхилена вашою попередньою заявкою як секретний рівень техніки.

Розглянемо особливості експертизи секретних винаходів у відомствах IP5. США. Закон про секретність винаходів 1951 р. зробив патентну секретність постійною, хоча наказ про заборону будь-якого винаходу має відновлюватися щороку, за винятком періодів оголошеної війни чи надзвичайного стану в країні. Згідно закону оборонні відомства надають патентному відомству засекречений список чутливих технологій у формі «Списку огляду категорій патентної безпеки» (PSCRL). Рішення про

¹⁷³ Comparative Report “Secret Prior Art” among IP5 Countries. URL: https://en.aigipat.com/patent/articles/detail_152.html.

класифікацію нових винаходів відповідно до цього закону приймається «оборонними відомствами», як визначено Президентом. До цих агентств належать армія, флот, військово-повітряні сили, Агентство національної безпеки, Міністерство енергетики, Міністерство внутрішньої безпеки, НАСА, і навіть Міністерство юстиції. Якщо урядовці визначають, що ідея та винахід можуть становити загрозу, вони можуть бути обмежені від громадськості за допомогою наказу про секретність. Будь-яке федеральне урядове агентство, а не тільки ті, що пов'язані з військовою та розвідувальною спільнотою, може вимагати обмеження будь-якого патенту відповідно до Закону про секретність винаходів, якщо це агентство саме має право класифікувати дані як обмежені. Закон про секретність винаходів, кодифікований у 35 USC §§ 181–188, передбачає розгляд патентних заявок, розкриття або публікація яких може завдати шкоди національній безпеці. Міжвідомчий процес починається з того, що Патентне відомство США (USPTO) перевіряє заявки на винаходи, які можуть мати прямі чи потенційні наслідки для національної безпеки у разі їх публікації. До рецензентів USG входять DoD, Міністерство енергетики (DOE) та будь-яке агентство, призначене президентом як оборонне агентство. Якщо одним із рецензентів рекомендовано застосувати наказ про секретність, Комісар з патентів повинен розпорядитися, щоб винахід зберігався в секреті. На підставі цієї рекомендації Управління Комісара з патентів накладає наказ про секретність, який запобігає розкриттю та публікації заявки та зупиняє видачу патенту. USPTO подає заявки на патенти до DTSA для розгляду в DoD. DTSA управляє електронним поданням заявок на патенти до служб та оборонних агентств за допомогою веб-системи управління справами, системи розгляду патентних заявок DoD (DPARS). Після того, як служби та оборонні агенції завершать розгляд заявок, DTSA надає колективні рекомендації DoD в USPTO.

Щороку десятки тисяч винаходів та патентних заявок перевіряються вручну, щоб вирішити, чи слід дозволити їх публікацію, чи приховати від громадськості. Станом на 1997 р. повідомлялося, що *від 5 до 10 % усіх патентів*, які американські військові розглядають відповідно до ISA, *підпадають під дію наказів про секретність*. У період з 2013 по 2017 рік у середньому 117 нових винаходів за рік обмежувалися наказами про секретність, а скасовувалося в середньому 25 наказів на рік. У 2017 р. Федерація американських учених повідомила, що 5784 патенти були обме-

жені наказами про секретність¹⁷⁴. Станом на 2018 р. під дію наказів про секретність потрапило 5792 унікальних патентів. У період з 2012 по 2020 рік USPTO розпочало розслідування щодо розширення застосування Закону про секретність винаходів, щоб краще враховувати економічні наслідки нових винаходів для американських ринків, якщо ці нові ідеї можуть завдати шкоди існуючим галузям. Спроби протягом 2020 р. розширити сферу дії Закону про секретність винаходів у Конгресі не мали успіху через лобіювання з боку таких груп, як Американська асоціація юристів. В інтересах національної безпеки уряд США встановив *обмеження на експорт технічної інформації*. Тому перед поданням заявки на патент в іноземній країні вимагається дозвіл Уповноваженого з патентів відповідно до 35 USC 184, якщо винахід було створено в США. Існує два способи одержання дозволу на подання заявки за кордон: (і) може бути подана петиція на одержання іноземної ліцензії на подання заявки або (ii) заявник може зачекати шість місяців після подання заявки в USPTO, і в цей час ліцензії на цей предмет більше не вимагається, якщо не накладено наказ про секретність. Санкції за порушення включають втрату патентних прав в США на додаток до можливого штрафу або тюремного ув'язнення.

Іноземні патентні заявки з охороною таємниці. США уклали двосторонні та багатосторонні угоди з країнами про взаємну подачу секретних патентних заявок та/або патентних заявок із наказами про секретність. Основна багатостороння угода, *Угода НАТО про взаємну охорону таємниці винаходів*, що стосується оборони та щодо яких були подані заявки на отримання патентів, *дозволяє подавати патентні заявки з наказами про секретність*, подані в одній країні НАТО, у США, і навпаки, і дозволяє автоматичні взаємні накази секретності. DTSA встановила та підтримує дипломатичні канали в посольствах США в деяких країнах для виконання вимог Угоди НАТО. Ця Угода надає *можливості для обміну секретними винаходами* та дозволяє здійснювати міжнародне співробітництво у галузі досліджень та розробок у галузі оборонних технологій.

Європейське патентне відомство (ЄПВ). ЄПВ є виконавчим органом Європейської патентної організації, яка об'єднує тридцять дев'ять країн-членів і здійснює свою діяльність зі штаб-

¹⁷⁴ Invention Secrecy Act URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Invention_Secrecy_Act.

квартири в Мюнхені з філіями в Гаазі, Берліні та Відні. ЄПВ є центральною установою патентної охорони в Європі, пропонуючи оптимізований процес подання заявок та видачі патентів у державах-членах. У 2022 р. ЄПВ продовжило свою місію щодо сприяння інноваціям та економічному зростанню, опрацювавши близько 193 460 патентних заявок, що на 2,5 % більше, ніж у попередньому році. До основних досягнень належать *удосконалення процесів пошуку та експертизи*, при цьому своєчасність пошуку становить у середньому 4,9 місяця, а 79 % заявок на видачу грантів було видано протягом 36 місяців. ЄПВ також *запровадило нові цифрові інструменти*, у т. ч. MyEPO Portfolio для подання процедурних заявок та нову платформу для централізованої оплати мит¹⁷⁵. Оновлені керівні принципи з експертизи у ЄПВ, що набули чинності 1 березня 2024 р., включають *суттєві зміни* патентоспроможності інновацій у *галузі штучного інтелекту* (ШІ). Ці зміни вплинуть на розгляд усіх патентних заявок у ЄПВ у майбутньому. Керівні принципи демонструють подальшу ворожість до патентоспроможності технологій ШІ в тому, що і без того є однією з найжорсткіших юрисдикцій у світі для цієї найважливішої технології. З червня 2023 р. в Євросоюзі запрацювала нова єдина (унітарна) патентна система, яка оптимізує процедуру отримання патенту в Європі та покликана полегшити захист патентних прав на території ЄС для винахідників та інноваційних компаній. Якщо коротко, то це єдиний патент для країн ЄС, який можна отримати за результатами патентування через ЄПВ.

Китай. Положення китайського патентного законодавства щодо іноземних патентних заявок на винаходи перейшли від «зобов'язання спочатку подати заявку в Китаї» (1984 р.) до «зобов'язання запитувати експертизу конфіденційності» (2008 р.). Були передбачені також штрафні санкції, згідно з якими патентні права не можуть бути надані в Китаї, якщо іноземна патентна заявка була подана без *експертизи конфіденційності*. Китайський еквівалент ліцензії США на подання іноземних заявок *називається перевіркою конфіденційності при поданні іноземних заявок*. Вперше це правило було закріплене у третій поправці до Патентного закону Китаю від 2008 року. Відповідно

¹⁷⁵ Where Are the IP5's Investing? Mapping the IP5's Expenditure Landscape. URL: <https://www.readipwave.com/where-are-the-ip5s-investing-mapping-the-ip5s-investment-landscape-2>.

до ст. 19 Патентного закону (раніше ст. 20) (Patent Law of the People's Republic of China), якщо іноземна заявка має бути подана на винахід, зроблений у Китаї, заявник повинен заздалегідь подати запит на проведення перевірки конфіденційності (Request for Confidentiality Examination of a Patent Application to be Filed Abroad) у Відомстві з інтелектуальної власності Китаю (CNIPA). CNIPA визначить, чи зачіпає винахід (термін «винахід» включає і корисні моделі) національну безпеку та життєво важливий інтерес, який необхідно зберігати конфіденційним. Однак, подання заявки на винахід у Китаї не призводить до автоматичної відповіді патентного відомства про право на подання іноземних заявок (на відміну від США, де відбувається автоматичне надання іноземної ліцензії на подання заявки). Натомість заявники повинні прямо запитати перевірку на конфіденційність, якщо вони мають намір подавати заявку за кордоном. Єдиним винятком є подання заявки РСТ через CNIPA як одержуюче відомство. У цьому випадку запит на проведення перевірки на конфіденційність включається до документів заявки РСТ, тому заявнику не потрібно буде окремо вимагати перевірку на конфіденційність. Китайський еквівалент іноземної ліцензії на подання заявки надається, коли видається повідомлення про проходження допуску, в якому вказується, що винахід не торкається національної безпеки або життєво важливих інтересів і має дозвіл на подання заявки в зарубіжній країні. Отримання дозволу на нову заяву зазвичай займає близько 2–4 тижнів. Якщо початкова заява вже є у Китаї, отримання такого дозволу займає лише кілька днів. З іншого боку, якщо після подальшої перевірки експерт вважає, що винахід включає об'єкт, який повинен бути конфіденційним, буде видано повідомлення про збереження секретності¹⁷⁶. Середній термін розгляду заявок на винаходи скоротився до 16,5 місяців, а важливі винаходи були розглянуті протягом 13 місяців. CNIPA запровадила нову інтелектуальну систему патентної експертизи, де понад 99 % заявок на патенти та товарні знаки подаються в електронному вигляді. Задоволеність користувачів якістю патентної експертизи залишалася високою та становила 85,7 %, підтримуючи задовільний рівень протягом 13 років поспіль.

¹⁷⁶ Андрощук Г. О. Іноземна ліцензія на подання заявки за кордоном на винахід, створений в Китаї. *Актуальні проблеми інтелектуального, інформаційного, ІТ та Інтернет права* : Збірник матеріалів Восьмої всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Львів, 15 травня 2024 року) / [відп. за вип.: Олександра Яворська та ін.]. Львів : Юрид. ф-т Львів. нац. ун-ту ім. І. Франка, 2024. С. 8–14.

Японія. Японське патентне відомство (JPO) зосередилося на досягненні найшвидших та найякісніших патентних експертиз у світі. Середній час розгляду становив 10,1 місяця для First Action Pendency та 14,9 місяця для Total Pendency. JPO запропонувало *прискорені варіанти експертизи*, включаючи *надприскорену систему для високопріоритетних заявок* із середнім часом розгляду 2,3 місяця та 0,6 місяця відповідно. JPO запровадило обмеження на Multi-Multi Claims та оновило свої Посібники та Довідник з експертизи. Реєстр технологій зеленої трансформації (GXTI), запущений у червні 2022 р., каталогізує технології, що сприяють скороченню викидів парникових газів. JPO також покращило поширення інформації та взаємодію з міжнародними користувачами по різних каналах. Нерозголошення патентних заявок та заборона на подання заявок за кордоном з метою національної безпеки. Уряд Японії ухвалив Закон про сприяння економічній безпеці у травні 2022 р., який об'єднав відповідні заходи для цієї мети¹⁷⁷. Одним із заходів є *нова система нерозголошення патентних заявок та заборони іноземних патентних заявок*, які включають винаходи, зроблені в Японії, і які можуть спричинити значний ризик згубного впливу на безпеку країни та її громадян, якщо будуть оприлюднені. Система набула чинності 1 травня 2024 р., вона включає перший (первинний огляд JPO) і другий огляд (огляд безпеки Кабінетом міністрів). В ході первинного огляду JPO перевіряє всі патентні заявки, а потім відправляє: (1) патентні заявки, що включають винаходи, що належать до зазначених галузей технологій; та (2) патентні заявки, для яких заявники *вимагають огляду безпеки*. Під час огляду безпеки Кабмін розглядає чутливість безпеки та промислову дію тощо, а потім вирішує, чи слід робити позначення безпеки чи ні. Коли заявки підлягають позначенню безпеки, на заявників накладаються деякі зобов'язання, включаючи заборону подання іноземних заявок. За порушення зобов'язань *передбачено* такі заходи, як *кримінальне покарання та відхилення патентних заявок*. Нове положення визначає зазначені галузі технологій за Міжнародною патентною класифікацією (МПК). Деякі із зазначених областей технологій визначаються тільки МПК, і патентні заявки, які включають ви-

¹⁷⁷ Koji Sugimura, Takuya Izumi Japan: AI becomes key focus as patent office streamlines prosecution processes. URL: <https://www.iam-media.com/review/the-patent-prosecution-review/2025/article/japan-ai-becomes-key-focus-patent-office-streamlines-prosecution-processes>.

нахід, що підпадає під класифікацію, будуть надіслані посадовій особі Кабміну для перевірки безпеки (наприклад, F41G7/00: Системи управління напрямом для самохідних ракет, G21J1/00: Ядерні вибухові пристрої). Інші зазначені галузі технологій, які включають технології подвійного призначення, визначаються МПК та додатковими вимогами, такими як вони є винаходами для оборони країни або для військового використання іноземними країнами. Одним із прикладів є B64G3/00: Спостереження чи відстеження космічних апаратів. В останньому випадку патентні заявки, які включають винахід, що підпадає під класифікацію та відповідає одній з додаткових вимог, буде надіслано посадовій особі Кабміну для перевірки безпеки. Якщо патентна заявка надсилається до Кабміну після первинного розгляду, заявнику надсилається повідомлення. За даними ЈРО, передбачається, що повідомлення буде надіслано приблизно на 1 % патентних заявок. Хоча кількість таких заявок, мабуть, невелика, оскільки деякі компанії мають досвідні центри в Японії або проводять спільні дослідження з японськими компаніями, заявники можуть захотіти створити новий шлях у робочому процесі для перевірки того, де зроблено винаходи і чи можуть заявки потрапляти у зазначені технологічні галузі, щоб запобігти помилковій подачі іноземних патентних заявок, які можуть спричинити ризик згубного на безпеку країни та її громадян, якщо вони стануть відомі громадськості. Подання патентних заявок, що стосуються зазначених технологічних областей, у зарубіжних країнах заборонено (ст. 78 (1)), *і винахідники можуть подати заявку на попереднє визначення того, чи відносяться їх винаходи до таких технологічних областей, заплативши мито 25 000 єн. (близько 200 доларів США).*

Південна Корея. У 2022 р. КІРО активізувало зусилля щодо підтримки креативної економіки шляхом удосконалення адміністрування прав ІВ. На внутрішньому ринку КІРО зосередилося на покращенні послуг з експертизи та сприяння економічній стійкості за допомогою комплексного створення, використання та захисту ІВ. Значних поліпшень було досягнуто в ефективності експертизи: середній час розгляду становив 14,4 місяці для патентів та корисних моделей, 4,8 місяця для промислових зразків. КІРО опрацювало 556 436 заявок, у т. ч. 90 207 від нерезидентів, і зафіксувало зростання кількості заявок за Договором РСТ на 6,8 %, досягнувши 21 916. Для підвищення ефективності впроваджено такі інновації, як *система патентного пошуку на ос-*

110

нові *III* та прискорений процес експертизи для патентів на напівпровідники, що скорочує час обробки приблизно 2,5 місяців. КІРО провело зустріч із науково-дослідними інститутами для вивчення того, як великі патентні дані можуть підвищити ефективність інвестицій у НДДКР. Було виявлено 173 нові технології у ключових галузях промисловості. Крім того, КІРО підтримало стратегії НДДКР, засновані на ІВ, запровадило законодавчі заходи, такі як Закон про національну передову стратегічну промисловість, та запустило оновлений курс електронного навчання IP Panorama покращивши різні аспекти експертизи, навчання та захисту прав ІВ. В Правилах проведення патентної експертизи КІРО цілий розділ присвячено експертизі заявок, пов'язаних з національною обороною, критеріям класифікації заявки, пов'язаної з національною обороною. Міжнародні патентні класифікації, пов'язані з національною обороною, включають, зокрема, сім класифікацій машин, таких як підводний човен, ракета, броньована машина та ін., чотири хімічні класифікації, включаючи вибухові речовини та детонатори¹⁷⁸.

Пострадянські країни. До особливостей експертного дослідження заявки на видачу патенту на секретний винахід у країнах СНД слід віднести правило, згідно з яким при встановленні новизни секретного винаходу в рівень техніки (*equipment level*) також включаються за умови їхнього раннього пріоритету секретні винаходи, запатентовані в країні, та секретні винаходи, на які видано авторські свідоцтва СРСР, якщо для цих винаходів встановлено ступінь секретності не вище, чим ступінь секретності винаходу, новизна якого встановлюється.

Республіка Таджикистан. Відповідно до ст. 8. Закону Республіки Таджикистан «Про секретні винаходи» від 02.01.2019 р. № 1569 «1. При визначенні правової охорони секретного винаходу застосовуються умови патентоспроможності винаходу, встановлені Законом Республіки Таджикистан «Про винаходи». 2. При визначенні новизни секретного винаходу поряд із відомостями, передбаченими Законом Республіки Таджикистан «Про винаходи», до рівня техніки включаються, за умови їхнього раннього пріоритету: Охоронні документи Республіки Таджикистан на *секретні об'єкти промислової власності*; заяви на видачу охоронних документів на секретні об'єкти промислової власності,

¹⁷⁸Patent Examination Guidelines January 2021Korean Intellectual Property Office.URL: https://www.kipo.go.kr/upload/en/download/Patent_Examination_Guidelines_2021.pdf.

подані в Республіці Таджикистан іншими особами (за винятком відкликаних заявок) (у редакції Закону РТ від 02.01.2019 р. № 1569); відомості, що містять державну таємницю, розкриті в друкованих виданнях та інших джерелах інформації, що стали доступними в Республіці Таджикистан для осіб, які мають доступ до таких відомостей на законній підставі раніше пріоритету заявленого секретного винаходу. 3. При визначенні новизни секретних винаходів, ступінь секретності відомостей, що становлять державну таємницю, що включаються до рівня техніки, не повинна перевищувати ступінь секретності заявленого секретного винаходу¹⁷⁹».

Киргизька Республіка. Відповідно до ст. 6 Закону Киргизької Республіки від 17 березня 2006 р. № 79 «Про секретні винаходи» «При визначенні новизни секретного винаходу поряд із відомостями, передбаченими Патентним законом Киргизької Республіки, на рівень техніки включаються, за умови їхнього раннього пріоритету: *патенти* Киргизької Республіки на секретні *об'єкти промислової власності*; *заявки на видачу патентів на секретні об'єкти промислової власності*, подані в Киргизькій Республіці іншими особами (за винятком відкликаних заявок); відомості, що становлять державні секрети, розкриті у друкованих виданнях та інших джерелах інформації, що стали доступними в Киргизькій Республіці для осіб, які мають доступ до таких відомостей на законній підставі, раніше пріоритету заявленого секретного винаходу. При визначенні новизни секретних винаходів, ступінь секретності відомостей, що становлять державні секрети, що включаються до рівня техніки, що не повинна перевищувати ступінь секретності заявленого секретного винаходу»¹⁸⁰.

Україна. Згідно зі ст. 1 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» винаходом (корисною моделлю) є результат інтелектуальної, творчої діяльності людини в будь-якій сфері технології. Секретним винаходом (секретною корисною моделлю) є винахід (корисна модель), що містить інформацію, віднесену до державної таємниці, права на який засвідчуються патентом на секретний винахід (секретну корисну модель). Від-

¹⁷⁹ Закон Республики Таджикистан «О секретных изобретениях» от 02.01.2019 г. № 1569. URL: http://www.portali-huquqi.tj/publicadliya/view_qonunhoview.php?showdetail=&asosi_id=12041.

¹⁸⁰ Закон Киргизской Республики от 17 марта 2006 года №79 «О секретных изобретениях». URL: https://wipolex-resources-eu-central-1-358922420655.s3.amazonaws.com/edocs/lexdocs/laws/ru/kg/kg298ru_1.pdf.

повідно до ст. 16 цього Закону експертиза заявки на винахід (корисну модель) складається з попередньої експертизи, формальної експертизи та, за заявкою стосовно патенту на винахід (секретний винахід), — кваліфікаційної експертизи і проводиться НОІВ відповідно до цього Закону та правил, встановлених на його основі центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері інтелектуальної власності. Під час проведення попередньої експертизи заявка, яка не містить пропозиції заявника щодо віднесення винаходу (корисної моделі) до державної таємниці, розглядається на предмет наявності в ній відомостей, які можуть бути віднесені згідно із Зводом відомостей, що становлять державну таємницю, до державної таємниці¹⁸¹. За наявності в заяві таких відомостей, а також якщо заявка містить пропозицію заявника про віднесення винаходу (корисної моделі) до державної таємниці, матеріали заявки надсилаються відповідному Державному експерту з питань таємниць (далі — Державний експерт) для прийняття рішення щодо віднесення його до державної таємниці. Державний експерт надсилає своє рішення разом з матеріалами заявки до Національного органу інтелектуальної власності (далі — НОІВ) протягом місяця від дати одержання ним матеріалів заявки. Строк, протягом якого може діяти рішення про віднесення інформації, викладеної у заяві, до державної таємниці, встановлюється Державним експертом з урахуванням ступеня секретності інформації. Якщо Державний експерт прийняв рішення про віднесення заявленого винаходу (корисної моделі) до державної таємниці, він визначає коло осіб, які можуть мати доступ до нього, і все наступне діловодство за заявкою здійснюється у режимі секретності. Про рішення Державного експерта НОІВ повідомляє заявника. Якщо у заяві не було пропозиції заявника про віднесення винаходу (корисної моделі) до державної таємниці, а Державний експерт відніс винахід (корисну модель) до державної таємниці, то заявник, у разі незгоди, може подати до НОІВ мотивоване клопотання про розсекречування матеріалів заявки чи оскаржити рішення до суду.

Варто зазначити, що одноосібні рішення, в силу наявності людського фактора, можуть бути не завжди вірними. У своєму виступі на науково-практичній конференції «Інтелектуальний

¹⁸¹ Про затвердження Зводу відомостей, що становлять державну таємницю: Наказ Служби безпеки України від 12.08.2005 року № 440 (втратив чинність).

потенціал — фундамент майбутнього України та її Збройних Сил» к.т.н., доцент А. С. Ромашко констатувала, що «*секретні винаходи — це мертві винаходи*». Авторка зауважила також, що в системі засекречування є суттєвий недолік — одноосібне прийняття рішення державним експертом з питань таємниць. На це, зокрема, звертав увагу також заступник начальника Управління СБУ О. Семенюк: «... коло відомостей, які мають засекречуватися державою, досить динамічне та безпосередньо залежить від зовнішньополітичної та економічної ситуації в країні». Він зазначив, що функції державного експерта з питань таємниць покладено на 152 посадові особи! У більшості з них відсутні необхідні спеціальні знання у сфері охорони державної таємниці, досвід та навички, необхідні для прийняття виважених рішень щодо віднесення інформації до державної таємниці. «Визначальним критерієм при призначенні осіб на такі посади, є наявність у них не стільки фахових, скільки управлінських здібностей та навичок, активна громадська позиція або партійна приналежність»¹⁸².

Хоча з моменту публікації статті (2016 р.) пройшло чимало часу, у цій сфері мало що змінилось. Натомість досвід зарубіжних країн (США, Японія, Корея, Сполучене Королівство) свідчить, що подібні рішення приймаються не одноосібно, а колегіально із використанням цифрових інструментів і ШІ, досить часто керівниками відомств ІВ за поданням відповідних оборонних відомств.

Відповідно до ст. 7 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» ... 4. Рівень техніки включає всі відомості, які стали загальнодоступними у світі до дати подання заявки до Установи або, якщо заявлено пріоритет, до дати її пріоритету. 5. Рівень техніки включає також зміст будь-якої заявки на видачу в Україні патенту (у т. ч. міжнародної заявки, в якій зазначена Україна) у тій редакції, в якій цю заявку було подано спочатку, за умови, що дата її подання (а якщо заявлено пріоритет, то дата пріоритету) передреє тій даті, яка зазначена у частині четвертій цієї статті, і що вона була опублікована на цю дату чи після цієї дати. Як бачимо, *про секретний рівень техніки тут не згадується*. Лише у Правилах складання, подання та прове-

¹⁸² Семенюк О. Порядок віднесення інформації до державної таємниці: порівняльний аналіз вітчизняного та зарубіжного законодавства, шляхи удосконалення цієї процедури. *Юридична Україна*. 2016. № 3–4. С. 58–64. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/urykr_2016_3-4_11.

дення експертизи заявки на винахід і заявки на корисну модель, затверджених Наказом Мінекономіки України від 9 вересня 2024 р. № 23301, уточнюється, що: 3. Винахід (корисна модель) визнається новим (ною), якщо він (вона) не є частиною рівня техніки. Рівень техніки включає всі відомості, які стали загальнодоступними у світі до дати подання заявки до УКРНОІВІ, а якщо заявлено пріоритет, до дати її пріоритету. При цьому загальнодоступними вважаються відомості, з якими будь-яка заінтересована особа могла ознайомитися до дати подання заявки до УКРНОІВІ, а якщо заявлено пріоритет, до дати її пріоритету, *за умови, що ці відомості не були інформацією з обмеженим доступом (конфіденційною, таємною та службовою інформацією) або комерційною таємницею*¹⁸³. Отже, при проведенні експертизи заявки на винахід *секретні винаходи при визначенні попереднього рівня техніки не враховуються*.

Варто нагадати також, що Кабінет Міністрів України 24 квітня 2019 р. припинив для України дію Угоди про взаємне забезпечення збереження міждержавних таємниць у галузі правової охорони винаходів в рамках Співдружності Незалежних Держав (СНД). Угода регламентувала забезпечення режиму державної таємниці стосовно відомостей про секретні винаходи, створені в колишньому СРСР, а також порядок розсекречування таких даних. Україна підписала цей документ із застереженнями. З Угоди ми вийшли, а *матеріали заявок на видачу секретних винаходів, як це передбачено у застереженні, не відкликали, вони залишились в Роспатенті*¹⁸⁴. Отож існує практична неможливість здійснення патентного дослідження по базі з обмеженим допуском секретних винаходів (корисних моделей).

Щодо прискореної експертизи заявок на винаходи. Хоча положення ч. 3 ст. 6 Закону України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» передбачають першочерговий розгляд заявок на винаходи, що відповідають середньостроковим пріоритетним напрямкам загальнодержавного рівня, ця норма при експертизі заявок тривалий час не виконується. Лише через 12 років вона з'явилася у нових Правилах складання, подання та

¹⁸³ Про затвердження Правил складання, подання та проведення експертизи заявки на винахід і заявки на корисну модель із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства економіки України № 23936 від 20.09.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1411-24#Text>.

¹⁸⁴ Андрощук Г. О. Інститут секретних винаходів як фактор забезпечення національної безпеки. *Наука та наукознавство*. 2020. № 4 (110). С. 24–43. URL: <https://doi.org/10.15407/sofs2020.04.024>.

проведення експертизи заявки на винахід і заявки на корисну модель, затверджених Наказом Міністерства економіки України від 9 вересня 2024 р. № 23301.

Використання ІІІ в експертизі заявок. Впровадження технологій ІІІ у сфері патентної експертизи є світовою тенденцією, спрямованою на підвищення ефективності та прискорення процесів. Провідні патентні відомства, такі як Управління США з патентів та торгових марок (USPTO) та Національний інститут промислової власності Бразилії (INPI), активно використовують ІІІ-рішення для автоматизації рутинних завдань. Застосування ІІІ в цій сфері включає: Прискорений пошук аналогів (*prior art*) у мільйонах патентних та наукових публікацій. Класифікацію та індексацію заявок. Прогнозування можливих заперечень у ході експертизи. Для експертизи секретних винаходів впровадження ІІІ має особливий потенціал. Здатність ІІІ аналізувати величезні масиви структурованих даних може стати інструментом для подолання згаданої проблеми, пов'язаної з обмеженим інформаційним пошуком. ІІІ-система, розроблена для роботи з внутрішніми, закритими, класифікованими базами даних, могла б ефективно проводити експертизу на новизну, не порушуючи режим секретності. Це дозволило б значно підвищити якість патентів на секретні винаходи, забезпечуючи їхній захист та цінність, навіть у разі розсекречення. Застосування ІІІ для експертизи заявок, що стосуються національної безпеки, вимагає не лише технічної готовності, а й ретельного правового та етичного регулювання.

Права та захист інтересів винахідників секретних винаходів. Права володільця патенту на секретний винахід суттєво обмежені. Строк чинності майнових прав на такий винахід дорівнює строку його засекречування, але не може бути довшим за строк чинності патенту на звичайний винахід (20 років). Крім того, володільць патенту може видати ліцензію на використання свого винаходу лише особі, що має відповідний дозвіл доступу до державної таємниці. У випадку, якщо зацікавлена сторона, що має такий дозвіл, не може досягти згоди з патентовласником щодо умов ліцензії, Кабінет Міністрів України має право дозволити її використання в примусовому порядку, але з виплатою «адекватної компенсації відповідно до економічної цінності винаходу». Проте питання «адекватної компенсації» залишається однією з найгостріших проблем українського законодавства. Дослідження показують, що, попри наявність положення про вип-

лату винагороди, чинне законодавство не передбачає компенсації за сам факт засекречування, яке унеможливорює використання винаходу в господарській діяльності. Єдиною компенсацією, прямо передбаченою Законом, є відшкодування витрат за сплату зборів, пов'язаних з патентуванням. Така ситуація створює сильний правовий та економічний дисонанс, оскільки інноватор, що створив цінний для держави продукт, фактично позбавляється можливості отримати дохід від свого винаходу. Ця невизначеність є прямим стимулом для українських винахідників подавати заявки на винаходи, що можуть бути засекречені, безпосередньо за кордоном, що веде до «патентної міграції» та втрати національного інноваційного потенціалу.

Виток технологій. Україні тривалий час здійснюється неконтрольований виток за кордон інноваційних технічних рішень. В обхід ст. 37 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», що передбачає реєстрацію пріоритетної заявки на винахід (корисну модель) в Україні, багато винахідників подають заявки безпосередньо в інші країни, без подачі її в Україні. Так звана «патентна міграція» з України, постійно зростає. Рівень «патентів-втікачів» становить 10–12 % щорічного обсягу патентування. Найбільш активні сектори міграції: медичні препарати, ІТ технології (системи та обладнання), фармакологія. Розширюється географія міграції: російська федерація (51 %), США (11 %), Південна Корея (9 %), Тайвань (3 %), Німеччина (2 %). До групи «патентів-втікачів», як правило, входять найбільш конкурентоздатні винаходи, які потім повертаються в Україну як інноваційні продукти іноземних компаній. Серед запатентованих, наприклад, в росії технічних рішень є і нові зразки озброєння, техніки і технологій подвійного призначення. Серед заявників — порушників переважають юридичні особи (80 %), проте чимало і фізичних осіб (20 %)¹⁸⁵. Неврегульованість цих питань в патентному законодавстві України, безкарність за несанкціонований виток перспективних науково-технічних розробок за кордон (відповідальність за такі дії національним законодавством не передбачена), сприяє витоку технологій, що можуть становити державну таємницю.

¹⁸⁵ Рекомендації слухань у Комітеті Верховної Ради України з питань науки і освіти: «Законодавче забезпечення розвитку Національної інноваційної системи: стан та шляхи вирішення» (15 червня 2016 р.) Ухвалено Рішенням Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти від 6 липня 2016 р., протокол № 46. URL: https://kno.rada.gov.ua/news/Robota_Kom/Zasid_Kom/Rish_Kom/VIII_skl/4_sesiya/74708.html.

Аналіз Зводу відомостей, що становлять державну таємницю. Статті 1.9.2., 4.4.15, 4.4.16, 4.9.10, 4.11.13, 4.11.14 та ін. Зводу відомостей, що використовується при проведенні експертизи заявок, показує, що він передбачає засекречування таких об'єктів ІВ, як наукові відкриття, винаходи, корисні моделі, науково-технічні рішення, які можуть бути використані для потреб оборони держави і мають принципове значення для розробки нових видів озброєння чи військової техніки. Окрема норма (ст. 4.4.15) Зводу передбачає навіть засекречування зовнішнього вигляду, що потенційно може стосуватись такого об'єкта ІВ як промисловий зразок. Промисловий зразок (англ. *industrial design*) — це художньо-конструкторське (дизайнерське) рішення, яке визначає зовнішній вигляд промислового виробу та призначене для задоволення естетичних потреб. Хоча в окремих країнах передбачена можливість засекречування цих об'єктів, ефективність таких дій сумнівна, адже зовнішній вигляд виробу є видимим. Водночас у статтях Зводу щодо експертизи винаходів не передбачена їх прив'язка до класифікації технологій на основі кодів Міжнародної патентної класифікації — МПК (IPC8) та технологій подвійного призначення, як це здійснюється, наприклад, в США, Японії та Кореї. Це ускладнює відбір, класифікацію та проведення експертизи заявок. Крім того в Україні відсутній спеціальний закон про охорону наукових відкриттів та перелік зареєстрованих наукових відкриттів. Згідно ст. 457 ЦК України «науковим відкриттям є встановлення невідомих раніше, але об'єктивно існуючих закономірностей, властивостей та явищ матеріального світу, які вносять докорінні зміни у рівень наукового пізнання». Основні ознаки відкриття це — світова новизна, достовірність (доказовість) та фундаментальність (докорінні зміни в рівні пізнання). Існують три категорії відкриттів: явище, властивість, закономірність. Їх значення для розробки нових видів озброєння чи військової техніки безсумнівне. Ось один з прикладів. Так, зареєстроване ще у 1982 р. наукове відкриття «Властивість шкіри китоподібних активно регулювати гідродинамічний опір плаванню шляхом управління локальною взаємодією шкірного покриву з обтікаючим потоком», що було здійснено В. В. Бабенком, Л. Ф. Козловим (Інститут гідромеханіки АН УРСР) та О. Б. Чернишовим (Інститут гідробіології АН УРСР) у співавторстві з науковцями АН СРСР (диплом № 265)¹⁸⁶ дало можливість

¹⁸⁶ Коско Т.Г. Наукові відкриття вчених Національної академії наук України в 60–80-х рр. XX сторіччя.. URL: <https://inb.dnsgb.com.ua/2018-2/12.pdf>.

розробки штучних поглинаючих покриттів для різкого зниження гідродинамічного опору і вібрацій тіл при русі у воді і в повітрі та використано при конструюванні підводних човнів та саморушних підводних снарядів, відомих як торпеди «Шквал». Оскільки відповідного закону в Україні і досі не прийнято, тому ймовірні наукові відкриття, що здійснені українськими вченими не реєструються та не охороняються державою, а ті, що зареєстровані (42 наукових відкриття), є відомими¹⁸⁷. До того ж *відсутній і офіційний реєстр наукових відкриттів*. У Зводі відсутня згадка та не передбачена можливість засекречування компонування (топографії) інтегральних мікросхем (чипів), які нині є одним з найважливіших об'єктів ІВ, оскільки мають широке застосування у всіх сучасних пристроях мікроелектроніки як військового так і промислового та побутового призначення.

Напівпровідникова промисловість є рушійною силою таких технологічних інновацій як штучний інтелект, електромобілі та автоматизація виробництва, відіграючи вирішальну роль в економічному процвітанні держав та національній безпеці. Тому не дивно, що уряди країн світу розглядають напівпровідники як стратегічні технології. Україна стала одним з головних сучасних світових полігонів випробовування мікротехнологій у військовій справі в реальному часі. Від результатів цих випробувань залежатиме не лише доля України і Європи, але й світу.

Тому Службі безпеки України варто *переглянути Звід відомостей з урахуванням висловлених рекомендацій та світового досвіду у цій сфері*. Необхідно запровадити в Україні досвід США, Японії, Кореї імплементувавши відповідні норми у законодавство з ІВ та Правила складання, подання та проведення експертизи заявки на винахід і заявки на корисну модель. Загалом процедуру формування Зводу відомостей, експертизи щодо віднесення категорій інформації до державної таємниці, ступеню її секретності, прийняття рішень має бути змінено шляхом передачі цих повноважень Раді національної безпеки і оборони України на підставі колегіального розгляду із застосуванням єдиної методики визначення потенційної шкоди охоронюваним державою суспільним інтересам в інформаційній сфері, що може настати внаслідок розголо-

¹⁸⁷ Андрощук Г. А., Бошицкий Ю. Л., Булат Е. А. и др. Научные открытия ученых Украины Киев : Новая идеология, 2004. 111с.

шення відомостей або втрати матеріальних носіїв, що становлять державну таємницю¹⁸⁸.

Щодо доступності даних про секретні винаходи. НДІ інтелектуальної власності НАПрУкраїни здійснює наукову діяльність з урахуванням реалій та викликів сьогодення. Зокрема, працівники та аспіранти досліджують розвиток обороноздатності держави, системи національної безпеки з огляду захисту прав ІВ. Важливе місце у цьому контексті займають секретні винаходи. З початку повномасштабного російського вторгнення інтерес зарубіжної та вітчизняної наукової спільноти до інституту секретних винаходів в Україні зріс, науковці здійснюють дослідницьку діяльність, що виражається у появі наукових статей, доповідей на міжнародних науково — практичних конференціях, семінарах, законодавчих пропозиціях. В Україні, на відміну від країни-агресора, не було захищено дисертацій з проблематики правової охорони секретних винаходів. В інституті здійснюється комплексне дослідження інституту секретних винаходів та їх значення для національної безпеки. Аналіз відкритих даних, наукових праць дослідників свідчить про відсутність оприлюднених даних щодо секретних винаходів в Україні. На запит до НОІВІ від 18.04.2024 р. за № ЗІ/128-24 щодо їх кількості було отримано відповідь «достатня». Відсутність інформації становить певну проблему для осіб, що приймають рішення, оскільки керівники, науковці та практики не мають практичної змоги осмислити рівень винахідницької діяльності щодо секретних винаходів, їх розсекречування та використання, що гальмує процес прийняття управлінських рішень, призводить до зменшення практичного значення дослідження. Водночас, розкриття інформації щодо чисельності секретних винаходів в Україні та їх розсекречування не обмежено Зводом відомостей, що становлять державну таємницю, та жодним чином навіть теоретично не може завдати шкоди інтересам національної безпеки. Взагалі зазначена інформація є загальнодоступною у провідних державах світу. Так, станом на 2024 рік загальна кількість чинних наказів про збереження секретності (що стосуються секретних винаходів) у США становить 6471, відома і динаміка за попередні роки: 2020 рік — 5915, 2021 рік — 5976, 2022 рік — 6057, 2023 рік — 6155. Більше

¹⁸⁸ Оцінювання шкоди національній безпеці України у разі витоку державної таємниці : монографія / О. Г. Корченко, О. Є. Архипов, Ю. О. Дрейс. К.: наук.-вид. центр НА СБ України, 2014. 332 с.: <https://core.ac.uk/download/pdf/286628674.pdf>.

того, Федерація американських вчених отримала Список перегляду категорій патентної безпеки (англ. Patent security category review list) через запит на підставі Закону про свободу інформації, які були розсекречені, з детальним описом категорій тем винаходів та концепцій, які Уряд США засекречує відповідно до Закону про дотримання секретності у винахідництві. У **Великій Британії** кількість секретних патентів «національної безпеки», які вважаються урядом критично важливими для оборони країни, збільшилася на 36 % — з 45 у 2021 році до 61 у 2022 році. В **Китаї** Національне відомство інтелектуальної власності (CNIPA) створює патентний реєстр патентних заявок та патентних прав, у т. ч. розсекречення патентів, що стосуються національної оборони, та конфіденційних патентів (пункт 106 Положення). Тільки у 2017 році Народно-визвольною армією Китаю було розсекречено близько 3000 патентів, щоб підвищити прозорість своїх оборонних планів та адаптуватися до новітніх технологій, доступних у цивільній сфері. CNIPA періодично публікує Патентний вісник, розкриваючи або оголошуючи зміст, серед іншого, і щодо розсекречення патентів, що стосуються національної оборони, та конфіденційних патентів. Положення китайського патентного закону щодо іноземних патентних заявок на винаходи перейшли від «зобов'язання спочатку подати заявку в Китаї» (1984 р.) до «зобов'язання запитувати експертизу конфіденційності» (2008 р.). В **Польщі** починаючи з 2003 року, 594 заявки на винаходи та корисні моделі були розсекречені.

З огляду на викладене, зважаючи на важливе державне значення запитуваної інформації, доцільно оприлюднити відомості щодо кількості секретних винаходів в Україні станом на перше січня 2025 року (у динаміці з 1 січня 1992 року) із зазначенням категорій (галузей) таких винаходів за міжнародною патентною класифікацією (МПК) та динаміки їх розсекречування та використання. Отримання такої інформації дасть можливість здійснити повноцінний аналіз стану винахідницької діяльності щодо секретних винаходів, порівняти відповідні показники з іноземними, запропонувати законодавчі пропозиції щодо покращення експертизи заявок на секретні винаходи із застосуванням цифрових інструментів, переглянути процедуру формування Зводу відомостей, що становлять державну таємницю, ступеню її секретності, роль державних експертів з питань таємниць, запровадити досвід США, Японії, Кореї імплементувавши відповідні норми у законодавство з ІВ та Правила складання, подання

та проведення експертизи заявки на винахід і заявки на корисну модель.

Висновки. Глобальна динаміка росту патентних заявок та різке збільшення обсягу військових патентів відображає зростання світового попиту на оборонні технології і, відповідно, зростання кількості заявок на секретні винаходи, що стосуються національної безпеки.

Зростає роль патентної експертизи заявок на секретні винаходи. Провідні відомства ІВ світу, зокрема країн ІР5, реагують на це внесенням змін до патентного законодавства, переглядом правил проведення експертизи заявок на секретні винаходи із застосуванням цифрових інструментів і ШІ. В Україні варто переглянути процедуру формування Зводу з урахуванням висловлених рекомендацій, запровадити досвід США, Японії, Кореї імплементувавши відповідні норми у законодавство з ІВ та Правила складання, подання та проведення експертизи заявки на винахід і заявки на корисну модель.

Головним висновком дослідження є те, що чинна система недостатньо збалансована. Ключові проблемні аспекти полягають у невизначеності процедури експертизи та відсутності чіткого механізму справедливої компенсації винахідникам. Дискреційні повноваження державних експертів з питань таємниць, хоча й необхідні для оцінки доцільності засекречення, створюють ризики правової невизначеності. Відсутність компенсації за втрачену комерційну вигоду за сам факт засекречення є прямим економічним фактором, що демотивує інноваторів та сприяє «патентній міграції». На основі проведеного аналізу та з урахуванням зарубіжного досвіду, доцільним є впровадження наступних рекомендацій.

Удосконалення законодавчої бази щодо компенсації: Необхідно кодифікувати чіткий та прозорий механізм виплати компенсації за засекречення винаходу. Цей механізм має враховувати не лише відшкодування понесених витрат на подання заявки, а й компенсацію за втрачену комерційну вигоду, що виникла внаслідок обмеження прав. Це дозволить мотивувати винахідників до співпраці з державою та мінімізувати відтік інновацій.

Підвищення процедурної прозорості: Слід розробити та опублікувати деталізовані критерії та процедури для прийняття рішень про засекречення, щоб зменшити суб'єктивні чинники. Це дозволить винахідникам краще прогнозувати результат і планувати свою діяльність.

Розробка стратегії впровадження ІІІ: Штучний інтелект має значний потенціал для вирішення проблеми ефективного проведення експертизи на новизну в умовах режиму секретності. Рекомендується розробити стратегію поетапного впровадження ІІІ, починаючи з менш чутливих сфер, а потім переходячи до роботи з секретними даними. Для цього необхідно створити власну, захищену державну систему ІІІ.

Правове та етичне регулювання ІІІ: Паралельно з технічним впровадженням ІІІ, вкрай важливо розробити правову та етичну рамку, яка гарантуватиме підзвітність, прозорість та безпеку використання алгоритмів. Потрібно встановити чіткі правила щодо відповідальності за помилки ІІІ та забезпечити можливість аудиту алгоритмів, що приймають рішення. Це мінімізує ризики, пов'язані з упередженістю та несанкціонованим розголошенням інформації.

Гармонізація з міжнародними стандартами: Україна має вивчати та запозичувати найкращі практики країн-партнерів (наприклад, США та Великої Британії) щодо регулювання та компенсації. Це сприятиме не лише вдосконаленню внутрішнього законодавства, а й інтеграції України в міжнародну інноваційну спільноту, забезпечуючи захист національних інтересів у сфері інтелектуальної власності.

Підсумовуючи зазначимо, що державна таємниця розглядається як один із найважливіших видів інформації з обмеженим доступом, а розголошення її може призвести до породження нових загроз державній безпеці. Отож, охорона державної таємниці (в т.ч. секретних винаходів) є однією із складових частин загальної системи забезпечення національної безпеки України.

2.5. Захист прав на об'єкти промислової власності в Україні та в Угорщині: порівняльний аналіз та перспективи розвитку

Інтелектуальна власність є одним з найважливіших ресурсів економіки та культури ХХІ століття. Збереження та захист інновацій, результатів застосування креативності та знань є необхідними для суспільства, щоб заохочувати творчу діяльність і забезпечувати чесну конкуренцію. Таким чином захищаються не лише художні твори або наукові винаходи, але й бренди, дизайн-патерни, інші об'єкти промислової власності, які часто становлять найбільш цінні активи компанії.

Регулювання законодавства про інтелектуальну власність, таким чином, отримує особливу увагу в кожній правовій системі. В Угорщині законодавець уточнює детальні правила авторського права, патентного права, захисту торговельних марок та інших форм промислової власності в кількох окремих законах. Оскільки країна є членом Європейського Союзу, національні закони тісно пов'язані зі стандартами ЄС, і вимоги гармонізації європейського права також з'являються в судовій практиці.

Враховуючи євроінтеграційні прагнення України, вважаємо за доцільне проаналізувати основні законодавчі засади охорони та захисту прав інтелектуальної власності в Угорщині, що склалися в процесі вступу цієї країни до Європейського Союзу, та визначити проблемні питання, що очікують на цьому шляху систему охорони прав ІВ в Україні.

Законодавчі засади охорони та захисту прав інтелектуальної власності в Угорщині

Угорське відомство інтелектуальної власності (далі — НІРО або SZTNH) — це центральне урядове відомство, відповідальне за захист інтелектуальної власності, яке було створене у 1896 році на підставі розділу 23 Закону XXXVII від 1895 року про патенти на винаходи¹⁸⁹.

Детальні правила щодо правового статусу, фінансового управління, обов'язків та компетенції НІРО містяться у статтях 115/D–115/L Розділу XIV/C Закону XXXIII від 1995 року про охорону винаходів патентами (далі — «Закон про патенти»), а також у Законі CXXV від 2018 року про державне управління¹⁹⁰.

Міністр культури та інновацій відповідає за законодавчий нагляд за Центральним урядовим офісом відповідно до Додатку до Урядового указу 182/2022 (від 24 травня), виданого Урядом відповідно до його первинних законодавчих повноважень.

Згідно із законом, президента НІРО призначає та звільняє з посади прем'єр-міністр. Трьох віце-президентів призначає та звільняє з посади міністр за пропозицією президента.

НІРО покриває свої операційні витрати з власних доходів; вона самостійно розпоряджається своїми доходами та використовує їх для забезпечення своєї діяльності¹⁹¹.

¹⁸⁹ Hungarian Intellectual Property Office. URL: <https://sztnh.gov.hu/en/home>

¹⁹⁰ Закон Угорщини CXXV від 2018 року. 2018. évi CXXV. Törvény a kormányzati igazgatásról. URL: <https://njt.hu/jogszabaly/2018-125-00-00>

¹⁹¹ Hungarian Intellectual Property Office. URL: <https://sztnh.gov.hu/en/home>

Приєднання до ЄС особливо прискорило розвиток інтелектуальної власності в Угорщині. З розвитком цифрових технологій транскордонні порушення стали дедалі поширенішими, що потребує спільної європейської реакції. Директиви та регламенти ЄС забезпечують більш однорідну основу для держав-членів, в той час як національні законодавці також повинні адаптуватися до цих очікувань. Це представляє постійний виклик як для правоохоронців, так і для учасників ринку.

Метою цього дослідження є представлення регулювання інтелектуальної власності в Угорщині та в Україні, з особливою увагою до законодавства та процедур захисту, а також порівняння їх з правовою системою Європейського Союзу. Під час аналізу розглянемо найважливіші внутрішні закони, механізми виконання та відповідні директиви і регламенти на рівні ЄС. Також спробуємо визначити наскільки угорська та українська правові системи відповідають очікуванням ЄС і де існують відмінності між національним та європейським регулюванням.

Інтелектуальна власність охоплює нематеріальні активи, захищені законом, які створюються в результаті людської творчої діяльності. Метою захисту є заохочення творчості та інновацій, а також захист законних інтересів творців і винахідників, що є необхідною умовою для розвитку економіки та культури кожної країни.

Право інтелектуальної власності в Угорщині можна поділити на дві основні галузі.

Авторське право захищає літературні, наукові та художні твори, включаючи книги, музичні твори, фільми, театральні та танцювальні вистави, живопис, скульптуру, архітектурні твори, твори прикладного мистецтва, а також комп'ютерні програми та бази даних.

Розділ 2, Абзац (2) Закону Угорщини LXXVI про авторське право 1999 року¹⁹² зазначає, що захист авторського права поширюється на всі твори літератури, науки та мистецтва, включаючи літературні, аудіовізуальні, візуальні та прикладні мистецькі твори, а також комп'ютерні програми та бази даних.

Згідно з Розділом 1, Абзацом (3) Закону LXXVI про авторське право 1999 року, захист авторського права виникає з моменту створення твору і не залежить від виконання будь-якої фор-

¹⁹² Закон Угорщини № LXXVI від 1999. évi LXXVI. Törvény a szerzői jogról. URL: <https://www.wipo.int/wipolex/en/legislation/details/22713>

мальної вимоги. Це означає, що роман, музичний твір або програмне забезпечення автоматично користуються захистом, щойно вони створені; окрема реєстрація не потрібна.

Судова практика: У випадках порушення авторських прав правовласник може ініціювати судовий процес, вимагати тимчасових заходів (наприклад, видалення порушуючого контенту) та вимагати відшкодування збитків. У відомій угорській справі суд виявив, що несанкціоноване цифрове копіювання підручника є порушенням і зобов'язав порушника виплатити компенсацію. У інших випадках несанкціоноване завантаження або розповсюдження онлайн-контенту також є порушенням¹⁹³.

Інша основна галузь — це охорона прав на об'єкти **промислової власності**.

Охорона промислової власності в Угорщині охоплює правову охорону винаходів, торговельних марок, дизайнів та географічних зазначень. Її мета полягає в правовій охороні та захисті економічних та технологічних інновацій і відмінних ознак бізнесу, а також у заохоченні творчих та бізнесових інновацій. В Угорщині кожна форма охорони діє відповідно до окремого закону, який детально регулює предмет охорони, права власника та тривалість правової охорони.

Патент — Закон XXXIII 1995 року, Розділ 1:

«Патент забезпечує захист будь-якого нового винаходу, заснованого на винахідницькій діяльності та промисловій придатності».

Винахід не включає, наприклад, відкриття, математичний метод, естетичне творіння, бізнес-план або просту презентацію інформації. Це означає, що захищаються лише винаходи, які є новими та промислово придатними, що забезпечує винахідникам правову впевненість у практичному застосуванні їхніх ідей. Прикладами є патентування нового типу ліків, машини або технічного пристрою.

[3] *Торговельна марка* — Закон XI 1997 року, Розділи 1(1) та (2):

«Будь-який знак, здатний відрізнити товари або послуги від товарів чи послуг інших, може отримати захист торговельної марки»¹⁹⁴.

¹⁹³ Архів судової практики (Верховний Суд Угорщини) — <https://kuria-birosag.hu>.

¹⁹⁴ Закон Угорщини XI 1997. évi XI. Törvény a védjegyek és a földrajzi árujelzők oltalmáról. URL: <http://wipo.int/wipolex/en/legislation/details/22718>.

Прикладами є слова, графіка, логотипи, комбінації кольорів, звуки, рухи, та мультимедійні знаки.

Таким чином, торговельна марка допомагає споживачам ідентифікувати продукт, забезпечує відмінність бренду та підтримує чесну конкуренцію.

Дизайн — Закон Угорщини XLVIII 2001 року — Промислові зразки¹⁹⁵.

Заявка повинна містити зображення дизайну, назву продукту та інші юридичні документи, необхідні для захисту. Дизайн захищає зовнішній вигляд промислових продуктів, наприклад, на основі форми, кольору, текстури або комбінованих елементів. Приклади: меблі, електронні пристрої або упаковка з унікальним дизайном.

Географічне зазначення — Закон XI 1997 року.

Це забезпечує особливу якість або характер продукту, пов'язаного з конкретною географічною територією. Захист гарантує, що лише продукти, вироблені в визначеному регіоні, можуть використовувати це зазначення, зберігаючи репутацію та якість продукту.

Приклади: токайське вино, сир Пальпустай або паприка з Сегеду.

Система захисту промислової власності не лише забезпечує юридичний захист винаходів або брендів, але й функціонує як економічний та інноваційний стимул. Власники отримують ексклюзивні права на використання, продаж та ліцензування захищених творінь, сприяючи розвитку ринку та чесній конкуренції.

Приєднання до ЄС особливо прискорило розвиток інтелектуальної власності в Угорщині. З розвитком цифрових технологій, трансграничні порушення стали дедалі поширенішими, що потребує спільної європейської реакції. Директиви та регламенти ЄС забезпечують більш однорідну основу для держав-членів, в той час як національні законодавці також повинні адаптуватися до цих очікувань. Це представляє постійний виклик як для правоохоронців, так і для учасників ринку.

Захист промислової власності в Угорщині

Захист промислової власності в Угорщині охоплює правовий захист винаходів, товарних знаків, дизайнів та географічних за-

¹⁹⁵ Закон Угорщини XLVIII 2001. évi XLVIII. Törvény a formatervezés minták oltalmáról. URL: <https://www.wipo.int/wipolex/en/legislation/details/22719>.

начень. Мета захисту промислової власності полягає в захисті економічних інновацій, забезпеченні чесної конкуренції та інформуванні споживачів.

Торговельна марка

Торговельні марки регулюються Законом XI 1997 року. Будь-який знак, здатний відрізнити товари або послуги від товарів або послуг інших, може отримати захист торговельної марки. Це включає слова, логотипи, кольорові комбінації, форми та мультимедійні знаки.

Практичні приклади:

Угорські брендові назви та логотипи, наприклад, продукти харчування або предмети одягу .

Судова практика

У випадках порушення прав на торговельну марку правовласник зазвичай вимагає судової заборони та відшкодування збитків. Наприклад, логотип угорської компанії використовувався без дозволу і суд заборонив його використання та присудив відшкодування.

Дизайн

Зовнішній вигляд продукції захищений указом ІМ 19/2001 (XI.29). Захист дизайну охоплює форму, колір , текстуру або комбінацію цих елементів.

Практичні приклади: меблі, електронні пристрої або упаковка з унікальними дизайнами.

Судова практика

У разі несанкціонованого копіювання суд забороняє продаж продукції та визначає компенсацію. Кілька вітчизняних дизайнерів захистили свої дизайни таким чином від великих комерційних мереж.

Географічні зазначення

Географічні зазначення регулюються законом XI 1997 року. Їх мета — забезпечити особливу якість або характер продукції, що виробляється в певній географічній області.

Практичні приклади: токайське вино, паприка з Сегеду.

Судова практика

У разі несанкціонованого використання суд може наказати про вилучення продукції з ринку та відшкодування збитків. В одному випадку компанія маркувала продукт як токайське вино, хоча воно не було вироблено в належному географічному регіоні; суд заборонив продаж цього продукту.

Судова практика та процедури

Угорські суди відіграють ключову роль у забезпеченні прав інтелектуальної власності. У справах про авторське право та промислову власність суд може наказати тимчасові заходи, такі як призупинення продажу порушуючих продуктів, а пізніше визначити розмір збитків.

Практика Верховного Суду є орієнтиром у виконанні, особливо щодо серйозності порушення та інтересів правовласника. НІРО відіграє ключову роль в адмініструванні прав промислової власності, включаючи реєстрацію патентів, товарних знаків, дизайнів та географічних зазначень, а також у попередньому розгляді спорів.

На практиці підприємства та творці можуть захищати свої законні права, забезпечуючи чесну конкуренцію, інформацію для споживачів та підтримуючи інновації.

Забезпечення захисту прав інтелектуальної власності в Угорщині відбувається через два основні канали: адміністративні процедури, що здійснюються НІРО, та цивільні, а в певних випадках — кримінальні судові провадження. Система забезпечує, щоб творці, винахідники та підприємства могли ефективно захищати свої права, а також щоб були доступні ефективні та швидкі засоби правового захисту у випадку порушень.

Процес зазвичай починається з подання заявки або позову правовласником.

Це може бути для реєстрації патенту, торгової марки або дизайну, або для подання позову у випадку порушення. В угорській правовій системі адміністративні процедури отримання захисту чітко відокремлені від цивільних і кримінальних процедур виконання у випадку порушення.

Адміністративні процедури — роль НІРО

Національний офіс інтелектуальної власності (НІРО) відповідає за реєстрацію та адміністрування прав на промислову власність. До його завдань входить реєстрація патентів, торгових марок, дизайнів та географічних зазначень, а також вирішення попередніх спорів, пов'язаних з цими правами.

Під час процесу подання заявки заявник повинен подати форму, що містить детальний опис об'єкта захисту (для патентів — опис і вимоги до винаходу; для торгових марок — знак тощо). НІРО проводить формальну експертизу, а потім публікує заявку. Після публікації є можливість для протилежних сторін

висловити заперечення (процедура заперечення). Наприклад, у заявці на торгову марку інший учасник ринку може заперечити, стверджуючи, що запропонований знак є заплутано схожим на їхню попередню торгову марку.

Якщо особа має зареєстровану торговельну марку або подала заявку на торговельну марку, але не має часу або можливості регулярно перевіряти офіційний журнал Управління інтелектуальної власності Угорщини, вона може розглянути можливість скористатися послугою моніторингу торговельних марок, в рамках якої їй надсилається кожен звіт про пошук, у якому міститься знак, зазначений Клієнтом, таким чином Клієнт буде повідомлений про будь-які наступні заявки на торговельну марку, які можуть суперечити зазначеній заявці на торговельну марку.

Юридична основа адміністративних процедур в основному визначається наступними законами:

- Закон XXXIII 1995 року про патентний захист винаходів.
- Закон XI 1997 року про захист товарних знаків та географічних зазначень.
- Закон XLVIII 2001 року про охорону промислових зразків
- Постанова 19/2001 (XI.29) про захист дизайнів.

Законодавством Угорщини не передбачено існування апеляційного органу НІРО, тому заперечення проти рішення відомства розглядаються комісією експертів, спеціально створеною для кожного такого випадку.

Рішення НІРО можуть бути оскаржені в адміністративному судочинстві, яке розглядається Будапештським метропольним судом. Це забезпечує судовий контроль за адміністративними рішеннями.

Рада експертів з питань промислової власності, що діє при Угорському відомстві інтелектуальної власності, надає висновки з обговорюваних правових питань, що виникають в Угорщині у зв'язку з промисловою власністю, за дорученням або на запит суду.

Цивільні провадження — компетентні суди та відділи.

У разі порушення прав інтелектуальної власності правовласник може ініціювати цивільне провадження.

Юрисдикція суду є такою:

Будапештський метропольний суд має виключну юрисдикцію у справах про патенти, сорти рослин та захист топографій.

Окружні суди (а в Будапешті — районні суди) розглядають справи, такі як спори щодо авторських прав або порушення торговельних марок .

Апеляції розглядаються апеляційними судами, тоді як Верховний Суд (Курія) може переглядати остаточні рішення.

Цивільний процесуальний кодекс містить детальні правила щодо подання позовів, тимчасових заходів, збору доказів та засобів правового захисту¹⁹⁶.

Практичний приклад: угорська фармацевтична компанія подала позов проти конкурента, який продавав продукт, що містив запатентовану активну речовину без дозволу. Будапештський метропольний суд видав тимчасовий захід для призупинення продажу порушеного продукту, а пізніше присудив компенсацію у цій справі.

Процедурні інструменти та засоби

Угорські суди та органи влади мають широкий спектр інструментів для забезпечення прав інтелектуальної власності. Вони спрямовані на запобігання порушенням та компенсацію правовласнику за завдані збитки.

Тимчасові заходи: суд може заборонити порушуючі дії до основного провадження, наприклад, продаж контрафактних товарів.

Збір доказів: помешкання порушника можуть бути перевірені, а документи та носії інформації можуть бути вилучені.

Вилучення та знищення: порушуючі продукти можуть бути конфісковані та знищені.

Компенсація та повернення прибутку: порушник повинен компенсувати фактичні збитки та передати прибутки, отримані внаслідок порушення .

Кримінальні провадження:

У складних випадках — наприклад, розповсюдження великих кількостей підроблених товарів — кримінальна відповідальність може бути встановлена відповідно до Кримінального кодексу¹⁹⁷ (Розділ 388 — порушення прав промислової власності, Розділ 385 — порушення авторських або суміжних прав). Ці інструменти разом забезпечують, що захист інтелектуальної власності є не лише теоретичним, але й ефективно здійснюваним.

¹⁹⁶ Закон Угорщини CXXX 2016. évi CXXX. Törvény a polgári perrendtartásról. URL: <https://njt.hu/jogszabaly/2016-130-00-00>.

¹⁹⁷ Закон C 2012. évi C. Törvény a Büntető Törvénykönyvről. URL: <https://njt.hu/jogszabaly/2012-100-00-00>

Міжнародні зв'язки у судочинстві

Оскільки Угорщина є членом Європейського Союзу, застосування права ЄС часто виникає в судовій практиці. Угорські суди зобов'язані враховувати судову практику Суду Європейського Союзу (СЄУ) і, за необхідності, можуть запитати попереднє рішення.

Наприклад, у захисті товарних знаків суди часто повинні тлумачити положення Регламенту ЄС про товарні знаки (ЄС 2017/1001) та попередні рішення СЄУ.

З моменту вступу до ЄС Угорщина також брала участь у спільних європейських системах захисту, таких як європейський патент, заявку на який можна подати до Європейського патентного відомства (ЕРО) та визнати в Угорщині. У майбутньому система Єдиного патентного суду (UPC) також вплине на угорську правову практику.

Інтелектуальна власність ЄС — основні інструменти, процедури та судова практика.

Система інтелектуальної власності Європейського Союзу за останні десятиліття все більше гармонізується, щоб забезпечити, щоб застосування закону в державах-членах відбувається в рамках єдиних систем. ЄС використовує два основні законодавчі інструменти: директиви, які потребують імплементації в національне законодавство, та регламенти, які безпосередньо застосовуються у всіх державах-членах. Найважливішими сферами є авторське право, захист торговельних марок і дизайну, а також забезпечення прав інтелектуальної власності.

Система має на меті забезпечити, щоб власники інтелектуальної власності — бізнес, творчі автори чи наукові дослідники — могли ефективно захищати свої права на всьому ринку ЄС, в той час як споживачі можуть купувати безпечно та з достовірною інформацією. Система інтелектуальної власності ЄС тісно пов'язана з національними правовими системами: наприклад, в Угорщині НІРО та суди займаються забезпеченням, в той час як ЕUIPO та СЄУ забезпечують гармонізацію та прийняття рішень на рівні ЄС.

Регламенти та директиви — інструменти гармонізації

Інтелектуальна власність ЄС регулюється численними директивами та регламентами, які визначають види порушень, права власників та рамки проваджень:

Директива (ЄС) 2019/790 — Авторське право в цифровому єдиному ринку (DSM): Вводить нові правила щодо відповідальності

онлайн-постачальників контенту та винятків з авторського права. Вона уточнює, в якій мірі платформи повинні контролювати завантажений контент і коли необхідно отримати дозвіл перед використанням.

Регламент (ЄС) 2017/1001 — Торговельна марка ЄС: Уніфікована система торговельних марок ЄС дозволяє єдину реєстрацію для надання правової охорони по всьому ЄС. Регламент уточнює правила подачі заявок на торговельні марки, публікації, заперечення та апеляції.

Директива 2004/48/ЄС — Виконання прав інтелектуальної власності: гармонізує процедури виконання, включаючи тимчасові заходи, збір доказів, компенсацію та припинення несанкціонованого використання.

Регламент (ЄС) № 6/2002 — Спільні дизайни: Регулює захист дизайну в ЄС, розширюючи права власників по всьому ЄС та надаючи детальні правила для подачі, реєстрації та суперечок.

Інституції та процедури на рівні ЄС

У системі ЄС адміністративні та судові процедури базуються на співпраці між національними та європейськими органами:

ЕUIPO (Європейський офіс інтелектуальної власності): EUIPO займається реєстрацією та адмініструванням торговельних марок і дизайнів ЄС, подібно до угорського НІРО. EUIPO перевіряє заявки на формальну та суттєву відповідність, управляє процедурами заперечення та надає можливості для адміністративного вирішення суперечок.

Суд ЄС (Суд Європейського Союзу): національні суди можуть запитувати попередні рішення у Суду ЄС, щоб отримати єдине тлумачення законодавства ЄС.

Рішення Суду ЄС слугують орієнтиром для всіх держав-членів, особливо в питаннях тлумачення виконання та порушень.

Національні суди: від ухвалення тимчасових заходів до ведення судових справ і визначення компенсації, національні суди забезпечують можливість правовласника захищати свої права. Судді відповідають за встановлення порушень, ухвалення рішень про компенсацію, відкликання порушуючих продуктів та забезпечення припинення порушення.

В ЄС захист інтелектуальної власності відбувається на двох рівнях: адміністративному та судовому. Адміністративні процедури EUIPO вимагають описи продуктів та будь-які додаткові до-

кументи. EUIPO перевіряє формальну та суттєву відповідність, наявність попередніх прав та публікує реєстрацію. У випадку конфлікту протилежна сторона може подати заперечення, яке вирішує EUIPO.

Судові процедури: правоволоділець може звернутися до національного суду, якщо його права були порушені. Суд може застосувати тимчасові заходи, якщо це необхідно, наприклад, призупинити продаж порушуючого продукту. Збирання доказів може включати експертні дослідження та ринкові опитування. Суд встановлює порушення і визначає компенсацію, а також припинення протиправної діяльності.

Конкретна справа: L'Oréal проти Bellure (C-324/09)

Ця справа ілюструє роботу системи. L'Oréal подала позов до голландського суду, оскільки Bellure пропонувала імітаційні парфуми, які копіювали аромати L'Oréal без плутанини. Голландський суд запросив попереднє рішення від CJEU, щоб уточнити, чи продаж продуктів «із запахом, схожим на...» є порушенням відповідно до законодавства ЄС про торговельні марки та авторське право.

У 2011 році CJEU постановив, що захист торговельної марки та авторського права може поширюватися на імітаційні продукти, якщо вони ставлять під загрозу репутацію правовласника. Рішення підкреслило, що при тлумаченні законодавства ЄС необхідно враховувати мету порушення (комерційна вигода), відсутність сплутування у споживачами, захист репутації бренду правовласника¹⁹⁸.

Цей приклад демонструє, що забезпечення прав у системі ЄС відбувається не лише на національному рівні, але й через координацію ЄС, де суди та EUIPO діють як взаємопов'язані механізми для забезпечення захисту прав.

Таким чином, система ЄС поєднує адміністративні та судові інструменти, забезпечує гармонізовану правову основу та дозволяє ефективне і своєчасне забезпечення прав.

Системи інтелектуальної власності Європейського Союзу та Угорщини тісно пов'язані. Протягом останніх двох десятиліть гармонізація поступово зростала, і сьогодні більшість основних інституцій функціонують у координації. Повністю гармонізовані області включають захист товарних знаків та дизайну. Регламент

¹⁹⁸ Court of Justice of the European Union — curia. URL: <https://curia.europa.eu>

ЄС про товарні знаки (2017/1001) безпосередньо застосовується у всіх державах-членах, включаючи Угорщину, що забезпечує, що одна реєстрація товарного знака ЄС має силу по всьому ЄС. Аналогічно, Регламент про спільний дизайн (6/2002/ЕС) встановлює єдині правила для захисту дизайну. У цих випадках національні органи (в Угорщині — НІРО) та ЕUIPO діють паралельно, і правовласник може вибрати, чи шукати захист на національному чи європейському рівні.

Однак національні особливості залишаються, особливо в процедурних деталях. В Угорщині правила цивільного процесу, викладені в Цивільному процесуальному кодексі 2016 року (Закон СХХХ 2016 року), можуть дещо відрізнятися від практики в інших державах-членах. Наприклад, в Угорщині Метропольний суд має виключну юрисдикцію над патентними справами, тоді як інші справи промислової власності можуть підпадати під юрисдикцію окружних судів. Регламент на рівні ЄС не уточнює такі деталі, тому застосовується національна процесуальна автономія.

Вплив регламентів і директив також відрізняється. Регламенти ЄС, такі як регуляції щодо товарних знаків або дизайну, безпосередньо застосовуються в Угорщині без додаткового впровадження. Директиви, однак, вимагають транспозиції в національне законодавство. Наприклад, Директива 2004/48/ЄС про захист прав інтелектуальної власності була впроваджена в Угорщині з поправками Закону LXXVII 2009 року. Таким чином, хоча основні принципи є однаковими, можуть існувати незначні відмінності у виконанні в межах угорського законодавства. Практичні наслідки також помітні. Директива DSM (2019/790/ЄС) ввела значні зміни в регулювання цифрових платформ. Угорщина транспонувала ці правила, що робить постачальників послуг обміну контентом в Інтернеті більш суворо відповідальними: вони повинні забезпечити, щоб завантажений контент не порушував авторські права. Це зокрема відображено в зобов'язаннях, що застосовуються до платформ, таких як YouTube або Facebook в Угорщині.

В цілому можна сказати, що угорська правова система загалом відповідає вимогам ЄС, але в певних процедурних питаннях вона зберегла національні особливості. Це дозволяє угорським судам і органам влади гнучко застосовувати правила в межах угорського правового та соціального контексту, залишаючись при цьому послідовними з регуляціями ЄС.

Як Суд Європейського Союзу (СЄУ), так і угорські суди відіграють значну роль у розвитку законодавства про інтелектуальну власність. Судові справи допомагають інтерпретувати законодавство та надають практичні приклади того, як функціонує система.

Угорські суди розглядали численні справи про порушення торговельних марок. Наприклад, у справі перед Апеляційним судом Будапешта вітчизняна компанія використала знак, що вражає очі нагадує логотип міжнародного модного бренду. Суд встановив порушення торговельної марки та наказав вилучити порушуючі продукти з ринку, а також виплатити компенсацію. У рішенні підкреслювалося, що ризик сплутування споживачами є достатнім для встановлення порушення; фактичні збитки не потрібно доводити.

НІРО та зв'язок із судом:

На практиці рішення НІРО (наприклад, відмови у поданні заявок або припинення правової охорони) можуть підлягати судовому перегляду. Це забезпечує відповідність адміністративних рішень судовим тлумаченням та правилам ЄС.

Регулювання інтелектуальної власності в Угорщині та Європейському Союзі тісно пов'язане. Гармонізація просувається, зокрема у сфері торговельних марок та дизайну, хоча певні процедурні деталі зберігають національні характеристики. Судова практика динамічно розвивається як на рівні ЄС, так і в Угорщині, відіграючи важливу роль у практичному тлумаченні правил.

Майбутні рекомендації.

Необхідно подальше прискорення та цифровізація процедур, щоб виконання не затягувалося на роки. Ближче залучення постачальників цифрових послуг та онлайн-платформ може допомогти більш ефективно захищати авторські права. Кампанії з підвищення обізнаності та освіта повинні забезпечити, щоб малі та середні підприємства розуміли переваги захисту інтелектуальної власності. Відповідно, доцільним видається рекомендувати посилення співпраці між НІРО та EUIPO, щоб угорські правовласники могли легше орієнтуватися в можливостях захисту в ЄС.

Загалом можна стверджувати, що регулювання інтелектуальної власності в Угорщині базується на стабільному фундаменті, а членство в ЄС забезпечує інтеграцію національної системи в європейську систему інтелектуальної власності.

Законодавчі засади охорони та захисту прав інтелектуальної власності в Україні

Законодавством України, зокрема спеціальними законами у сфері інтелектуальної власності, визначено поняття та склад державної системи охорони інтелектуальної власності. Так, наприклад, Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» містить наступні дефініції:

«державна система правової охорони інтелектуальної власності — центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері інтелектуальної власності, НОІВ і сукупність наукових, освітніх, інформаційних та інших відповідної спеціалізації державних підприємств, установ, організацій, що належать до сфери управління центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері інтелектуальної власності»¹⁹⁹.

«Національний орган інтелектуальної власності (далі — НОІВ) — державна організація, що входить до державної системи правової охорони інтелектуальної власності, визначена на національному рівні Кабінетом Міністрів України як така, що здійснює повноваження у сфері інтелектуальної власності, визначені цим Законом, іншими законами у сфері інтелектуальної власності, актами центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері інтелектуальної власності, та статутом, і має право представляти Україну в міжнародних та регіональних організаціях». Аналогічні норми містяться і в інших спеціальних законах, що регулюють правовідносини у сфері ІВ.

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2022 року № 943-р визначено, що державна організація «Український національний офіс інтелектуальної власності та інновацій» (далі — ДО УКРНОІВІ) виконує функції Національного органу інтелектуальної власності²⁰⁰.

Метою діяльності Офісу є здійснення повноважень у сфері інтелектуальної власності, визначених законами України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», «Про охорону прав на промислові зразки», «Про охорону прав на знаки для товарів

¹⁹⁹ Про охорону прав на винаходи і корисні моделі: Закон України від 15 грудня 1993 р. № 3687-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3687-12#Text>

²⁰⁰ Деякі питання Національного органу інтелектуальної власності: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2022 р. № 943-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/943-2022-%D1%80#Text>

і послуг», «Про охорону прав на компонування напівпровідникових виробів», «Про правову охорону географічних зазначень», «Про авторське право і суміжні права», іншими законами у сфері інтелектуальної власності, актами Уповноваженого органу управління, та цим Статутом, а також забезпечення стабільного та ефективного функціонування та розвитку державної системи правової охорони інтелектуальної власності та інновацій.

Відповідно до Статуту ДО УКРНОІВІ до делегованих владних повноважень офісу зокрема входить:

- приймання заявок, проведення їх експертизи, прийняття рішень щодо них;
- здійснення державної реєстрації об'єктів права інтелектуальної власності (винаходів, корисних моделей, промислових зразків, торговельних марок (знаків для товарів і послуг), географічних зазначень, компонувань напівпровідникових виробів) та видача охоронних документів (патентів, свідоцтв);
- приймання і розгляд заявок на державну реєстрацію прав автора на твори науки, літератури і мистецтва, а також на реєстрацію договорів, що стосуються прав авторів на твори, здійснення їх реєстрації;
- видача свідоцтв про реєстрацію авторського права на твір;
- визнання прав на об'єкти інтелектуальної власності недійсними повністю або частково у порядку, передбаченому законом;
- опублікування офіційних відомостей про об'єкти інтелектуальної власності та про подані заявки на торговельні марки (знаки для товарів і послуг);
- ведення державних реєстрів у сфері інтелектуальної власності та бази даних заявок на торговельні марки (знаки для товарів і послуг), внесення до них відомостей;
- надання витягів та виписок в електронній та (або) паперовій формі;
- здійснення міжнародного співробітництва у сфері правової охорони інтелектуальної власності і представлення інтересів України із зазначених питань у Всесвітній організації інтелектуальної власності та інших міжнародних організаціях відповідно до законодавства;
- здійснення підготовки, атестації та реєстрації представників у справах інтелектуальної власності (патентних повірених);

- ведення Державного реєстру представників у справах інтелектуальної власності (патентних повірених);
- інформування та надання роз'яснень щодо реалізації державної політики у сфері інтелектуальної власності²⁰¹.

Нижче розглянемо основні положення спеціального законодавства України, що регулюють питання охорони та захисту прав на об'єкти промислової власності.

Патенти

Згідно з Законом України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» правова охорона надається винаходу (корисній моделі), що не суперечить публічному порядку, загальновизнаним принципам моралі та відповідає умовам патентоздатності.

Об'єктом винаходу, правова охорона якому надається згідно з Законом, може бути продукт (пристрій, речовина, штам мікроорганізму, культура клітин рослини і тварини тощо), процес (спосіб).

Об'єктом корисної моделі, правова охорона якій надається згідно з Законом, може бути пристрій або процес (спосіб).

Закон також містить перелік об'єктів, які не можуть охоронятися як винаходи.

Статтею 7 Закону визначено умови патентоздатності винаходу та корисної моделі, а саме: новизна, винахідницький рівень та промислова придатність — для винаходів, новизна та промислова придатність — для корисних моделей.

Як і в більшості країн світу, права на винахід надаються заявнику після проведення експертизи заявки на відповідність умовам надання правової охорони, при цьому процедура фактично включає два етапи: формальну та кваліфікаційну експертизу, за результатами яких відомство виносить рішення про реєстрацію прав на винахід або про відмову в реєстрації.

Рішення про реєстрацію прав на корисну модель (або про відмову в реєстрації) приймається за результатами формальної експертизи.

Закон містить положення, які визначають порядок надання додаткової охорони винаходам у фармацевтичній галузі, права та обов'язки суб'єктів прав на винаходи і корисні моделі, перелік дій, які не визнаються порушенням прав, порядок припинення держаної реєстрації прав, а також порядок визнання прав на винаходи (корисні моделі) недійсними.

²⁰¹ Статут ДЕРЖАВНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ «УКРАЇНСЬКИЙ ОФІС ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ТА ІННОВАЦІЙ». URL: <https://ukrpatent.org/atachs/ukrnoivi-statut.pdf>

Що стосується останнього, то Законом передбачено визнання прав недійсними як у судовому, так і в адміністративному порядку.

Адміністративний порядок визнання прав недійсними є прерогативою Апеляційної палати НОІВ, причому, на відміну від судових процедур, застосовується він лише для випадків, коли підставою для визнання реєстрації недійсною є невідповідність винаходу (корисної моделі) умовам патентоздатності.

Заява про визнання прав на винахід недійсними може бути подана до Апеляційної палати протягом дев'яти місяців з дати публікації відомостей про державну реєстрацію винаходу.

Заява про визнання прав на корисну модель недійсними може бути подана до Апеляційної палати протягом усього строку чинності майнових прав на корисну модель та після припинення їх чинності.

Процедура визнання недійсними прав на винахід (корисну модель) визначена Регламентом Апеляційної палати²⁰².

Судові процедури

Відповідно до статті 33 Закону права на винахід (корисну модель) можуть бути визнані в судовому порядку недійсними повністю або частково зокрема у разі:

- невідповідності запатентованого винаходу (корисної моделі) умовам патентоздатності;
- наявності у формулі винаходу (корисної моделі) ознак, яких не було у поданій заяві;
- державної реєстрації винаходу (корисної моделі) внаслідок подання заявки з порушенням прав інших осіб.

Суди відповідно до їх компетенції розв'язують, зокрема, спори про:

- авторство на винахід (корисну модель);
- встановлення факту використання винаходу (корисної моделі);
- встановлення володільця патенту;
- порушення прав володільця патенту;
- укладання та виконання ліцензійних договорів;
- право попереднього користувача;
- компенсації.

²⁰² Про затвердження Регламенту Апеляційної палати Національного органу інтелектуальної власності: Наказ Міністерства економіки України від 23.11.2023 р. № 17768. URL: https://nipo.gov.ua/wp-content/uploads/2024/02/Nakaz-23_11_2023_17768-web-pdf

Торговельні марки

Відповідно до Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг»²⁰³ правова охорона надається торговельній марці, яка не суперечить публічному порядку, загальновизнаним принципам моралі, вимогам законів України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки», «Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії» та на яку не поширюються підстави для відмови в наданні правової охорони, встановлені цим Законом.

Об'єктом торговельної марки може бути будь-яке позначення або будь-яка комбінація позначень. Такими позначеннями можуть бути, зокрема, слова, у тому числі власні імена, літери, цифри, зображувальні елементи, кольори, форма товарів або їх пакування, звуки, за умови що такі позначення придатні для відрізнєння товарів або послуг одних осіб від товарів або послуг інших осіб, придатні для відображення їх у Реєстрі таким чином, що дає змогу визначити чіткий і точний обсяг правової охорони, що надається.

Набуття права на торговельну марку засвідчується свідоцтвом. Набуття права на торговельну марку, що має міжнародну реєстрацію або визнана добре відомою в Україні, не вимагає засвідчення свідоцтвом.

Статтею 6 Закону визначено підстави для відмови в наданні правової охорони.

Обсяг правової охорони, що надається, визначається зображенням торговельної марки та переліком товарів і послуг, внесеними до Реєстру, і засвідчується свідоцтвом з наведеними у ньому копією внесеного до Реєстру зображення торговельної марки та переліком товарів і послуг.

У разі відповідності матеріалів заявки вимогам Закону здійснюється публікація в Бюлетені відомостей про заявку. Будь-яка особа протягом трьох місяців від дати такої публікації може подати до НОІВ мотивоване заперечення проти заявки чи дії міжнародної реєстрації в Україні щодо невідповідності наведеного в них позначення умовам надання правової охорони, встановленим Законом.

²⁰³ Про охорону прав на знаки для товарів і послуг: Закон України від 15 грудня 1993 р. № 3689-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3689-12#Text>

НОІВ надсилає копію заперечення заявнику. Заявник вправі повідомити НОІВ про своє ставлення до заперечення протягом двох місяців від дати його одержання. Він може спростувати заперечення і залишити заявку без змін, внести до заявки зміни або відкликати її. Подане заперечення розглядається в межах мотивів, викладених у ньому, та з урахуванням відповіді заявника в разі її надання в установлений строк.

УКРНОІВІ проводить експертизу заявок на торговельні марки на відповідність їх умовам правової охорони, визначеним Законом. Експертиза заявки складається з формальної експертизи та кваліфікаційної експертизи (експертизи по суті) і проводиться відповідно до Закону та правил, встановлених на його основі.

Кінцеві результати експертизи заявки, що не вважається відкликаною або не відкликана, чи торговельної марки за міжнародною реєстрацією відображаються в обґрунтованому висновку експертизи, що набирає чинності з дня затвердження його НОІВ.

На підставі такого висновку за заявкою НОІВ приймає рішення про реєстрацію торговельної марки для всіх зазначених у заяві товарів і послуг або про відмову в реєстрації торговельної марки для всіх зазначених у заяві товарів і послуг, або про реєстрацію торговельної марки щодо частини зазначених у заяві товарів і послуг та відмову в реєстрації торговельної марки для іншої частини зазначених у заяві товарів і послуг.

На підставі рішення про реєстрацію торговельної марки та за наявності документа про сплату державного мита за видачу свідоцтва і збору за публікацію про видачу свідоцтва здійснюється публікація в Бюлетені відомостей про видачу свідоцтва, визначених в установленому порядку. Зазначені мито та збір сплачуються після надходження до заявника рішення про реєстрацію торговельної марки.

Одночасно з публікацією відомостей про видачу свідоцтва НОІВ здійснює державну реєстрацію торговельної марки, для чого вносить до Реєстру відповідні відомості.

Процедура оскарження рішення НОІВ

Заявник може оскаржити рішення НОІВ за заявкою у судовому порядку або до Апеляційної палати протягом двох місяців від дати одержання рішення НОІВ чи копій матеріалів, затребуваних відповідно до пункту 3 статті 10 цього Закону. Для власника міжнародної реєстрації зазначений строк становить три місяці від дати надсилання НОІВ до Міжнародного бюро ВОІВ заяви про відмову в наданні правової охорони торговельній марці

за міжнародною реєстрацією в Україні для всіх зазначених товарів і послуг або про надання правової охорони торговельній марці щодо частини зазначених товарів і послуг.

Особа, яка подала заперечення, може оскаржити рішення НОІВ до Апеляційної палати протягом двох місяців від дати одержання копії рішення, надісланого такій особі.

Оскарження рішення НОІВ до Апеляційної палати здійснюється шляхом подання заперечення проти рішення у порядку, встановленому Законом та на його основі регламентом Апеляційної палати.

У разі одержання Апеляційною палатою заперечення та сплати збору за подання заперечення діловодство за заявкою зупиняється до затвердження рішення Апеляційної палати.

За результатами розгляду заперечення Апеляційна палата приймає мотивоване рішення, що затверджується наказом НОІВ та надсилається заявнику, та в разі якщо заперечення подано третьою особою, особі, яка подала заперечення.

Заявник або особа, яка подала заперечення, може оскаржити затверджене НОІВ рішення Апеляційної палати у судовому порядку протягом двох місяців від дати одержання рішення.

Рішення Апеляційної палати набирають чинності з дати затвердження наказом НОІВ та підлягають оприлюдненню в повному обсязі на офіційному вебсайті НОІВ.

Законом визначено права та обов'язки власника свідоцтва на торговельну марку, дії, які не вважаються порушенням його прав, а також порядок припинення дії свідоцтва та визнання його недійсним.

Дія свідоцтва припиняється за рішенням суду:

- у зв'язку з перетворенням торговельної марки в загальноживане позначення певного виду товарів чи послуг після дати публікації відомостей про видачу свідоцтва;
- якщо внаслідок використання торговельної марки власником свідоцтва або з його дозволу іншою особою вона може ввести громадськість в оману, зокрема щодо походження, якості або географічного походження товарів і послуг, для яких вона була зареєстрована.

Якщо підстави для припинення дії свідоцтва поширюються на деякі товари чи послуги, дія свідоцтва припиняється лише щодо таких товарів чи послуг.

Якщо торговельна марка не використовується в Україні повністю або щодо частини зазначених у свідоцтві товарів і по-

слуг безперервно протягом п'яти років від дати публікації відомостей про видачу свідоцтва або якщо використання торговельної марки призупинено з іншої дати після цієї публікації на безперервний строк у п'ять років, будь-яка особа має право звернутися до суду із заявою про дострокове припинення дії свідоцтва повністю або частково.

Судові процедури

Свідоцтво може бути визнано у судовому порядку недійсним повністю або частково у разі:

а) невідповідності зареєстрованої торговельної марки умовам надання правової охорони;

б) наявності у свідоцтві елементів зображення торговельної марки та переліку товарів і послуг, яких не було у поданій заявці;

в) видачі свідоцтва внаслідок подання заявки з порушенням прав інших осіб.

Особа, яка є власником торговельної марки в іноземній державі, право на яку набуто в Україні її агентом або представником без її дозволу, може вимагати визнання свідоцтва на таку торговельну марку недійсним або передання їй прав на таку торговельну марку, якщо агент або представник не обґрунтує свої дії відповідними доказами.

Якщо свідоцтво визнано недійсним і судом встановлено, що заявка була подана з порушенням прав інших осіб, суд може постановити рішення про відшкодування власником свідоцтва шкоди особі, якій завдано шкоду діями внаслідок реєстрації торговельної марки з порушенням її прав.

Будь-яке посягання на права власника свідоцтва, передбачені Законом, в тому числі вчинення без згоди власника свідоцтва дій, що потребують його згоди, та готування до вчинення таких дій, вважається порушенням прав власника свідоцтва, що тягне за собою відповідальність згідно з чинним законодавством України.

На вимогу власника свідоцтва таке порушення повинно бути припинено, а порушник зобов'язаний відшкодувати власнику свідоцтва завдану майнову шкоду шляхом відшкодування збитків чи виплати компенсації та/або завдану немайнову (моральну) шкоду.

Розмір відшкодування збитків визначається судом з урахуванням упущеної вигоди або доходу, отриманого порушником внаслідок порушення ним прав власника свідоцтва.

Розмір компенсації визначається судом на підставі обсягу порушення, вини порушника та інших обставин, що мають

істотне значення. При цьому розмір компенсації не може бути меншим ніж розмір винагороди, яка була б сплачена за надання дозволу на використання прав на торговельну марку, щодо якої виник спір. У разі якщо порушення прав власника свідоцтва відбулося ненавмисно і без недбалості, розмір компенсації дорівнює розміру винагороди, яка була б сплачена за надання такого дозволу.

Стягнення компенсації застосовується судом замість відшкодування збитків на розсуд власника свідоцтва.

Власник свідоцтва може також вимагати усунення з товару, його упаковки незаконно використаної торговельної марки або позначення, схожого з нею настільки, що їх можна сплутати, або знищення виготовлених зображень торговельної марки або позначення, схожого з нею настільки, що їх можна сплутати.

Суди відповідно до їх компетенції розв'язують, зокрема, спори про:

- встановлення власника свідоцтва;
- укладання та виконання ліцензійних договорів;
- порушення прав власника свідоцтва.

Промислові зразки

Закон України «Про охорону прав на промислові зразки»²⁰⁴ регулює відносини, що виникають у зв'язку з набуттям і здійсненням права власності на промислові зразки в Україні.

Згідно зі статтею 1 Закону промисловий зразок — результат інтелектуальної, творчої діяльності людини в галузі художнього конструювання.

Відповідно до Закону правова охорона надається промислового зразку, що не суперечить публічному порядку, загально-визнаним принципам моралі та відповідає критеріям охороноздатності.

Промисловим зразком може бути зовнішній вигляд виробу або його частини, що визначається, зокрема, лініями, контурами, кольором, формою, текстурою та/або матеріалом виробу, та/або його оздобленням.

Промисловий зразок може одержати правову охорону як:

- зареєстрований промисловий зразок, якщо його внесено до Реєстру в порядку, передбаченому Законом, або якщо йому надано правову охорону в Україні відповідно до міжнарод-

²⁰⁴ Про охорону прав на промислові зразки: Закон України від 15 грудня 1993 р. № 3688-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3688-12#Text>

ного договору, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України;

- незареєстрований промисловий зразок, якщо його доведено до загального відома в порядку, передбаченому Законом.

Набуття прав на зареєстрований промисловий зразок засвідчується свідоцтвом, в якому наводиться внесене до Реєстру зображення промислового зразка.

Набуття права на промисловий зразок, що має міжнародну реєстрацію, не вимагає засвідчення свідоцтвом.

Строк чинності майнових прав на зареєстрований промисловий зразок становить п'ять років від дати подання заявки до НОІВ і продовжується НОІВ за клопотанням власника промислового зразка на один або більше п'ятирічних строків, при цьому загальний строк чинності майнових прав на зареєстрований промисловий зразок не може становити більш як 25 років від дати подання заявки.

Строк правової охорони незареєстрованого промислового зразка становить три роки від дати його доведення до загального відома на території України.

Промисловий зразок відповідає критеріям охороноздатності, якщо він є новим і має індивідуальний характер.

Особа, яка бажає зареєструвати промисловий зразок і має на це право, подає до НОІВ заявку.

Експертиза заявки проводиться НОІВ відповідно до Закону та правил, встановлених на його основі. Експертиза заявки на відповідність промислового зразка критеріям охороноздатності відомством не проводиться. Державна реєстрація промислового зразка здійснюється на підставі формальної експертизи заявки під відповідальність його власника за відповідність промислового зразка критеріям охороноздатності. Одночасно з державною реєстрацією промислового зразка НОІВ здійснює публікацію в Бюлетені відомостей про державну реєстрацію промислового зразка, визначених в установленому порядку.

Видача свідоцтва здійснюється НОІВ в місячний строк з дня державної реєстрації промислового зразка. Свідоцтво видається особі, яка має право на реєстрацію промислового зразка. Якщо право на реєстрацію промислового зразка мають кілька осіб, їм видається одне свідоцтво.

Оскарження рішення за заявкою

Заявник може оскаржити рішення НОІВ за заявкою у судовому порядку, а також до Апеляційної палати протягом двох місяців від дати одержання рішення НОІВ.

Заперечення проти рішення НОІВ за заявкою розглядається згідно з регламентом Апеляційної палати, протягом двох місяців від дати одержання заперечення та документа про сплату збору за подання заперечення, в межах мотивів, викладених заявником у запереченні та під час його розгляду. За результатами розгляду заперечення Апеляційна палата приймає мотивоване рішення, що затверджується наказом НОІВ та надсилається заявнику.

Заявник може оскаржити затверджене НОІВ рішення Апеляційної палати у судовому порядку протягом двох місяців від дати одержання рішення.

Судові процедури

Права на зареєстрований промисловий зразок можуть бути визнані у судовому порядку недійсними повністю або частково щодо окремих варіантів промислових зразків, зазначених у свідоцтві, у разі:

- невідповідності промислового зразка умовам надання правової охорони, визначеним Законом;
- наявності у зображенні промислового зразка ознак, що не були передбачені поданою заявкою;
- здійснення державної реєстрації промислового зразка з порушенням прав інших осіб.

Позовна заява заінтересованої особи про визнання прав на промисловий зразок недійсними може бути подана до суду протягом усього строку чинності майнових прав на промисловий зразок та після припинення їх чинності.

Якщо права на промисловий зразок визнані недійсними в установленому законом порядку і встановлено, що заявка була подана з порушенням прав інших осіб, суд може постановити рішення про відшкодування власником свідоцтва шкоди особі, якій завдано шкоду діями на підставі реєстрації такого промислового зразка.

Визнання прав на промисловий зразок недійсними Апеляційною палатою

Будь-яка особа може подати до Апеляційної палати обґрунтовану заяву про визнання прав на промисловий зразок недійсними повністю або частково на підставі невідповідності промислового зразка умовам надання правової охорони, визначеним Законом.

Заява про визнання прав на промисловий зразок недійсними може бути подана протягом усього строку чинності майнових прав на промисловий зразок та після припинення їх чинності.

Заява про визнання прав на промисловий зразок недійсними розглядається згідно з регламентом Апеляційної палати протягом трьох місяців від дати одержання Апеляційною палатою заяви.

За результатами розгляду заяви Апеляційна палата приймає мотивоване рішення, що затверджується наказом НОІВ та надсилається сторонам.

Сторони можуть оскаржити затверджене НОІВ рішення Апеляційної палати у судовому порядку протягом двох місяців від дати одержання рішення.

Рішення Апеляційної палати набирає чинності з дня затвердження наказом НОІВ та підлягає оприлюдненню в повному обсязі на офіційному веб-сайті НОІВ.

Судові процедури

Юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у зв'язку з застосуванням цього Закону.

Суди відповідно до їх компетенції розв'язують, зокрема, спори про:

- авторство на промисловий зразок;
- встановлення факту використання промислового зразка;
- встановлення власника промислового зразка;
- порушення прав власника промислового зразка;
- право попереднього користування;
- компенсації.

Географічні зазначення

Правова охорона географічних зазначень в Україні здійснюється на підставі Закону України «Про правову охорону географічних зазначень» 752-XIV, поточна редакція — від 15.11.2024²⁰⁵.

Згідно зі статтею 1 Закону географічне зазначення — це найменування місця, що ідентифікує товар, який походить з певного географічного місця та має особливу якість, репутацію чи інші характеристики, зумовлені головним чином цим географічним місцем походження, і хоча б один з етапів виробництва якого (виготовлення (видобування) та/або переробка, та/або приготування) здійснюється на визначеній географічній території.

Назва місця походження товару — вид географічного зазначення, який означає найменування, що ідентифікує товар,

²⁰⁵ Про правову охорону географічних зазначень: Закон України від 16 червня 1999 р. № 752-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/752-14#Text>

який походить з певного географічного місця та який має особливі якості або властивості, виключно або головним чином зумовлені конкретним географічним середовищем з притаманними йому природними і людськими факторами, і всі етапи виробництва якого (виготовлення (видобування) та/або переробка, та/або приготування) здійснюються на визначеній географічній території.

Правова охорона географічного зазначення діє безстроково, за винятком випадків дострокового припинення дії реєстрації географічного зазначення.

Обсяг правової охорони географічного зазначення визначається характеристиками товару і межами географічного місця його походження, зазначеними у Реєстрі.

Правова охорона надається географічному зазначенню, яке повністю або частково омонімічне із зареєстрованим в Україні географічним зазначенням, за умови добросовісного місцевого і традиційного використання та якщо таке використання виключає можливість сплутування та введення в оману споживачів щодо дійсного походження товару.

Заявка складається українською мовою та повинна містити:

а) заяву про реєстрацію географічного зазначення (назви місця походження товару), в якій необхідно вказати заявника (заявників), його адресу та спеціально уповноважені органи, які перевіряють відповідність товару специфікації товару;

б) специфікацію товару, зазначену в статті 9-1 Закону;

в) документ, в якому викладені:

- основні положення специфікації товару: заявлене найменування, опис товару, в тому числі, якщо це доречно, особливі правила пакування та маркування товару, а також стислий опис меж географічного місця, де виробляється та/або переробляється товар;
- опис взаємозв'язку товару з географічним середовищем чи географічним місцем походження товару, визначеними відповідно до Закону, в тому числі особливі положення опису товару або способів його виробництва, що підтверджують такий взаємозв'язок.

Експертиза заявки проводиться НОІВ відповідно до цього Закону та правил, встановлених на його основі.

Кінцеві результати експертизи заявки, що не вважається відкликаною або не відкликана, відображаються в обґрунтованому висновку експертизи за заявкою. На підставі такого висновку НОІВ

приймає рішення про реєстрацію географічного зазначення або про відмову в реєстрації географічного зазначення. Рішення НОІВ разом з висновком експертизи надсилаються заявнику.

Будь-яка заінтересована особа протягом трьох місяців з дати публікації в Бюлетені відомостей про заявку та специфікації товару, може подати до НОІВ мотивовану скаргу щодо невідповідності заявленого географічного зазначення вимогам Закону.

Протягом двох місяців з дати отримання скарги НОІВ запрошує заінтересовану особу, яка подала скаргу, та заявника для відповідних консультацій розумної тривалості, але не більше трьох місяців.

У разі відсутності скарг або визнання їх необґрунтованими та відповідності заявленого географічного зазначення умовам, визначеним Законом, на підставі висновку експертизи НОІВ приймає рішення про реєстрацію географічного зазначення.

Оскарження рішення за заявкою

1. Заявник може оскаржити рішення НОІВ у судовому порядку, а також до Апеляційної палати протягом двох місяців від дати одержання рішення НОІВ.

Подавець скарги, який відповідно до Закону одержав копію рішення НОІВ, може оскаржити відповідне рішення НОІВ до Апеляційної палати протягом двох місяців з дати одержання його копії.

За результатами розгляду скарги Апеляційна палата приймає мотивоване рішення, що затверджується наказом НОІВ та надсилається заявнику або особі, яка подавала скаргу.

Особи, які подали скаргу, можуть оскаржити затверджене НОІВ рішення Апеляційної палати у судовому порядку протягом двох місяців від дати одержання рішення.

Рішення Апеляційної палати набирають чинності з дати оприлюднення в повному обсязі на офіційному вебсайті НОІВ відповідного наказу НОІВ.

На підставі рішення про реєстрацію географічного зазначення НОІВ здійснює державну реєстрацію географічного зазначення, для чого вносить до Реєстру відповідні відомості.

Судові процедури

Реєстрація географічного зазначення може бути визнана судом недійсною якщо вона здійснена з порушенням умов, визначених Законом.

Дія реєстрації географічного зазначення може бути припинена судом у разі, якщо:

а) спеціально уповноваженим органом встановлено, що внаслідок зміни або втрати особливих природних та/або людського факторів, характерних для визначеної абзацами четвертим і десятим статті 1 цього Закону географічної території, стало неможливим виробляти товари, які відповідають специфікації товару або документу, передбаченому частиною шостою статті 10 цього Закону;

б) географічне зазначення не використовується протягом семи років з дати публікації відомостей про реєстрацію географічного зазначення або з іншої дати після такої публікації. Таке припинення здійснюється за заявою будь-якої заінтересованої особи.

Суди відповідно до їх компетенції розв'язують, зокрема, спори про:

- правомірність реєстрації географічного зазначення;
- встановлення факту використання географічного зазначення;
- порушення прав, що впливають з реєстрації географічного зазначення;
- компенсації.

Законом України «Про судоустрій і статус суддів»²⁰⁶ передбачено створення Вищого суду з питань інтелектуальної власності як спеціалізованого суду першої та апеляційної інстанцій з розгляду окремих категорій справ. На жаль, станом на 2025 рік Вищий спеціалізований суд з питань інтелектуальної власності в Україні фактично не створено, а справи щодо захисту прав інтелектуальної власності на сьогодні в першій та апеляційній інстанції розглядаються місцевими та апеляційними загальними та господарськими судами. При цьому, кваліфікація суддів, особливо в системі загального судочинства, далеко не завжди відповідає рівню, необхідному для ефективного вирішення спорів у цій складній та специфічній категорії справ.

Слід зазначити, що у складі Касаційного господарського суду Верховного Суду було створено Судову палату для розгляду справ щодо захисту прав інтелектуальної власності, а також пов'язаних з антимонопольним та конкурентним законодавством, яка укомплектована досвідченими фахівцями, що мають відповідну підготовку для розгляду справ у сфері інтелектуальної

²⁰⁶ Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 р. № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

власності, і на сьогодні здійснює ефективну діяльність не лише як орган судочинства, а й як постійний учасник законотворчого процесу, пов'язаного з реформуванням законодавства України на шляху до вступу в ЄС. Рішення Касаційного господарського суду у справах про захист прав інтелектуальної власності здебільшого створюють прецеденти, які враховуються в процесі удосконалення законодавства у сфері ІВ.

Порівнюючи діючі системи охорони та захисту прав інтелектуальної власності в Угорщині та в Україні, слід зазначити, що спеціальне законодавство обох країн в основному має багато спільного, принаймні в контексті процедури набуття прав та в побудові системи їх захисту. Процес реформування законодавства України в рамках підготовки до вступу в ЄС інтенсивно триває і досвід Угорщини як країни, що порівняно недавно приєдналася до європейської спільноти, є безумовно показовим і вартим того, щоб бути врахованим на цьому шляху, особливо — в питаннях збереження національних правових традицій.

Разом з тим, існують певні відмінності в побудові системи адміністративного порядку захисту прав. В якщo в Україні такі функції виконує зокрема Апеляційна палата УКРНОІВІ, то в Угорщині спеціальний апеляційний орган при НІРО не створювався, а перегляд рішень відомства розглядається колегіями експертів, за необхідності — із залученням сторонніх фахівців. Такий порядок, очевидно, дозволяє достатньо швидко та кваліфіковано вирішувати конфліктні ситуації, пов'язані з набуттям прав на об'єкти інтелектуальної власності.

Апеляційні колегії НІРО розглядають як формальні, так і по суті питання щодо патентів, зокрема заяви про визнання патенту недійсним.

У разі оскарження рішення НІРО, справа може бути передана на розгляд до суду (Metropolitan Court of Budapest), де також створюються колегії з трьох суддів, з яких щонайменше двоє мають технічну освіту.

Процедура розгляду апеляційної заяви є письмовою, але може включати й усні слухання, якщо це необхідно для з'ясування обставин справи.

У цьому контексті слід зазначити, що на сьогодні аналіз діяльності Апеляційної палати УКРНОІВІ показує, що нинішній статус, склад та принципи роботи цього органу не забезпечують ефективне вирішення спорів, що виникають за результатами рішень відомства.

9 лютого 2024 року набрав чинності наказ Міністерства економіки України від 23 листопада 2023 року № 17768 «Про затвердження Регламенту Апеляційної палати Національного органу інтелектуальної власності», зареєстрований в Міністерстві юстиції України 04 січня 2024 року за № 21/41366.

Регламент визначає повноваження Апеляційної палати Національного органу інтелектуальної власності (далі — Апеляційна палата), порядок розгляду в Апеляційній палаті заперечень проти рішень Національного органу інтелектуальної власності щодо набуття прав на об'єкти інтелектуальної власності, заяв про визнання прав на об'єкти інтелектуальної власності недійсними повністю або частково, заяв про визнання торговельної марки добре відомою в Україні, порядок організаційного і технічного забезпечення діяльності Апеляційної палати та вирішення інших питань, що належать до її компетенції.

Регламентом встановлено порядок колегіального розгляду заперечень, апеляційних заяв, а також заяв про визнання торговельної марки добре відомою в Україні. Колегіальність визначено як один із принципів діяльності Апеляційної палати, а відтак і формою роботи Апеляційної палати є саме засідання відповідних колегій, при цьому склад колегій затверджується Головою Апеляційної палати.

Згідно з Регламентом та відповідно до інформації, розміщеної на вебсторінці <https://nipo.gov.ua/apeliatsijna-palata-noiv/>, склад Апеляційної палати формується з працівників УКРНОІВІ та посадових осіб Мінекономіки, затверджується наказом УКРНОІВІ за погодженням з Мінекономіки строком на три роки з визначенням спеціалізації кожного члена стосовно об'єкта інтелектуальної власності. Членами Апеляційної палати можуть бути особи, які мають повну вищу освіту, освіту у сфері інтелектуальної власності та досвід практичної діяльності у сфері інтелектуальної власності не менше ніж п'ять років.

Такий підхід викликає сумніви щодо ефективності роботи Апеляційної палати УКРНОІВІ з наступних причин.

1) Діяльність апеляційних палат в складі ІР-офісів європейських країн (як власне і в ЕUIPO) є достатньо відомим і ефективним засобом позасудового вирішення спорів щодо прав об'єкти промислової власності. Ці структури, між тим, входячи формально (принаймні в питаннях фінансування та матеріального забезпечення) до складу національних або міжнародних відомств, мають нормативно закріплену самостійність в органі-

зації своєї роботи та у формуванні її результатів. Така самостійність зокрема забезпечується тим, що апеляційні органи у більшості країн ЄС, а тим більше — у міжнародних відомствах, комплектуються штатними працівниками — суддями, експертами, юристами, які мають відповідну кваліфікацію та досвід. У деяких країнах можливе залучення зовнішніх експертів для розгляду окремих складних питань, але це радше виняток, ніж правило.

Професійний склад апеляційних органів, зрозуміло, зумовлений складністю вирішуваних такими фахівцями задач та важливістю для економіки результатів розгляду апеляцій. Фактично **професійна** діяльність членів апеляційних палат мало чим відрізняється від роботи суддів спеціалізованих ІР-судів, можливо — лише рівнем та деталізацією нормативних документів, які цю діяльність регламентують: в одному випадку це процесуальне законодавство, а в іншому — підзаконні та відомчі акти. Отже, важко уявити ситуацію, коли члени апеляційних органів відомств ЄС виконують протягом робочого часу іншу роботу, ніж та, що пов'язана з підготовкою та проведенням розгляду справ, що перебувають у провадженні апеляційної палати.

При цьому слід зауважити, що навіть за такого абсолютно професійного підходу до формування складу апеляційних органів, розгляд справ у цих квазісудових структурах триває не так уже й швидко: як правило від 12 до 24 місяців. Очевидно, що це деякою мірою нівелює переваги позасудової процедури, оскільки учасники таких справ здебільшого первинно розраховують на більш швидкий результат. Ну й, звісно, на менші витрати, ніж у судовому процесі.

2) Розглянемо тепер склад Апеляційної палати УКРНОІВІ, скориставшись, знову ж таки, інформацією, розміщеною на сайті відомства (<https://nipo.gov.ua/wp-content/uploads/2024/07/sklad-apnoiv-web-.pdf>). По-перше, в цьому складі немає жодного працівника, чиїм посадовим обов'язком була б саме робота у складі Апеляційної палати, без необхідності виконувати інші функції в інших підрозділах УКРНОІВІ. Це виглядає як волонтерство або як громадська діяльність, оскільки основну заробітну плату ці особи отримують зовсім не за роботу в Апеляційній палаті, а деякі з них — за роботу в підрозділах, результати діяльності яких власне і є предметом оспорування в Апеляційній палаті. По-друге, важко уявити собі фахівця — члена Апеляційної палати, який би на експертному рівні володів знаннями щодо шести (!)

різних об'єктів промислової власності, кожен з яких відрізняється власними, тільки цьому об'єкту притаманними, властивостями та ознаками, різними умовами надання правової охорони, способами використання, строками і т.ін. А в складі Апеляційної палати УКРНОІВІ таких фахівців чимало.

Таким чином, ми спостерігаємо кардинальні відмінності між підходами до формування складу Апеляційної палати УКРНОІВІ та складу апеляційних органів патентних відомств країн ЄС.

Європейський підхід базується на розумінні того, що розгляд будь-якої справи в апеляційній палаті потребує від членів колегій як глибоких знань предмету, так і ретельної підготовки до кожного конкретного засідання, вивчення матеріалів та доказів сторін — не під час засідання, як нерідко буває у нас навіть у судовій практиці, а саме в процесі підготовки.

В Україні побудовано іншу систему: члени Апеляційної палати, очевидно, або вивчають матеріали справи, готуються до засідань та беруть у них участь під час виконання своїх основних обов'язків відповідно до займаних посад, або ж це відбувається у неробочий час, у що не дуже віриться. Якщо зіставити ці обставини з персональним складом Апеляційної палати (3–6 спеціалізацій на одного фахівця), можна прийти до сумних висновків: якість та строки розгляду справ страждають.

Щодо строків, то практика показує, що відсутність (лікарняний, відрядження, відпустка тощо) принаймні одного з призначених членів колегії як правило тягне за собою перенесення засідання. Таких перенесень за одним кейсом може бути 3, 4 і більше. На нашу думку, така ситуація в абсолютній більшості випадків є недопустимою, керівництво Апеляційної палати має замінити відсутнього члена колегії, тим більше, що фахівців будь-якої спеціалізації у списку цілком достатньо.

Іншим фактором, що впливає на строки розгляду, є передбачена Регламентом і постійно використовувана колегіями Апеляційної палати можливість надання сторонам практично необмежених у часі шансів для подання додаткових доказів. Побудова положень Регламенту, які визначають склад доказів та вимоги до них, строки, процедуру провадження, фактично є калькою з процесуальних законів. При цьому розробники навіть не намагалися забезпечити наявність одної з головних переваг позасудового розгляду спорів: більш швидкого вирішення, ніж у судовому розгляді, що, зрештою, супере-

чить меті створення ефективної системи адміністративного захисту прав.

Слід зазначити, що для напрацювання єдиної практики вирішення патентних спорів в апеляційних органах країн ЄС детально аналізується практика UPC — Єдиного Патентного Суду, який за нетривалу історію свого існування вже зміг здобути авторитет завдяки нестандартним підходам до тлумачення деяких, здавалося б, традиційних понять патентного права.

Зрозуміло, що аналіз та використання практики європейських відомств та патентних судів є необхідною умовою для ефективної діяльності колегій Апеляційної палати УКРНОІВІ при розгляді патентних спорів. Це ще раз приводить до висновку, що якісні результати в роботі таких колегій можливі лише за умови постійної та цілеспрямованої роботи висококваліфікованих фахівців, для яких така діяльність є основним професійним обов'язком.

Висновки. Наведений вище аналіз показує, що на сьогодні організаційну структуру та нормативну базу, що регламентує діяльність Апеляційної палати УКРНОІВІ, можна розглядати лише як проміжний етап на шляху до ефективного та швидкого вирішення спорів у позасудовому (адміністративному) порядку. Підвищення авторитету Апеляційної палати можливе шляхом залучення до її складу висококваліфікованих фахівців, для яких ця діяльність є основною за посадовими обов'язками, без суміщення з іншими функціями у складі НОІВ. Якість рішень, що приймаються колегіями Апеляційної палати, повинна забезпечуватися постійним моніторингом рішень Єдиного патентного суду, апеляційних та судових органів країн ЄС, проведенням спільних заходів та консультацій з представниками судової влади, які спеціалізуються на розгляді справ щодо об'єктів права інтелектуальної власності.

Для прискорення розгляду справ доцільно внести зміни до Регламенту Апеляційної палати, спрямовані на спрощення процедури розгляду справ порівняно з діючим процесуальним законодавством, зокрема встановити вимоги про подання сторонами доказів до початку розгляду заперечень/апеляційних заяв. Можливість подання додаткових доказів повинна бути не нормою, а виключенням у процедурі розгляду справи.

В організаційному плані необхідно виключити практику перенесення засідань апеляційних колегій через відсутність членів колегії або неможливість виконання ними своїх обов'язків.

У цьому контексті, знову ж таки, слід запозичити підходи європейських апеляційних органів, де запроваджено саме посади членів апеляційних палат, без суміщення з іншими обов'язками.

Альтернативою таким підходам є, звісно, саме практика патентного відомства Угорщини, тобто вирішення конфліктів без створення апеляційного органу — шляхом колегіального розгляду таких справ експертами відомства. Але видається, що забезпечення незалежності колегій у цьому випадку буде більш складною задачею, ніж створення окремого підрозділу з повноваженнями апеляційного органу. Важливо усвідомити, що функція відомства по відношенню до Апеляційної палати повинна обмежуватися лише здійсненням фінансового та матеріально-технічного забезпечення, але аж ніяк не адміністративним впливом.

Одним з вирішальних факторів для забезпечення ефективного захисту прав інтелектуальної власності в Україні є нагальна потреба в удосконаленні інформаційно-комунікаційної системи УКРНОІВІ. На жаль, за останні роки, зокрема й з об'єктивних причин, у цьому напрямку зроблено дуже мало: пошукові бази та системи діловодства за заявками не відповідають сучасним вимогам, працюють з перебоями та похибками, що ускладнює отримання оперативної та достовірної інформації про об'єкти та процедуру розгляду заявок. Для налагодження системи необхідні значні кошти та інформаційні ресурси, а відповідно — вивчення та запозичення досвіду країн ЄС у цьому напрямку.

Насамкінець доцільно констатувати і той факт, що створення і успішне функціонування спеціалізованого суду з питань інтелектуальної власності матиме прямий та абсолютно позитивний вплив і на систему адміністративного захисту прав інтелектуальної власності. Судова практика, процесуальні норми, пов'язані зі специфікою цих справ, висока кваліфікація суддів ІР-суду, відображена в судових рішеннях, повинні бути орієнтиром та запобіжником для членів апеляційних органів відомства, а проведення спільних заходів — відповідним тренінгом для обох інституцій.

Колектив авторів

Коваль Ірина Федорівна

Мироненко Наталя Михайлівна

Улітіна Ольга Володимирівна

Кодинець Анатолій Олександрович

Тверезенко Олена Олексіївна

Андрошук Геннадій Олександрович

Дорошенко Олександр Федорович

Литвин Степан Йосипович

Наукове видання

**Актуальні проблеми використання
адміністративно-правових засобів охорони
та захисту прав інтелектуальної власності**

Монографія

Дизайн обкладинки — *Н. Мінченко*
Комп'ютерне макетування — *Л. Цикаленко*

Адреса редакції:
вул. Казимира Малевича 11, Київ, 03150
Тел./факс: 200-08-76
www.ndiiv.org.ua
e-mail: ndiiv@ndiiv.org.ua

Формат 60x84/16. Папір офсетний.
Гарнітур Century Schoolbook.
Ум.-друк. арк. 6,7. Наклад 100 прим.
Видавець: ТОВ «НВП «Інтерсервіс»
м. Київ. Бориспільська, 9.
Свідоцтво: серія ДК № 3534 від 24.07.2009 р.
Виготовлювач: ТОВ «НВП «Інтерсервіс»
м. Київ. Бориспільська, 9.
Свідоцтво: серія ДК № 3534 від 24.07.2009 р.